หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 3

ประวัติและความเป็นมาของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต

3.1 การแบ่งยุคของวรรณคดีสันสกฤต

วรรณคดีสันสกฤตมีความเจริญรุ่งเรืองติดต่อกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน นับตั้งแต่สมัยที่ชาวอารยันเริ่มอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดีย เมื่อประมาณ 3,000 – 4,000 ปีมาแล้ว ก็ปรากฏวรรณคดีพระเวทอันประกอบด้วยคัมภีร์ต่าง ๆ หลายคัมภีร์ แม้ว่าพระเวทจะเป็นคัมภีร์ทางศาสนาของชาวอารยัน แต่ก็มีคุณค่าทางวรรณคดีและถือเป็นวรรณคดียุคแรก ในสมัยต่อ ๆ มาก็มีวรรณคดีเกิดขึ้นอีกมากแต่ติดต่อกันมาจนกระทั่งเกือบถึงสมัยปัจจุบัน จึงนับได้ว่าวรรณคดีสันสกฤตมีระยะเวลาติดต่อกันนานหลายพันปี วรรณคดีสันสกฤตจึงต้องแบ่งออกเป็นยุค ๆ แยกตามลักษณะและสมัยที่เกิด เช่น สมัยแรกที่เรียกว่า สมัยพระเวท ซึ่งเริ่มตั้งแต่ชาวอารยันเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดีย พวกเขามีความเชื่อและเคารพในเทพต่าง ๆ มากมายหลายองค์ แต่ละองค์ก็มีบทสวดสรรเสริญ มีเรื่องราวเกี่ยวกับลักษณะอุปนิสัยและความสามารถของเทพแต่ละองค์ ตลอดจนถึงการทำพิธีบูชาบวงสรวง เป็นต้น เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านี้รวมกันเข้าเป็นคัมภีร์ต่าง ๆ เรียกว่า สังหิตา เราจึงเรียกวรรณคดียุคนี้ว่า ยุคพระเวท วรรณคดีสมัยต่อมามีลักษณะอธิบายขยายความเรื่องราวในคัมภีร์พระเวทแต่ละคัมภีร์ เป็นหนังสือร้อยแก้วที่ให้คำอธิบายเกี่ยวกับพิธีรีตองในคัมภีร์พระเวท และวิธีประกอบพิธีเหล่านั้นไว้อย่างละเอียดลออ โดยที่พวกพราหมณ์ได้ใช้อำนาจในการสร้างสรรค์ของเขาด้วยการต่อเติมการกระทำพิธีให้วิจิตรพิสดาร การบูชาบวงสรวงอย่างสลับซับซ้อน บทสวดเก่า ๆ ที่รวบรวมไว้ในคัมภีร์พระเวทมักจะเป็นที่อ้างถึงในรูปที่ได้รับความเคารพสักการะจากเหล่าชนเพิ่มมากยิ่งขึ้น เราเรียกยุคนี้ว่า ยุคพราหมณะ มีคัมภีร์พราหมณะเป็นจำนวนมากซึ่งถือกันว่าเป็นการอ้างถึงความรู้เกี่ยวกับคำสวด จะเห็นได้ว่าวรรณคดีสันสกฤตในยุคต้น ๆ นั้นมีลักษณะเน้นหนักไปในทางศาสนา จัดเป็นวรรณคดีทางศาสนาพราหมณ์โดยตรง แม้ในสมัยหลัง ๆ ลักษณะของวรรณคดีจะเปลี่ยนแปลงไป ก็ยังมีแนวความ

เชื่อทางศาสนาแฝงอยู่เกือบตลอด ลักษณะของวรรณคดีแต่ละสมัยก็แตกต่างกันออกไปทั้งรูปแบบและเนื้อหา Arthur A. Macdonell ได้แยกวรรณคดีสันสกฤตออกเป็นแต่ละสมัยโดยละเอียดไว้ในหนังสือ A History of Sanskrit Literature นับตั้งแต่สมัยพระเวทสังหิตา ซึ่งแยกออกได้เป็น 2 ตอนคือ ยุคฤคเวท และพระเวทอื่น ๆ สมัยต่อมาคือ ยุคพราหมณะ พระสูตร มหากาพย์ และปุราณะ กาวยะ (กาวย) ลำนำ (Lyric) นาฏกะ (วรรณคดีบทละครของสันสกฤต) และวรรณคดีประเภทนิทาน อันเป็นการแบ่งวรรณคดีสันสกฤตออกตามประเภทและตามลำดับก่อนหลัง[1] แต่ในการกล่าวถึงประวัติและความเป็นมาของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตนั้น จะไม่กล่าวถึงวรรณคดีแต่ละสมัยโดยละเอียด เพราะในบางสมัยอาจจะมีเรื่องราวคล้ายกัน และในสมัยหลัง ๆ เรื่องราวของพระอินทร์มีน้อย และไม่เปลี่ยนไปจากเดิมก็จะไม่กล่าวถึงอีกเช่นกัน ในที่นี้จะขอเลือกกล่าวถึงเฉพาะในยุคสมัยที่มีวิวัฒนาการในความเชื่อเรื่องพระอินทร์ของชาวอินเดียแตกต่างออกไปจากเดิม ฉะนั้นจะกล่าวถึงพระอินทร์ตามเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์พระเวท คัมภีร์พราหมณะ มหากาพย์ และคัมภีร์ปุราณะเท่านั้น

3.1.1 ยุคพระเวท วรรณคดีสันสกฤตเล่มแรก คือ คัมภีร์ฤคเวท ซึ่งแต่งประมาณ 3,000 – 4,000 ปีมาแล้ว จัดเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดและเก่าแก่ที่สุดในบรรดาวรรณคดียุคพระเวททั้งปวง อาจจะกล่าวได้ว่าคัมภีร์ฤคเวทเป็นรากฐานของวรรณคดีพระเวทอื่น ๆ พระเวททั้ง 4 คัมภีร์เกิดจากการรวบรวมบทสวดซึ่งแต่งขึ้นเพื่อใช้ในพิธีการต่าง ๆ ในศาสนา จึงได้ชื่อว่า "สังหิตา" (แปลว่า "รวบรวมเข้าด้วยกัน") ทุกคัมภีร์ การรวบรวมคัมภีร์พระเวทเหล่านี้มิได้จัดทำขึ้นในเวลาเดียวกัน แต่แยกออกเป็น 2 สมัย คือ

---

[1] Macdonell, A History of Sanskrit Literature, "Contents".

1) วรรณคดีพระเวทสมัยแรก ได้แก่ คัมภีร์ฤคเวทเพียงคัมภีร์เดียว คำว่า "ฤคเวท" นั้น ฤค (ฤฺค) มาจากธาตุ ฤจฺ ที่แปลว่าสรรเสริญ, สดุดี ส่วนเวท มาจากธาตุ วิทฺ ที่แปลว่ารู้ ฤคเวทก็คือ คัมภีร์ที่รวบรวมบทสวดสรรเสริญเทพเจ้าต่าง ๆ เป็นการรวบรวมบทสวดของฤษีแต่ละตระกูลเข้าด้วยกัน ใช้เวลาแต่งนานหลายร้อยปี และลงรูปสมบูรณ์เป็นคัมภีร์อย่างที่ปรากฏในปัจจุบันนี้เมื่อราว 1,200 – 1,000 ปี ก่อนคริสตศักราช สำนวนภาษาที่ใช้ในฤคเวทนอกจากจะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป เพราะผู้แต่งเป็นฤษีมาจากหลาย ๆ ตระกูลแล้ว ก็ยังมีอยู่หลายสมัยด้วย บางส่วนเก่ากว่าและบางส่วนก็อยู่ในสมัยหลัง คัมภีร์ฤคเวทนั้นแต่งเป็นคำร้อยกรองแบบโบราณ (อาจจะเรียกง่าย ๆ ว่า ฉันท์หมวด[1]) รวมเป็นหนังสือ 10 เล่ม แต่ละเล่มเรียกว่า "มณฑล"[2] บทร้อยกรองที่เก่าที่สุดส่วนใหญ่ปรากฏอยู่ในฤคเวท 6 มณฑล คือ มณฑลที่ 2 จนถึงมณฑลที่ 7 ซึ่งมักจะเรียกกันโดยทั่วไปว่า "Family Books"[3] ซึ่งอาจจะแปลเอาความเป็นภาษาไทยได้ว่า "หนังสือของตระกูล" เพราะว่าแต่ละมณฑลนั้นเป็นผลงานของฤษีแต่ละตระกูลโดยเฉพาะ และตกทอดมาสู่ลูกหลานในตระกูลของตน ฤคเวท 10 มณฑล ประกอบด้วย

---

[1] ลักษณะของฉันท์หมวดนั้นถือการนับตามคำที่มีในบท เป็นฉันท์ที่บอกกฎเกณฑ์กว้าง ๆ ว่ามีกี่คำในหนึ่งบท โดยไม่กำหนดชื่อแยกออกไป ดู M. R. Kale, A Higher Sanskrit Grammar (Delhi: Motilal Banarsidass, 1972), ว่าด้วย Prosody.

[2] วิธีการแบ่งคัมภีร์ฤคเวทอีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ การแบ่งออกเป็น 8 ภาค (เรียกว่า อัษฎกะ) แต่ละภาคมีความยาวเท่ากัน การแบ่งวิธีนี้ไม่เป็นที่นิยมกันในวงการศึกษาทั่วไปในปัจจุบัน.

[3] Maurice Winternitz, A History of Indian Literature (2nd ed., Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1972), p. 57.

บทสวดต่าง ๆ (สูกต) รวม 1,028 สูกตะ และแต่ละสูกตะก็ยังมีบทย่อย ๆ ซึ่งเรียกว่า มันตระ (มนฺตร) หลาย ๆ มันตระแต่งรวมกัน การที่ฤคเวทจัดว่าเป็น "หนังสือของตระกูล" ก็เพราะฤษีในตระกูลต่าง ๆ แต่งขึ้น ตระกูลไหนชอบหรือนับถือเทพองค์ใด ก็แต่งสรรเสริญเทพองค์นั้นโดยเฉพาะ หรือมากเป็นพิเศษ หรืออาจจะแต่งสรรเสริญเทพหลายองค์รวม ๆ กันก็ได้ (เรียกว่า วิศฺเวเทวา) เช่น ฤคเวทมณฑลที่ 3 ฤษีชื่อ วิศวามิตร แต่งบทสวดที่ 1 สรรเสริญพระอัคนิ บทที่ 2 และ 3 ถึงไวศวานระ (ไวศฺวานร) บทที่ 4 ถึงอาปรีส (อาปฺรีสฺ) บทที่ 5, 6 และ 7 ถึงพระอัคนิ เป็นต้น เชื่อกันตามประเพณีอินเดียโบราณว่า ฤษีต่าง ๆ เหล่านั้นมิได้แต่งขึ้นเอง หากแต่เป็นเพราะฤษีเป็นผู้เห็นมาเองจะด้วยแรงบันดาลหรือการดลใจจากผู้ใดบ้างไม่ปรากฏชัด (เพราะคำว่า ฤษี ก็แปลว่า "ผู้เห็น" – "seer" อยู่แล้ว) จึงถือเป็นบทประพันธ์ประเภทศรุติ (ศฺรุติ) คือได้ยินมาโดยตรงจากพระเป็นเจ้า เรียกว่า คำแห่งพระเป็นเจ้า เมื่อรวมบทแต่งของฤษีทุกตนก็ได้บทสวดสรรเสริญเทพต่าง ๆ มากมายหลายองค์ ในฤคเวท 1.45.2 กล่าวถึงจำนวนเทพ 33 องค์ หรือมักจะกล่าวถึงเทพจำนวน 11 องค์ 3 ครั้ง ในที่หลายแห่ง เช่น ในฤคเวท 1.34.11 เป็นต้น จึงสรุปกันว่า เทพที่ชาวอารยันนับถือเมื่อเริ่มแรกมี 33 องค์ ทั้ง ๆ ที่ชื่อเทพในฤคเวทมีมากกว่า 33 องค์ หรือถ้ารวมนับเป็นคณะก็อาจจะน้อยกว่านั้น แต่บทสวดสรรเสริญเทพแต่ละองค์มีความยาวไม่เท่ากันแล้วแต่ว่าเทพองค์ใดเป็นที่นิยมนับถือกันมาก ฤษีก็ช่วยกันแต่งบทสรรเสริญมาก เราจึงอาจจะดูความสำคัญของเทพองค์ต่าง ๆ ได้จากจำนวนและความยาวของบทสวด–สรรเสริญ พราหมณ์ผู้สวดฤคเวทเรียกกันว่า "โหตฤ" (พราหมณ์โหดา)

นอกจากเป็นบทสวดสรรเสริญเทพต่าง ๆ แล้ว ฤคเวทยังมีเรื่องราวอื่น ๆ ปะปนอยู่อีกมาก เช่น ฤคเวท 10.129 ซึ่งมีชื่อว่า นาสทีย สูกตะ (นาสทีย สูกต) ว่าด้วยกำเนิดของโลกและพระเจ้าที่ไม่ปรากฏรูปร่าง ฤคเวท 10.90 ชื่อว่า ปุรุษ สูกตะ (ปุรุษ สูกต) เป็นเรื่องปุรุษะถูกบูชายัญเพื่อสร้างจักรวาลและให้ความรู้เรื่องสังคมของอินเดียโบราณเรื่องต้นกำเนิดของวรรณะทั้งสี่ และแสดงให้เห็นปรัชญาอิน–

เดียในฤคเวทสมัยหลัง ๆ ว่า คนอินเดียมีการบูชาพระเจ้า แบบที่ว่า พระเจ้ามีองค์เดียวและมีตัวตนด้วย

2) วรรณคดีพระเวทสมัยหลัง ได้แก่ พระเวท 3 คัมภีร์ หลังจากคัมภีร์ฤคเวทคือ ยชุรเวท (ยชุรฺเวท) สามเวท (สามเวท) และอถรรพเวท (อถรฺวเวท)

คัมภีร์ยชุรเวท กล่าวกันว่าเป็นคัมภีร์ที่มีมาตั้งแต่ปฐมกาลโดยที่ฤษีเป็นผู้เห็นและนำมาสอนแก่บุคคลรุ่นหลัง เป็นคัมภีร์ว่าด้วยการกำหนด ตระเตรียมแบบแผน การกระทำยัชญพิธีต่าง ๆ และว่าด้วยการสวดในพิธีบวงสรวงต่าง ๆ (ยชุส แปลว่า บูชา, บวงสรวง) คัมภีร์ยชุรเวทแต่งเป็นร้อยแก้วเป็นส่วนใหญ่ มีบทร้อยกรองแทรกเป็นบางตอน ซึ่งส่วนใหญ่นำมาจากคัมภีร์ฤคเวท เนื้อเรื่องของพระเวทคัมภีร์นี้มี 2 แนวคือ การกำหนดแบบแผนในการทำพิธีบวงสรวงต่าง ๆ เช่น กำหนดรูปร่างโรงพิธี รูปของเวที เครื่องสังเวย ฯลฯ แนวหนึ่ง และคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้อีกแนวหนึ่ง คัมภีร์ยชุรเวทเป็นคัมภีร์ที่ใช้ในการสวดของพราหมณ์อัธวรยุ (อธฺวรฺยุ) และมีหลายสำนัก[1] และแต่ละสำนักมีคัมภีร์ของตนรวมเป็น 5 สังหิตา[2] คือ

1. กาฐกะ (กาฐก) เป็นยชุรเวทสังหิตา ในฉบับของสำนักกฐะ (กฐ)

2. กปิษฐละ – กฐะ – สังหิตา (กปิษฺฐล – กฐ – สังหิตา) ซึ่งมีต้นฉบับแต่เพียงบางส่วน ไม่ปะติดปะต่อกัน

3. ไมตรายณี – สังหิตา (ไมตฺรายณี สังหิตา) คือ ยชุรเวทสังหิตาในฉบับของสำนักไมตรายณียะ (ไมตฺรายณีย)

---

[1] สำนัก ถือเอาความจากศัพท์ว่า สาขา (Śākhā) ซึ่งหมายถึงผู้ที่ถือคัมภีร์ที่มีแตกต่างกันไป.

[2] Winternitz, op.cit., pp. 169 - 170.

4. ไตตติรียะ – สัหิตา (ไตตฺติรีย สัหิตา) เป็นของสำนักไตตติรียะ (ไตตฺติรีย) และเรียกกันว่า อาปัสตัมพะ – สัหิตา (อาปสฺตมฺพ สัหิตา) ภายหลังจากที่สำนักอาปัสตัมพะ (อาปสฺตมฺพ) ซึ่งเป็นสำนักที่สำคัญสำนักหนึ่งใช้คัมภีร์นี้สอน

สัหิตาทั้งสี่นี้มีเรื่องสอดคล้องเกี่ยวเนื่องกัน และระบุว่า เป็น กฤษณ ยชุรเวท (กฤษฺณ ยชุรฺเวท) ที่แตกต่างจากนี้คือ

5. วาชสเนยิ – สัหิตา (วาชสเนยิ สัหิตา) หรือ สัหิตา แห่งศุกล ยชุรเวท (ศุกฺล ยชุรฺเวท) สัหิตานี้ได้ชื่อมาจาก ยาชญวัลกยะ วาชสเนยะ (ยาชฺญวลฺกฺย วาชสเนย) ผู้เป็นครูคนสำคัญของพระเวทนี้ วาชสเนยิ สัหิตา มี 2 ฉบับคือ ของสำนักกาณวะ (กาณฺว) และ มาธยันทิน (มาธฺยนฺทิน) อย่างไรก็ตาม ทั้ง 2 ฉบับนี้มีข้อแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

คัมภีร์ยชุรเวทที่ตกทอดมาถึงเราในปัจจุบันมีรูปลักษณะที่แตกต่างกันอยู่ประการหนึ่งคือ คัมภีร์ประเภทหนึ่งจะมีแต่ มันตระ เท่านั้น ส่วนอีกประเภทหนึ่งจะประกอบด้วย มันตระ และคำอธิบาย ความแตกต่างระหว่างยชุรเวททั้ง 2 สาขานี้นอยู่ที่ว่า ศุกล ยชุรเวท หรือ ยชุรเวทขาว นั้นประกอบด้วย มันตระ คือบทสวดอย่างเดียว ตัวอย่างเช่น บทสวดสรรเสริญ และแบบแผนการทำพิธีบวงสรวงซึ่งใช้สวดในขณะที่ กฤษณยชุรเวท หรือยชุรเวทดำ ประกอบด้วย มันตระ และคำอธิบาย คือ มีทั้งบทสวดและข้ออธิบายบทสวดด้วย นั่นก็คือ กฤษณยชุรเวท มีการยกเทพต่าง ๆ ในพิธีบวงสรวงนั้น ๆ ขึ้นมากล่าวอธิบาย กฤษณยชุรเวทนั้นเก่ากว่า ศุกลยชุรเวท ส่วนความหมายของ ศุกละ (ขาว) และกฤษณะ (ดำ) อันเป็นชื่อของสาขายชุรเวทนั้น ยังเป็นที่ถกเถียงกันอยู่ อรรถกถาจารย์ชาวอินเดียได้ให้คำอธิบายมากมาย พอสรุปได้ว่า ชื่อศุกล ยชุรเวท หมายถึงความชัดเจนและเรียบเรียงไว้ดีแล้ว แสดงว่าได้มีการแยกเอาบทสวดในพิธีบวงสรวงกับคำอธิบายการประกอบพิธีนั้น ๆ ไว้ต่างหากจากกัน ในขณะที่กฤษณยชุรเวท หมายถึงยชุรเวทที่ไม่มีการเรียบเรียงไว้ต่างหากจากกัน แต่คำอธิบายนี้ M. Winternitz ผู้แต่ง A History of Indian Literature มีความเห็นว่า ไม่น่าจะเป็นไปได้

เขาอ้างข้อความในศตปถ พราหมณะ (ศตปถ พราหมณ) ตอนหนึ่งที่ว่า "ที่เรียกว่า ศุกลยชุรเวท ก็เพราะพระอาทิตย์แสดงให้เห็น ได้ชื่อว่า อาทิตย (śuklāni yajūmsi ได้ชื่อว่า ādityāni)" [1] และในวิษณุปุราณะ III.5 มีอ้างว่า ยาชญวัลกยะ ได้รับคำสวดในพิธีบวงสรวงจากพระอาทิตย์ ฉะนั้น M. Winternitz จึงเชื่อว่า ศุกลยชุรเวท ได้ชื่อเช่นนี้จากความเกี่ยวข้องกับพระอาทิตย์ในเรื่องนี้ และเพื่อจะให้เห็นว่าผิดแผกกันกับยชุรเวทอีกสาขาหนึ่ง ยชุรเวทที่เก่ากว่าจึงเรียกกันว่ากฤษณยชุรเวท[2] ภาษาร้อยแก้วที่ใช้ในยชุรเวทไม่คอยสละสลวยและแม้แต่บทร้อยกรองที่มีแทรกอยู่ส่วนใหญ่ก็นำมาจากคัมภีร์ฤคเวท

<u>คัมภีร์สามเวท</u> เป็นคัมภีร์ที่ใกล้ชิดกับคัมภีร์ฤคเวทที่สุดในหมู่พระเวท 3 คัมภีร์ เพราะสามเวทประกอบด้วยบทร้อยกรองซึ่งส่วนใหญ่เอามาจากฤคเวท เนื้อหาที่สำคัญได้มาจากฤคเวทมณฑลที่ 8 และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในมณฑลที่ 9 ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับ "โสมะ" ตามที่ใช้ในการบูชาด้วยน้ำโสม มีบทร้อยกรองอยู่เพียง 75 บทเท่านั้นในสามเวทที่ไม่ปรากฏอยู่ในฤคเวท แต่บางส่วนก็พบในสังหิตาอื่น ๆ บางส่วนอยู่ในงานต่าง ๆ เกี่ยวกับพิธีกรรม และบางส่วนก็มาจากต้นฉบับที่เราไม่รู้จัก บทร้อยกรองทั้งหมดในคัมภีร์สามเวทใช้สำหรับขับร้องในงานพิธีต่าง ๆ ที่มีการบูชาด้วยน้ำโสม แต่บทร้อยกรองที่คัดเลือกมาจากคัมภีร์ฤคเวท และนำมาเรียบเรียงไว้ในสามเวทนั้น ปราศจากความต่อเนื่องเป็นภายในของบทสวดแต่ละบทที่ติดต่อกัน ความสำคัญของบทร้อยกรองเหล่านี้ขึ้นอยู่กับเจตนจำนงในการใช้ในพิธีโดยเฉพาะ มีไว้สำหรับรายหรือสวดขับร้อง ซึ่งต่างจากฤคเวทที่มีแต่การเน้นเสียงหนักเบาเท่านั้น แต่ความจริงสามเวทเป็นคัมภีร์ที่พราหมณประเภทอุทคาตา (อุทฺคาตฤ) ใช้ขับร้องในพิธีบูชาด้วยน้ำโสมเท่านั้น[3] บทร้อยกรองแต่ละบทจะมีลักษณะเป็นบทเพลงหรือบทขับร้องก็แต่ในคัมภีร์

---

[1] <u>Ibid</u>., p. 171. [2] <u>Ibid</u>.

[3] Macdonell, <u>op.cit</u>., p. 144.

ที่จัดขึ้นเป็นพิเศษที่เรียกว่า คานะ (คาน) ที่จะมีเครื่องหมายแสดงการยืด การซ้ำ และการเติมพยางค์ที่จำเป็นในการขับร้อง บทร้อยกรองแต่ละบทอาจใช้ขับได้ในทำนองต่าง ๆ หลายทำนอง คัมภีร์บทเพลงเหล่านี้มีเพียง 4 เล่มที่ยังคงมีอยู่จนปัจจุบัน

สามเวทสังหิตา มีสาขาที่ตกทอดมาหลายสาขา แต่ที่รู้จักกันดีที่สุดคือ ของเกาถุมะ (เกาถุม) สามเวทประกอบด้วยบทร้อยกรอง 1,549 บท ส่วนใหญ่เป็นบทคายตรี (คายตรี) หรือในบทประคาถะ (ปรคาถ) ซึ่งพอจะเข้ากับความมุ่งหมายที่จะใช้บทประพันธ์เหล่านี้ในการขับร้อง (แม้ชื่อคายตรี และ ประคาถะ ก็มาจากธาตุ คา แปลว่าขับร้อง) แยกออกเป็น 2 คัมภีร์ เรียกว่า อารจิกะ (อารฺจิก) ส่วนหนึ่ง และอุตตราจิกะ (อุตฺตราจิก) อีกส่วนหนึ่ง แต่หลักในการเรียบเรียงคัมภีร์ทั้งสองนี้แตกต่างกัน คัมภีร์ส่วนแรกของสามเวทสังหิตา คือ อารจิกะนั้น ประกอบด้วยบทสวดเดี่ยว ๆ 585 บท ซึ่งมีทำนองการร้องหรือการขับต่าง ๆ กัน และใช้ในพิธีบวงสรวง นักศึกษาเทววิทยาในพระเวทหลายคนถือว่า ทำนองสวดและบทสวดมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่ว่า ทำนองสวด เช่น เสียงสูงต่ำ จังหวะ ตลอดจนการเอื้อนต่าง ๆ เกิดขึ้นจากบทสวด เพราะฉะนั้น บทสวด (ฤจ) จึงมีชื่อเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่า "โยนิ" หรือบางทีก็เรียกว่า "ครรภ" อันเป็นที่ที่ให้กำเนิดทำนองสวดออกมา บทสวดเหล่านี้เองที่พราหมณ์ได้นำมาใช้เป็นบทสดุดีที่ขับในยัชญพิธีที่สำคัญ ๆ และแม้ว่าตามธรรมดาบทสวดบทหนึ่ง ๆ จะขับร้องได้หลายทำนอง (สามน) และทำนองหนึ่ง ๆ ก็ใช้ได้กับบทสวดต่าง ๆ หลายบทก็ตาม แต่ก็ยังมีบทสวดบางบทเท่านั้นที่ถือเป็นกฎว่าเป็นตัวเนื้อหา (โยนิ) สำหรับทำนองหนึ่งทำนองใดโดยเฉพาะ อารจิกะจึงเป็นการรวบรวมบทสวดที่เป็นแม่บทหรือโยนิเดี่ยว ๆ 585 บท ที่อาจจะใช้ขับร้องได้ในทำนองต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนประมาณ 2 เท่าของจำนวนบทสวดนั้น[1]

---

[1] Winternitz, op.cit., p. 165.

คัมภีร์ที่สองคือ อุตตราจิกะ ของสามเวทสังหิตา ประกอบด้วยบทขับร้อง 400 บท ซึ่งส่วนใหญ่มีบทประพันธ์ละ 3 บท (จากบทสวดสรรเสริญซึ่งใช้ขับร้องเมื่อมีการประกอบพิธีบวงสรวงที่สำคัญ) คัมภีร์ในส่วนที่เรียกว่า อารจิกะ นั้น เรียงลำดับบทประพันธ์ตามมาตรา แต่บางทีก็เรียงลำดับขึ้นตามเทพต่าง ๆ ซึ่งเอ่ยถึงในตอนนั้น-เช่น พระอัคนิ พระอินทร์ โสม แต่บทเพลงในอุตตราจิกะ เรียบเรียงขึ้นตามลำดับก่อนหลังของยัชญพิธีเป็นส่วนใหญ่ บทสวดสรรเสริญแต่ละบทจึงประกอบด้วยบทประพันธ์หลาย ๆ บท ซึ่งตามปกติมักจะเป็น 3 บทใช้ขับร้องหรือร่ายในทำนองเดียวกัน ตามที่ระบุไว้ในคัมภีร์ส่วนที่เรียกว่า อารจิกะ

คัมภีร์ทั้งสองภาคของสามเวทสังหิตานี้ เป็นเพียงข้อความเหมือนกับใช้อ่านใช้ท่องเท่านั้น ส่วนการขับในกรณีใด ๆ ตั้งแต่สมัยเริ่มแรก เป็นการเรียนจากปากของครูหรือฟังเขาขับร้อง

แม้จะกล่าวกันโดยทั่วไปว่า สามเวทไม่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ แต่ก็มิใช่ว่าจะไม่มีคุณค่าสำหรับประวัติของพิธีกรรมบวงสรวงและเวทมนตร์ของอินเดีย และ "ดานะ" ก็มีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับประวัติแห่งดนตรีของอินเดีย แม้ว่าสามเวทจะไม่มีคุณค่าในด้านเป็นผลงานทางวรรณคดีสำหรับเรา แต่สำหรับชาวอินเดียบางพวกแล้ว สามเวทเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดในบรรดาพระเวทในคัมภีร์ภควัทคีตา ซึ่งเป็นคัมภีร์ปรัชญาที่แพร่หลายที่สุดของอินเดีย มีคำกล่าวของพระกฤษณะว่า "ในบรรดาพระเวททั้งหลาย เราเป็นสามเวท"[1]

---

[1] คัมภีร์ภควัทคีตา 10.22 กล่าวว่า

vedānāṃ sāmavedo' smi	devānāmasmi vāsavaḥ /
indriyāṇāṃ manaścāsmi	bhūtānāmasmi cetanā //
เราเป็นสามเวทในบรรดาพระเวททั้งหลาย	เราเป็นพระอินทร์ในหมู่เทพ
เราคือมนัสในหมู่อินทรีย์	เราเป็นเจตนาในหมู่สัตว์ทั้งหลาย.

พระเวททั้งสามคัมภีร์นี้เท่านั้นที่ถือกันมาแต่เดิมว่า เป็นคัมภีร์ทางศาสนาที่รวบรวมไว้ เพราะทั้งสามคัมภีร์นี้เท่านั้นที่เกี่ยวข้องกับการทำพิธีบูชายัญวงสรวงอันยิ่งใหญ่ จึงมีลักษณะเนื้อหาประเภทเดียวกัน โดยเพ่งเล็งถึงเทวะต่าง ๆ ในชุดเดียวกัน มีการประกอบยัชญพิธีต่าง ๆ ในลักษณะอย่างเดียวกันด้วย แม้ว่ายชุรเวทและสามเวทจะถือเป็นคัมภีร์พระเวทสมัยหลังก็ตาม แต่ทั้งสามคัมภีร์นั้นรวบรวมเข้าเป็นกลุ่มเดียวกันเรียกว่า ตรยีวิทยา (ตฺรยีวิทฺยา) หรือไตรเพท (ตฺริเวท)

<u>คัมภีร์อถรรพเวท</u> เป็นคัมภีร์สุดท้ายในกลุ่มพระเวท "อถรฺวเวท" หมายความว่า พระเวทแห่ง อถรฺวน หรือความรู้**ว่าด้วยเวท**มนตร์คาถา อย่างไรก็ตาม แต่เดิม "อถรฺวน" หมายถึง พระผู้กระทำพิธีบูชาไฟพวกหนึ่ง และน่าจะเป็นชื่ออินเดียที่เก่าที่สุดสำหรับพระโดยทั่ว ๆ ไป เพราะคำนี้มีในสมัยอินโด – อิหร่าน ในคัมภีร์อเวสตะ (Avesta) คำว่า อถรฺวน หรือบุคคลผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับไฟก็อยู่ในฐานะเดียวกับ อถรฺวน ของอินเดีย วัฒนธรรมการบูชาไฟในชีวิตประจำวันของชาวอินเดียโบราณก็มีไม่น้อยกว่าชาวเปอร์เซียโบราณ อถรฺวสัหิตา เป็นการรวบรวมบทสวดถึง 731 บท ซึ่งประกอบด้วยบทร้อยกรองประมาณ 6,000 บท ในฉบับของสำนักที่เก็บรักษาไว้อย่างดีที่สุด และแบ่งออกเป็น 20 เล่ม อถรรพเวทนั้นโดยรูปแบบแล้วคล้ายคลึงกับฤคเวท เพราะแต่งเลียนแบบฤคเวท คือประกอบด้วยบทสวดที่เป็นบทร้อยกรองเป็นส่วนมาก และบทร้อยกรองส่วนใหญ่ได้นำมาจากฤคเวทมณฑลที่ 10 แต่อย่างไรก็ดี อถรรพเวทก็มีความแตกต่างจากฤคเวททั้งในด้านเนื้อหาทางศาสนา และยังแสดงขั้นความคิดที่เก่าแก่กว่าในฤคเวทด้วย[1] ขณะที่ฤคเวทเกือบทั้งหมดกล่าวเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวกับเทพชั้นสูง ในฐานะที่แต่งขึ้นในระดับความเจริญสูงกว่า ความน่าเคารพสักการะทางศาสนามีมากกว่า กล่าวคือ ฤคเวทนั้นเป็นเรื่องเกี่ยวกับเทพผู้ยิ่งใหญ่โดยเฉพาะเป็นผู้แสดงให้เห็นเป็นรูปจากปรากฏการณ์อันมีอำนาจของธรรมชาติ จึงมีผู้สวดยกย่อง

---

[1] Macdonell, <u>op.cit.</u>, p. 25.

สรรเสริญ และบูชาบวงสรวง **เทพทั้งหลาย**เป็นผู้เข้มแข็ง ให้ความช่วยเหลือแก่มนุษย์ และเป็นมิตรที่ดี แต่อถรรพเวทเป็นเรื่องเกี่ยวกับความมืด อำนาจของอมนุษย์ซึ่งนำโรค ภัยไข้เจ็บและโชคร้ายมาสู่มนุษยชาติ ภูตผี ปีศาจ พ่อมดหมอผีผู้เปล่งคำสาปแช่งอย่างป่าเถื่อน ซึ่งคนจะต้องพยายามกำจัดหรือเอาอกเอาใจด้วยวาจาประจบประแจง ดังนั้น อถรรพเวทส่วนใหญ่จึงเป็นคัมภีร์แห่งมนต์คาถา คำเสก คำสาป เสน่ห์ และการใช้เวทมนตร์เพื่ออมนุษย์ แสดงความเชื่อเกี่ยวกับเวทมนตร์คาถาในชีวิตประจำวันของหมู่ประชาชนในระดับต่ำ และได้มาจากขนบธรรมเนียมโบราณของชนชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดีย (เช่น ทมิฬ และอื่น ๆ)

ส่วนที่ว่าคัมภีร์อถรรพเวทเป็นคัมภีร์ที่เกิดหลังคัมภีร์ฤคเวทนั้น อาจจะเห็นได้ชัดจากภาษาที่เขียนคัมภีร์นี้ เพราะภาษาที่ใช้ในคัมภีร์อถรรพเวทนั้น เป็นภาษาสันสกฤตสมัยหลังฤคเวทอย่างไม่มีปัญหา ความคิดในเรื่องวรรณะทั้งสี่ของสังคมอินเดียมีปรากฏแน่นอน คัมภีร์อถรรพเวทมิได้กล่าวถึงเฉพาะวรรณทั้งสี่ของหมู่ชนคือ พราหมณ์ กษัตริย์ ไวศยะ และศูทรเท่านั้น แต่ยังกล่าวเน้นถึงพวกพระผู้ทำพิธี (คือ พราหมณ์) ว่าได้สิทธิพิเศษสูงสุด และนี่เองทำให้พวกพราหมณ์ถือว่าตัวเป็นเทพในโลกมนุษย์ด้วย บทร้อยกรองโบราณเกี่ยวกับอำนาจวิเศษก็ได้มีการรวบรวมขึ้นในสมัยหลัง จัดเป็นแบบของพราหมณ์ โดยเฉพาะ เทพต่าง ๆ ที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทก็มีปรากฏในคัมภีร์อถรรพเวทด้วยเช่น พระอินทร์ และพระอัคนี ฯลฯ แต่ลักษณะนิสัยของเทพต่าง ๆ กลับเลือนไปจากเดิมกลายเป็นว่า เทพทุกองค์จะไม่ค่อยแตกต่างกัน ความสำคัญดั้งเดิมของมวลเทพในฐานะปรากฏการณ์ทางธรรมชาตินั้น ส่วนใหญ่ถูกลืมไปและในขณะที่บทประพันธ์แห่งอาถรรพณ์ทั้งหลายมักจะเกี่ยวข้องกับการกำจัดหรือการทำลายอมนุษย์ ทวยเทพจะได้รับการร้องขอให้กระทำตามความต้องการในเรื่องนี้เท่านั้น เทพทั้งหลายจึงกลายเป็นผู้ประหารอมนุษย์ และในประการสุดท้าย บทสวดเหล่านี้ของอถรรพเวทยังประกอบด้วยความเห็นเกี่ยวกับเรื่องลัทธิเทวปรัชญา และจักรวาล ซึ่งแสดงถึงความคิดในสมัยหลังอีกด้วย

ส่วนประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของอถรรพเวทสังหิตา ประกอบด้วยเพลงและเวทมนตร์สำหรับรักษาโรค ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับพิธีศักดิ์สิทธิ์ในการรักษาโรค (ไภษัชยานิ)

อถรรพเวทกล่าวถึงโรคภัยไข้เจ็บในฐานะเป็นสิ่งที่มีตัวตน คือในฐานะอมนุษย์หรือเป็นที่ยอมรับว่าอมนุษย์ทุกระดับชั้นเป็นผู้สร้างโรคภัยไข้เจ็บให้เกิดแก่บวลมนุษย์ ฉะนั้นจึงมีเวทมนตร์สำหรับรักษาโรคต่าง ๆ เช่น ไข้ โรคเรื้อน โรคดีซ่าน โรคท้องมาน นอกจากนั้นก็ยังมีเวทมนตร์สำหรับรักษาอาการงูกัด แมลงต่อย และยาพิษโดยทั่ว ๆ ไป

ความมุ่งหมายของอถรรพเวทตามที่ชาวอินเดียกล่าวก็คือ การเอาใจ (พวกอมนุษย์) ให้พร (มวลมิตร) และสาปแช่ง (ศัตรู)[1] ความศักดิ์สิทธิ์ของอถรรพเวทจึงเป็นที่รู้จักกันอยู่ตลอดมาจนกระทั่งถึงสมัยปัจจุบัน

สรุปประเภทของพราหมณ์ผู้ทำพิธี ชาวอารยันแบ่งหน้าที่พราหมณ์ที่จะทำหน้าที่สวดพระเวทแต่ละคัมภีร์ไว้ดังนี้

พราหมณ์โหตา (โหตฤ)	ทำหน้าที่สวดเฉพาะคัมภีร์ฤคเวท
พราหมณ์อัธวรยุ (อธฺวรฺยุ)	ทำหน้าที่สวดเฉพาะคัมภีร์ยชุรเวท
พราหมณ์อุทคาตา (อุทฺคาตฤ)	สวดเฉพาะคัมภีร์สามเวท
พราหมณ์พรหมัน (พฺรหฺมนฺ)	สวดเฉพาะคัมภีร์อถรรพเวท

แม้ในการเรียนคัมภีร์พระเวทก็เช่นกัน พราหมณ์สามพวกแรกจะเรียนเฉพาะคัมภีร์พระเวทที่ตนทำหน้าที่สวด แต่พราหมณ์พรหมันนั้น แม้จะสวดเพียงอถรรพเวทคัมภีร์เดียว แต่ก็จะต้องเรียนรู้พระเวทหมดทั้งสี่คัมภีร์

3.1.2 <u>ยุคพราหมณะ</u> ถัดจากวรรณคดียุคพระเวทก็ถึงยุคพราหมณะ ซึ่งเป็นสมัยที่ดูเหมือนว่าจะไม่มีความต้องการบทสวดใหม่ ๆ สำหรับสวดสรรเสริญต่อทวยเทพอีก แต่ตั้งใจจะอธิบายบทสวดที่พวกฤษีตระกูลต่าง ๆ ได้รจนาไว้ในสมัยโบราณเพื่อให้เข้าใจดียิ่งขึ้น เพราะในยุคหลังนี้คนพากันลืมความหมายและเรื่องราวเก่า ๆ ในสมัยพระเวทไปแล้วเป็นอันมาก และอธิบายวิธีประกอบพิธีกรรมเหล่านั้นไว้อย่างละเอียดลออ

---

[1] Winternitz, <u>op.cit.</u>, p. 125.

เป็นข้อความร้อยแก้ว และเพิ่มเติมการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ในสมัยหลังเข้าไปด้วย และในที่สุดก็ลงรูปแบบที่มีกำหนดกฎเกณฑ์ในฐานะที่เป็นคัมภีร์เกี่ยวกับศาสนาโดยเฉพาะ ให้ชื่อว่า พราหมณะ (พฺราหฺมณ) หมายความว่า หนังสือที่เกี่ยวกับความศรัทธาหรือการสวดสรรเสริญ "พรหมัน" (พฺรหมนฺ) เนื้อหาสาระของคัมภีร์พราหมณะเหล่านี้จึงเกี่ยวกับเรื่องธรรมชาติ การใช้คำที่ศักดิ์สิทธิ์ การกล่าว การสวดอ้อนวอนหรือทิพย-อำนาจในการบูชาบวงสรวง นั่นคือ พรหมัน คัมภีร์พราหมณะจึงเป็นการอ้างถึงความรู้เกี่ยวกับคำสวด

ยุคพราหมณะ เริ่มขึ้นเมื่อบทสวดที่ร้อยกรองขึ้นไว้แต่โบราณในคัมภีร์พระเวทต่าง ๆ กลายเป็นของโบราณเกินความรู้ความเข้าใจของพราหมณ์สมัยหลัง พวก-พราหมณ์จึงแต่งคัมภีร์พราหมณะขึ้นเป็นอันมาก ทำนองอรรถกถาของคัมภีร์พระเวท-สังหิตา โดยเขียนเป็นร้อยแก้วโดยตลอด ในบางกรณีก็เน้นเสียงในการอ่านเหมือนกับตัวพระเวทเอง ความมุ่งหมายหลักของคัมภีร์พราหมณะก็เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างบทสวดอันศักดิ์สิทธิ์และพิธีกรรม เท่า ๆ กับความหมายอันเป็นสัญญลักษณ์ของทั้งสองเรื่อง ด้วยการอ้างอิงซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เนื้อหาของคัมภีร์พราหมณะนั้น อาจจะแยกออกได้เป็น 2 เรื่องคือ เรื่องหลักหรือกฎเกณฑ์ และอรรถา-ธิบาย หลักหรือกฎเกณฑ์ก็คือคำสั่งอย่างละเอียดเกี่ยวกับเรื่อง กาละ เทศะ พระผู้ทำพิธี และไฟศักดิ์สิทธิ์ เทพและหลักเกณฑ์เกี่ยวกับพิธีกรรม เครื่องบูชาและเครื่องใช้ในพิธี ค่าทักษิณาสำหรับพราหมณ์ผู้ทำพิธี และรายละเอียดที่ศักดิ์สิทธิ์อีกมากมายเกี่ยวกับพิธีกรรมบูชาบวงสรวงแต่ละพิธี ส่วนอรรถาธิบายเท่าที่มีอยู่ในคัมภีร์พราหมณะก็คือการหาวิธีที่จะให้หลักหรือกฎเกณฑ์เหล่านั้นประกอบด้วยเหตุผล ดังนั้นเพื่อจะสนับสนุนคำอธิบายของคัมภีร์ทั้งหลายเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ พวกพราหมณ์ก็ใช้คำอธิบายที่ปะติดปะต่อกันและกัน ย้ำถึงความเหมาะสมแห่งรายละเอียดของพิธีกรรม โดยอาศัยภาษาศาสตร์และการสังเกตเกี่ยวกับวิชานิรุกติศาสตร์ ซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักภาษาศาสตร์ในปัจจุบัน และอีกวิธีหนึ่งสำหรับการพิจารณาตัดสินและทำให้เรื่องราวที่ศักดิ์สิทธิ์รุ่งเรืองขึ้นมา โดยเสนอให้เรื่องราวนั้นเป็นเรื่องราวที่สำคัญในเทพนิยายบางเรื่อง ซึ่งต่อมามักจะอยู่ในรูปของการต่อสู้เพื่อความยิ่งใหญ่ในระหว่างทวยเทพกับอสูรทั้งหลาย ตลอดจนใช้ความนึก

ฝันทางปรัชญาในการยืนยันเรื่องเกี่ยวกับการสร้างโลก และทฤษฎีเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องความหลุดพ้นของคน Arthur A. Macdonell วิจารณ์ไว้ว่า พวกพราหมณ์ได้รวบรวมข้อพิจารณาอย่างอวดความรู้และไม่ลึกซึ้ง เต็มไปด้วยความคิดเกี่ยวกับเรื่องศักดิ์สิทธิ์และนึกขึ้นเองอย่างไม่มีเหตุผล บางเรื่องก็ดูเหลวไหล ขาดความสังเกต เรื่องไม่เหมือนกันก็ตีขลุมเอาง่าย ๆ ว่าเหมือนกัน แต่ในฐานะที่เป็นตำราที่เก่าแก่ที่สุดเกี่ยวกับการปฏิบัติพิธีกรรมเท่าที่มีอยู่ในวรรณคดีสมัยแรก ๆ คัมภีร์พราหมณะจึงเป็นเรื่องที่ควรเอาใจใส่อย่างยิ่งสำหรับนักศึกษาประวัติศาสตร์ของศาสนาโดยทั่ว ๆ ไป นอกจากนี้ยังให้เนื้อหาที่สำคัญมากแก่นักศึกษาในรายละเอียดของเรื่องโบราณของอินเดีย[1]

คัมภีร์พราหมณะทั้งหลายมีความแตกต่างกันในหลักสำคัญที่ว่า คัมภีร์พราหมณะแต่ละฉบับจะต้องขึ้นอยู่กับหน้าที่ของพราหมณ์ผู้กระทำพิธีตามพระเวทแต่ละคัมภีร์

คัมภีร์พราหมณะของฤคเวทก็อธิบายพิธีกรรมต่าง ๆ และกำหนดพิธีกรรมซึ่งเป็นของสำคัญสำหรับหน้าที่ของพราหมณ์โหตา (โหตฤ) ผู้สวดฤคเวท

พราหมณะของยชุรเวทก็เกี่ยวกับการกระทำพิธีบวงสรวง ซึ่งพราหมณ์อัธวรยุเป็นผู้ประกอบขณะที่พราหมณะของสามเวทก็เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของพราหมณ์อุทคาดาเป็นสำคัญ

คัมภีร์พราหมณะที่ขึ้นอยู่กับคัมภีร์พระเวทมีดังนี้

1) คัมภีร์พราหมณะของฤคเวท มี 2 คัมภีร์ ได้แก่ ไอตเรยพราหมณะ (ไอตเรยพราหมณ) กับ สางขายน พราหมณะ (สางขายน พราหมณ) หรือ เกาษีตกิ พราหมณะ (เกาษีตกิ พราหมณ)

ไอตเรยพราหมณะ เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญมาก ประกอบด้วยเนื้อหา 40 บทหรืออัธยายะ (อธยาย) และแบ่งออกเป็น 8 ปัญจกะ (ปญจก) หรือปัญจิกะ (ปญจิก)[2]

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 27.

[2] Ibid., p. 173.

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพราะแต่ละปัฐจกะมี 5 บท แต่เนื้อหา 10 บทสุดท้าย รวบรวมขึ้นทีหลังและใกล้เคียงกับศางขายนพราหมณะ ไอตเรยพราหมณะมักจะเรียกกันว่า มหิทาสไอตเรยะ (มหิทาสุ ไอตเรย) ตามชื่อผู้แต่งซึ่งความจริงน่าจะเป็นเพียงผู้รวบรวมพราหมณะนี้ แต่แบบร้อยแก้วของคัมภีร์นี้ไม่สละสลวยชุรุชระ ไม่รัดกุมและสำนวนวกวน[1] มีเนื้อหาเกี่ยวกับพิธีบูชาด้วยน้ำโสมเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ก็มีเรื่องเกี่ยวกับการบูชาไฟ "อัคนิ-โหตร" (อคฺนิโหตฺร) และพิธีราชสูยะ พราหมณะเล่มนี้มีนิยายที่ยาวที่สุดและน่าทึ่งที่สุด คือเรื่องราวของ ศุนหเศป (ศุนะเศป)

คัมภีร์พราหมณะที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไอตเรยพราหมณะที่สุดก็คือ เกาษีตกิ หรือศางขายนพราหมณะ ที่ประกอบด้วยเนื้อหาเพียง 30 บท (อัธยายะ) โครงเรื่องของเกาษีตกิก็เหมือนกับไอตเรยพราหมณะ แต่กว้างกว่า เนื้อหา 6 อัธยายะแรกเกี่ยวกับการบูชาด้วยอาหาร คือ การจัดวางกองไฟอันศักดิ์สิทธิ์ "อัคนิ – อาธาน" (อคฺนิ – อาธาน) พิธีบูชาไฟประจำวันในตอนเช้าและตอนเย็น "อัคนิโหตร" (อคฺนิโหตฺร)พิธีบวงสรวงในวันเดือนดับ "อมาวสี" (อมาวสี) และวันเดือนเต็มดวง "ปูรณิมา" (ปูรฺณิมา) และพิธีบวงสรวงประจำฤดู ส่วนอัธยายะอื่น ๆ ที่เหลือนั้นเกี่ยวกับพิธีบูชาด้วยน้ำโสม ซึ่งตรงกันกับไอตเรยพราหมณะ เพียงแต่เกาษีตกิอยู่ในสมัยหลัง อย่างไรก็ตาม เกาษีตกิพราหมณะมิใช่งานของบุคคลเพียงคนเดียวหรือเกิดในสมัยเดียวกัน

2) คัมภีร์พราหมณะของยชุรเวท มีไตตติรียพราหมณะ (ไตตฺติรีย พราหฺมณ) ของกฤษณยชุรเวท ซึ่งถ้าดูในแง่เนื้อหาแล้ว คัมภีร์พราหมณะนี้คล้ายกับเป็นเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นต่อจากไตตติรียะ สังหิตา ที่จริงพราหมณะคัมภีร์นี้ก็รวมอยู่ในสังหิตาของกฤษณยชุรเวทโดยตรง กล่าวคือ ไตตติรียะพราหมณะเข้ามาประกอบเพิ่มเติมสังหิตาของกฤษณยชุรเวทเท่านั้น พราหมณะนี้เป็นงานเอกเทศที่แบ่งออกเป็น 3 ภาคด้วยกัน แต่-ลักษณะและรูปแบบไม่แตกต่างจากไตตติรียะ สังหิตา เราพบเพียงเรื่องคำอธิบายในสมัย

---

[1] Ibid., p. 175.

หลังของพิธีปุรุษเมธ และเป็นคำอธิบายที่ให้รายละเอียดอย่างสมบูรณ์ และความจริงที่ว่า พิธีบูชายัญในสหิตานี้หายไปก็เป็นข้อพิสูจน์ข้อหนึ่งว่า พราหมณะเล่มนี้เป็นเพียงผลงานภายหลังของการอธิบายความรู้เกี่ยวกับพิธีบวงสรวง

ศตปถพราหมณะ (ศตปถ พฺราหฺมณ) ของศุกลยชุรเวท ชื่อพราหมณะนี้อาจแปลได้ว่า "พราหมณะร้อยทาง" ที่ได้ชื่อเช่นนี้ก็เพราะประกอบด้วยเนื้อหา 100 อัธยายะ เป็นพราหมณะที่รู้จักกันดีที่สุด เป็นเล่มที่มีเนื้อหากว้างขวางที่สุด กล่าวกันว่า "ถัดจากคัมภีร์ฤคเวทแล้ว คัมภีร์ศตปถพราหมณะ เป็นผลงานที่สำคัญที่สุดในระดับวรรณคดีทั้งหมด"[1] และในด้านเนื้อหารายละเอียดต่าง ๆ คัมภีร์นี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุดในบรรดาคัมภีร์พราหมณะทั้งหมด และด้วยเหตุที่เป็นคัมภีร์พราหมณะของ วาชสเนยิสหิตา พราหมณะนี้จึงมี 2 ฉบับ คือ ฉบับของสำนักกาณวะ และของมาธยันทิน พราหมณะฉบับของกาณวะ มีเนื้อเรื่อง 100 อัธยายะ แบ่งออกเป็น 17 กาณฑ์ (กาณฺฑ หรือ เล่ม) ส่วนของมาธยันทิน เนื้อเรื่อง 100 อัธยายะ แบ่งออกเป็น 14 กาณฑ์

3) คัมภีร์พราหมณะของสามเวท มีลักษณะไม่เหมือนคัมภีร์อื่น ๆ ตรงที่มีลักษณะของแนวความคิดที่เกินความเป็นจริงและเหลือเชื่อ พราหมณะของสามเวทสาขาตัณฑิน (ตณฺฑิน) ได้แก่ ตาณฑยมหาพราหมณะ (ตาณฺฑย – มหา – พฺราหฺมณ) ซึ่งเรียกกันว่า ปัญจวิงศะ (ปญฺจวิงศ) หรือ เปราฌพราหมณะ (เปฺราฌ พฺราหฺมณ) ด้วยเพราะเป็นคัมภีร์ที่แบ่งออกเป็น 25 ตอน มีเรื่องเกี่ยวกับพิธีบูชาด้วยน้ำโสมโดยทั่ว ๆ ไป และเป็นพราหมณะที่เก่าที่สุดเล่มหนึ่ง มีนิยายเก่าที่สำคัญบางเรื่อง ส่วนษัฑวิงศ-พราหมณะ (ษฑฺวิงศ พฺราหฺมณ) หรือพราหมณะที่ 26 นั้น เป็นเพียงการจบเรื่องของตาณฑยะ อันประกอบด้วยหนังสือ 25 ตอน และส่วนสุดท้ายของษัฑวิงศะนั้นเรียกกันว่า อัทภุตพราหมณะ (อทฺภุต พฺราหฺมณ) เป็นคัมภีร์กล่าวถึงความมหัศจรรย์และลางต่าง ๆ

ส่วนไชมินียพราหมณะของสามเวทนั้นเก่าแก่ยิ่งกว่าตาณฑยมหาพราหมณะ เป็นคัมภีร์แห่งข้อความที่ควรเอาใจใส่เป็นพิเศษสำหรับประวัติของศาสนาและนิยาย แต่น่า

---

[1] Ibid., p. 180.

เสียดายที่ต้นฉบับคงเหลืออยู่กระพร่องกระแพร่งเต็มที ไม่ปะติดปะต่อกันเลย

4) คัมภีร์พราหมณะของอถรรพเวท ชื่อ โคปถพราหมณะ (โคปถ-พราหมณ) ประกอบด้วยเนื้อความ 2 เล่ม เล่มแรกมี 5 บท เล่มหลังมี 6 บท ทั้ง 2 เล่มอยู่ในสมัยหลังมาก เพราะว่าแต่งขึ้นหลังสมัยที่แต่งพระสูตรบางเล่ม เช่น ไวตานสูตร (ไวตานสูตร) เสียอีก และคลาดเคลื่อนจากสภาพอันแท้จริงในสาระ เนื้อหาครึ่งหนึ่งของพราหมณะเล่มแรกพิจารณาได้ว่า มีแหล่งกำเนิดกว้าง ๆ แต่ไม่มีลักษณะสอดคล้องหรือลงรอยกับกฎเกณฑ์แห่งพิธีบวงสรวงเกี่ยวกับพิธีกรรมใด ๆ ในอถรรพเวทเลย และส่วนที่เหลือก็ยืมมาจากศตปถพราหมณะ เล่ม 11 และ 12 นอก-จากนี้ก็มีข้อความบางตอนจากไอตเรยพราหมณะ ความมุ่งหมายที่สำคัญของเนื้อเรื่องส่วนนี้ก็คือ การสรรเสริญอถรรพเวทและผู้สวดคือพราหมณ์พรหมัน[1]

คัมภีร์พราหมณะมีความสำคัญด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรกเป็นตัวแทนตัวอย่างการพรรณนาความร้อยแก้วที่เขียนขึ้นเป็นภาษาอินโด – ยุโรปุ ชนิดที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งเป็นที่รู้จักกันมา ประการที่สอง คัมภีร์พราหมณะก่อให้เกิดแหล่งความรู้ที่เกี่ยวกับการบูชายัญและความเป็นนักบวช ประการที่สาม เรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ ส่วนมากนี้ได้มีการเขียนอธิบายให้มีชีวิตชีวาขึ้นมา และแสดงให้เห็นภาพโดยอาศัยเทพ-นิยายและนิทานทุกชนิดเป็นเครื่องประกอบ บุคลิกลักษณะของทวยเทพตามคัมภีร์พระเวทก็เปลี่ยนแปลงไป คือ ทวยเทพจะประทานอำนาจทั้งหมดแก่การบูชาบวงสรวงเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นเทพบางองค์ซึ่งเคยมีบทบาทเป็นเทพชั้นรองในสมัยฤคเวทก็กลับกลายเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่มากขึ้น เช่น พระวิษณุ (วิษณุ) และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระรุทระ (รุทร) หรือพระศิวะ พระประชาบดี (ปรชาปติ) ผู้เป็นใหญ่แห่งสรรพสัตว์ ก็เป็นที่นับถือในฐานะบิดาแห่งทวยเทพและอสูร คำว่าอสุระ (เป็นคำที่ตรงกับอหุระ ในคัมภีร์อเวสตะ) เป็นคำเก่า และแม้แต่ในบางแห่งในฤคเวทก็ยังมีความหมายว่า "ทรง-

---

[1] Ibid., pp. 183 - 4.

อำนาจอันอัศจรรย์" ซึ่งเป็นความหมายเดิม และหมายความว่า "พระเป็นเจ้า" ดังเช่นที่เป็นสมญาของพระวรุณ แต่ในภายหลัง อสุระ กลับมีความหมายว่า "อมนุษย์" ซึ่งมีกล่าวถึงซ้ำแล้วซ้ำเล่าในสมัยหลัง และในคัมภีร์พราหมณะก็มีเรื่องการสงครามระหว่าง "เทพ" กับ "อสูร"[1] เรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นเทพนิยายและนิทานนี้ยังได้ให้โครงเรื่องแก่กวีในสมัยต่อมาอีกเป็นอันมาก ดังนั้น ประเพณีปรัมปราตามคัมภีร์พระเวทจึงได้รับการพิทักษ์รักษาให้คงมีชีวิตชีวาอยู่ในจิตใจของชาวอินเดียส่วนใหญ่ที่อยู่ในสังคมที่ถือว่าต่ำกว่าพวกพราหมณ์ได้ก็ด้วยคัมภีร์พราหมณะ

3.1.3 <u>ยุคมหากาพย์</u>[2] เริ่มตั้งแต่ราว 500 ปีก่อนคริสตศักราช จนถึงราว 50 ปีก่อนคริสตศักราช[3] วรรณคดียุคมหากาพย์มีลักษณะแตกต่างจากวรรณคดีพระเวทและพราหมณะที่กล่าวมาแล้ว ทั้งในด้านเรื่องราว เจตนา และรูปแบบ เพราะวรรณคดียุคก่อน ๆ มีสาระสำคัญเป็นเรื่องทางศาสนา แต่วรรณคดียุคมหากาพย์และยุคต่อ ๆ มากลับเจริญไปทางด้านอื่น ๆ ทุกด้าน และเป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินทางโลกด้วย แม้แต่ศาสนาในสมัยที่เกิดวรรณคดียุคมหากาพย์ก็แตกต่างจากยุคพระเวทเป็นอย่างมาก เพราะในยุคใหม่นี้ เรื่องที่สำคัญยิ่งก็คือ การเคารพในพระเป็นเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ทั้ง 3 องค์ อันได้

---

[1] Winternitz, <u>op.cit.</u>, pp. 196 - 7.

[2] "มหากาพย์" ในที่นี้มีความหมายเหมือนคำว่า "epic" ในภาษาอังกฤษ คือเป็นวรรณกรรมที่สดุดีวีรกรรมของวีรบุรุษ หรือทวยเทพ มีโชบทประพันธ์ประเภท "มหากาวุย" ของอินเดีย และที่สำคัญที่สุดก็คือ ยุคมหากาพย์ในอินเดียหมายถึงเวลาที่ประพันธ์คัมภีร์มหาภารตะ และรามายณะ ยุคมหากาพย์จึงหมายถึงยุคของมหากาพย์ทั้งสองเรื่องนี้โดยเฉพาะ.

[3] Macdonell, <u>op.cit.</u>, p. 233.

แก่ พระพรหม (พฺรหฺม) พระวิษณุ และพระศิวะ ส่วนทวยเทพที่สำคัญสมัยพระ-เวทกลับมีฐานะตกต่ำลง ดังเช่น พระอินทร์ผู้แม้จะยังคงมีชื่อเสียงในฐานะจอมเทพแห่งสวรรค์ของพวกนักรบโดยอนุโลม แต่ก็มิใช่เทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอีกต่อไป เทพพวกใหม่องค์อื่น ๆ ที่เคยมีฐานะต่ำกว่ากลับมีฐานะสูงขึ้น เช่น ท้าวกุเวร (กุเพร) เทพแห่งความมั่งคั่ง พระคเณศ เทพแห่งศิลปวิทยาและความสำเร็จ พระการฺติเกยะ (การฺตฺติเกย) เทพแห่งสงคราม พระศรี (ศฺรี) หรือพระลักษมี (ลกฺษฺมี) เทวีแห่งความงามและโชคลาภ ทุรคา (ทุรฺคา) หรือปารวตี (ปารฺวตี) ชายาแห่งพระศิวะ นอกจากนี้ยังมีนาค พวกกึ่งเทพและอมนุษย์อีกหลายระดับ ทั้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการอวตารของพระวิษณุเพื่อปราบยุคเข็ญในโลก โดยแบ่งภาคมาเกิดในรูปร่างต่าง ๆ บางปางในร่างของมนุษย์ บางปางก็อาจจะเป็นสัตว์ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงอำนาจตบะอันยิ่งใหญ่ของนักพรต ซึ่งทำให้โลกสั่นสะเทือนและทวยเทพต้องเดือดร้อน

วรรณคดียุคมหากาพย์เป็นเรื่องของการกระทำอันกล้าหาญของวีรบุรุษ และมีอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวข้องด้วยเรื่องทวยเทพ ก่อนหน้าที่จะมีการรวบรวมวรรณคดีมหา-กาพย์ขึ้น ก็มีผู้แต่งบทขับร้องสดุดีวีรบุรุษเป็นบทสั้น ๆ เรียกว่า คาถา นาราศสี มีเนื้อหาเกี่ยวกับวีรกรรมอันรุ่งโรจน์ของเหล่านักรบ และเจ้าผู้ครองนคร ผู้แต่งและขับลำ-นำเหล่านี้ก็คือบรรดากวี ซึ่งมักจะเรียกว่า พวกสูตะ[1] อยู่ประจำในราชสำนักและขับ

---

[1] พวกสูตะ เป็นวรรณะย่อยพิเศษหรือที่เรียกกันในภาษาสันสกฤตว่า "ชาติ" ตามคัมภีร์มนุธรรมศาสตร์ (X, 11 และ17) ว่า สูตะ เป็นวรรณะผสมที่สืบมาจากการแต่งงานข้ามวรรณะระหว่างชายในวรรณะกษัตริย์และหญิงในวรรณะพราหมณ์ พวกนักร้องที่กล่าวถึงนี้บางทีเรียกว่า "มาคธะ" ก็มี และกล่าวกันว่าสืบเชื้อสายมาจากการแต่งงานข้ามวรรณะของชายในวรรณะไวศยะกับหญิงในวรรณะกษัตริย์ ที่ได้ชื่อว่า มาคธะ อาจเป็นเพราะเดิมทีพวกนักร้องประเภทนี้เป็นชาวแคว้นมคธก็ได้ ในสงครามพวกสูตะจะเป็นสารถีของกษัตริย์ และบทลำนำเกี่ยวกับวีรกรรมต่าง ๆ นั้น พวกสูตะก็จะถ่ายทอดให้ลูกหลาน.

ลำนำเพลงที่มีเรื่องราวสรรเสริญวีรบุรุษในงานเลี้ยงอันมโหฬาร เพื่อจะประกาศความรุ่งโรจน์ของเหล่ากษัตริย์ พวกสูตะมีหน้าที่เป็นสารถีของกษัตริย์ขณะออกสงครามด้วย จึงสามารถแต่งลำนำเกี่ยวกับวีรกรรมของนักรบจากการพบเห็นของพวกเขาเอง นอกจากนี้ยังมีนักขับเพลงเร่ร่อน เรียกว่า พวกกุศีลวะ[1] ผู้จำบทเพลงและนำไปขับคลอกับเสียงพิณในที่ชุมนุมชน

วรรณคดียุคมหากาพย์และยุคอื่น ๆ ต่อมา เกือบจะทุกสาขาแต่งเป็นบทร้อยกรอง จึงต่างจากคัมภีร์ยชุรเวทและพราหมณะ ซึ่งเขียนเป็นร้อยแก้วเป็นส่วนมาก คำประพันธ์ในยุคมหากาพย์นั้นเกือบทั้งหมดเป็น "โศลก" บทหนึ่งมี 2 บรรทัด หรือ 4 วรรค ๆ ละ 8 คำ มหากาพย์ที่สำคัญมี 2 เรื่อง คือ มหาภารตะ และรามายณะ

1) มหาภารตะ หมายถึงเรื่องอันยิ่งใหญ่ที่บรรยายการสงคราม ของพวกภารตะ เป็นเรื่องของการสงครามโดยตรงระหว่างพี่น้องสองตระกูลที่รวมอยู่ในตระกูลจันทรวงศ์ คือพวกเการพ ซึ่งมีทุรโยธน์ เป็นหัวหน้า และพวกปาณฑพ ซึ่งมียุธิษฐิระ เป็นผู้นำ ทั้งสองฝ่ายเป็นญาติเรียงพี่เรียงน้องกัน และสืบเชื้อสายมาจากราชาภรต โอรสของศกุนตลา รบพุ่งชิงเมืองหัสตินาปุระเป็นเวลา 18 วัน

แต่การรวบรวมมหาภารตะมิได้มีครั้งเดียว เมื่อรวบรวมขึ้นและท่องจำกันต่อ ๆ มาแล้วก็ค่อยมีเรื่องเพิ่มเติมแทรกเข้าไปอีก มหาภารตะยุคแรกมีประมาณ 8,000 โศลก เราต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่า เป็นผลงานที่คน ๆ เดียวรวบรวมขึ้นด้วยความสามารถพิเศษทางการประพันธ์ให้เป็นมหากาพย์สั้น ๆ เมื่อเทียบกับเรื่องอื่น เป็นการพรรณนาโชคร้ายของพวกเการพผู้มีความยุติธรรมและกอปรด้วยคุณความดี แต่ถูกทำลาย

---

[1] คำว่า "กุศีลวะ" อาจแปลว่า "ผู้มีการปฏิบัติอันไม่เป็นที่ยอมรับ" ซึ่งอาจหมายความถึงความประพฤติทั่วไปของนักฟ้อนรำขับร้องของอินเดียโบราณ อย่างไรก็ตาม บางคนก็พยายามตีความว่า กุศีลวะ มาจาก กุศ และ ลว โอรสทั้งคู่ของพระราม เป็นผู้นำเรื่องรามายณะไปเล่าให้ประชาชนฟังเป็นพวกแรก.

ย่อยยับด้วยความอกตัญญูของพวกปาณฑพผู้พิชิต พร้อมด้วยกฤษณะ ในฐานะหัวหน้าของพวกเขา ในยุคแรกนี้ยังคงรักษาประเพณีในสมัยโบราณและเจตนาพรรณนาถึงวีรกรรมแต่ก่อนโดยไม่เปลี่ยนแปลง ภาพของพระพรหมแสดงฐานะเทพผู้สูงสุด มีลักษณะเป็นคน ซึ่งมีหลักฐานทางวรรณคดีบาลี แสดงว่า พระพรหมมีลักษณะเช่นนั้นในสมัยพุทธกาล ดังนั้น เราจึงสันนิษฐานได้ว่า มหากาพย์เรื่องนี้แต่เริ่มแรกคงอยู่ในราวศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสตศักราช[1]

ในขั้นต่อมา มหากาพย์นี้ขยายความยาวเพิ่มขึ้นจนมีประมาณ 20,000 โศลก กล่าวถึงชัยชนะของพวกปาณฑพ แสดงแง่คิดที่ผู้รวบรวมเข้าข้างฝ่ายนี้จนเป็นฝ่ายถูกและมีบทนำเกี่ยวกับเทพผู้ยิ่งใหญ่อีก 2 องค์ ในระดับเดียวกับพระพรหม คือ พระศิวะ และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระวิษณุผู้ซึ่งอวตารลงมาเป็นมนุษย์ชื่อ กฤษณะ และ Megasthenes ผู้เป็นราชทูตกรีกประจำนครปาฏลิบุตรเมื่อประมาณ 300 ปีก่อนคริสต-ศักราชได้กล่าวว่า สมัยนั้นเทพทั้งสองนี้ก็ปรากฏความสำคัญอยู่แล้ว และผู้ที่นับถือก็แบ่งออกเป็นไศวนิกาย กับไวษณวนิกาย แสดงว่าการขยายมหากาพย์นี้คงจะกระทำขึ้นหลังจาก 300 ปีก่อนคริสตศักราช

มหาภารตะที่รวบรวมขึ้นตั้งแต่ประมาณ 400 ปีก่อนคริสตศักราช ถึง ค.ศ. 200 เป็นรูปเล่มปัจจุบันนั้นจัดเป็นวรรณคดีเล่มใหญ่ที่สุดในโลก และราว ค.ศ. 400 – 500 มหาภารตะฉบับนี้ก็ปรากฏแพร่หลายไปทุกภาคของอินเดีย เป็นคัมภีร์ที่มีความยาวประมาณ 100,000 โศลก ส่วนที่เป็นเนื้อเรื่องแท้ ๆ คือ การพรรณนาการสงครามระหว่างพวกเการพและปาณฑพ 18 วันนั้น ยาวราว 20,000 โศลก นอกนั้นเป็นเรื่องแทรกเรียกว่า "อุปาขยาน" (อุปาขฺยาน) คือเป็นเรื่องย่อยที่ใส่เติมเข้ามา บางทีเรื่องย่อยก็เป็นแบบนิทานซ้อนนิทาน มีนิยายโบราณเกี่ยวกับทวยเทพ ประวัติพระเป็นเจ้า กษัตริย์ต่าง ๆ และพวกฤษี รวมอยู่ด้วย และมีเรื่องเกี่ยวกับกำเนิดจักรวาล การบรรยายปรัชญาหลาย

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 240.

สาขา รวมทั้งภควัทคีตา กฎหมาย และประเพณีต่าง ๆ ตลอดจนถึงแสดงความรู้เกี่ยวกับเรื่องดาราศาสตร์ การแพทย์ และการดูเพชรพลอยอยู่บ้าง และมีเรื่องศาสนา เรื่องสถานที่ที่คนไปแสวงบุญ และหน้าที่ของวรรณะกษัตริย์ เรื่องที่แทรกเข้ามาอย่างยืดยาวและไม่เป็นเนื้อเรื่องเดียวกันเช่นนี้ ทำให้ยากที่จะติดตามเรื่องได้ต่อเนื่องกัน และเรื่องแทรกบางตอนก็แสดงให้เห็นสถานะที่ผิดธรรมดา ดังเช่น ขณะที่กองทัพทั้งสองฝ่ายเผชิญหน้ากันในสนามรบ พร้อมที่จะทำสงคราม แต่พระอรชุนผู้นำทัพฝ่ายปาณฑพลังเลที่จะรุดเข้าไปเพื่อต่อสู้กับญาติของพระองค์ พระกฤษณะผู้ทำหน้าที่สารถีจึงสั่งสอนปลุกใจด้วยบทร้อยกรองอันเป็นปรัชญาทั้งหมด 18 ตอน คือ ภควัทคีตา ฉะนั้น คัมภีร์มหาภารตะจึงไม่เพียงแต่เป็นบทร้อยกรองเกี่ยวกับการกระทำอันกล้าหาญของวีรบุรุษเท่านั้น แต่ถือว่าเป็นศาสตร์แห่งหลักธรรมจริยา กฎหมาย และปรัชญา เป็นคัมภีร์สมฤติ (สฺมฤติ) คือเป็นหลักฐานด้านประเพณีที่เก่าแก่ด้วย สำหรับชาวอินเดียแล้ว มหาภารตะเป็นเครื่องให้ความบันเทิงมากเท่า ๆ กับเป็นการสอนและคำสอน ซึ่งอธิบายหน้าที่ทั้งปวงของมนุษย์มาเป็นเวลากว่า 1,500 ปี

ดังนั้นชาวอินเดียจึงเห็นความสำคัญของมหาภารตะเป็นอย่างยิ่ง ดังที่กล่าวไว้ในอารัมภกถาของคัมภีร์นี้ว่า มหาภารตะดีที่สุดในบรรดาอิติหาสทั้งหลาย ...บาปทั้งปวงไม่ว่าจะเป็นมโนกรรม วจีกรรม หรือกายกรรม พึงล่วงพ้นจากผู้ฟังคัมภีร์นี้โดยทันที... สิ่งใดที่ไม่ได้เขียนไว้ในมหาภารตะ สิ่งนั้นจะไม่ได้พบ ณ ที่อื่น ๆ ในโลก หรือสิ่งใดก็ตามที่ไม่มีในมหาภารตะ สิ่งนั้นย่อมจะไม่พบในภารตวรรษ คือ อินเดีย[1] ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า มหาภารตะมีลักษณะเหมือนหนึ่งเป็นสารานุกรมฉบับหนึ่ง มหาภารตะแบ่งออกเป็น 18 บรรพ (ปรฺวนฺ) หรือเล่ม และมี หริวงศ์ (หริวꣳศ) เป็นภาคผนวก เรื่องแต่ละบรรพมีความยาวแตกต่างกัน บรรพที่ 12 มีความยาวที่สุดบรรพหนึ่ง คือยาวประมาณ 14,000 โศลก ส่วนบรรพที่ 17 สั้นที่สุดเพียง 312 โศลกเท่านั้น

---

[1] Winternitz, op.cit., pp. 325 - 6.

ทุก ๆ บรรพแบ่งออกเป็นบท ๆ เรียกว่า อัธยายะด้วย บรรพที่ 12 และ 13 เป็นบรรพที่รวบรวมขึ้นภายหลัง ส่วนหริวงศ์ที่เป็นภาคผนวกนั้นยิ่งอยู่ในสมัยหลังกว่าบรรพอื่น ๆ มาก

ผู้แต่งมหาภารตะตามความเชื่อของชาวอินเดียคือ ฤษีวยาส (วฺยาสฺ) หรือ กฤษณไทวปายนะ (กฤษฺณ ไทฺวปายน) บางทีชาวอินเดียที่เคร่งในศาสนา เมื่อจะกล่าวถึง วยาส จะเรียกว่า เวทวยาส แทน ที่จริงคำว่า เวทวยาสนี้มีความหมายว่า เป็นผู้รวบรวมหรือจัดคัมภีร์พระเวททั้งสี่ ที่จริง "วฺยาส" อาจไม่ใช่ชื่อจริงก็ได้ เพราะคำนี้แปลว่า ผู้รวบรวม (compiler) คงจะหมายถึงใครก็ได้ที่รวบรวมเรื่องมหาภารตะเข้าเป็นรูปเล่ม อย่างไรก็ตาม วยาสเองก็เป็นตัวละครสำคัญในมหาภารตะตลอดเรื่องด้วย เมื่อแต่งเรื่องนี้จบแล้ว กล่าวกันว่า วยาสเองไม่ได้เปิดเผยให้ใครฟัง จนเวลาล่วงมานับร้อยปี ถึงสมัยเหลนของยุธิษฐิระ ชื่อ ชนเมชัย (ชนเมชย) ผู้โปรดให้ทำพิธีใหญ่เพื่อฆ่างูให้หมดไปจากโลก ด้วยเหตุที่งูกัดพระบิดาของพระองค์จนทำให้สิ้นพระชนม์ชีพ วยาสเห็นว่าลูกหลานจะทำบาปกรรมอันหนักจึงมาห้ามไว้ และแนะให้หัดสงบใจด้วยการฟังมหาภารตะ โดยให้ลูกศิษย์ของตนคือ ไวศัมปายัน (ไวศมฺปายน) สวดให้ฟัง เมื่อฟังเรื่องจบลงแล้วพระเจ้าชนเมชัยสงบพระทัย และเลิกความคิดเดิม จึงถือกันว่าฟังเรื่องนี้แล้วได้บุญและนิยมฟังสวดกันเป็นตอน ๆ

ส่วนเรื่องแทรกที่มีชื่อเสียงในมหาภารตะมีหลายเรื่อง ที่รู้กันทั่วไปในประเทศไทยได้แก่ เรื่องศกุนตลา พระนล สาวิตรี อนิรุทธ์ และเรื่องพระราม[1]

2) รามายณะ คือเรื่องของพระราม คัมภีร์รามายณะเผยแผ่ชีวิตและการกระทำอันกล้าหาญของพระราม (พระรามจันทร์แห่งสุริยวงศ์) ความรักของพระรามและสีดาชายาของพระองค์ผู้ถูกท้าวราพณาสูร (ราวณ) ราชาของพวกรากษส

---

[1] เรื่องพระรามของอินเดียที่ปรากฏในวรรณคดีเก่ามีอยู่สองเรื่อง จากมหาภารตะเรื่องหนึ่ง และจากรามายณะอีกเรื่องหนึ่ง เรื่องพระรามของไทยจะมีที่มาจากไหนบ้างเป็นเรื่องที่ควรศึกษาต่อไป.

ผู้ครองลงกาลักพาไป เป็นเหตุให้พระรามและพวกวานร ผู้เป็นพันธมิตรต้องยกทัพไปปราบ ทำลายพวกรากษสแล้วนำสีดากลับคืน การขึ้นครองราชย์แห่งอโยธยาของพระราม การเนรเทศสีดาจนนางต้องไปพำนักอยู่ที่อาศรมของฤษีวาลมีกิ (วาลมีกิ) และประสูติโอรสฝาแฝด คือ พระกุศ และ ลพ (ลว) การที่พระรามพบและรับรองโอรสของพระองค์ การนำสีดากลับคืน การพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของสีดา การตายของนาง การตกลงใจของพระรามที่จะติดตามนาง และการพาประชาชนขึ้นสู่สวรรค์

เรื่องรามายณะนั้นสันนิษฐานกันว่า รวบรวมขึ้นราว 500 ปีก่อนคริสตศักราช คือในราวสมัยพุทธกาลนั่นเอง และรวบรวมจากเรื่องโบราณที่แสดงถ่ายทอดกันต่อ ๆ มาหลายชั่วคน รามายณะได้ชื่อว่าเป็นหนังสือกาพย์ (กาวฺย) เล่มแรก (อาทิกาวฺย) ของอินเดีย[1] ลักษณะของหนังสือประเภทกาพย์ (กาวฺย) ของอินเดียมี 3 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง ผู้แต่งมีคนเดียว ประการที่สอง เป็นเรื่องสรรเสริญสุดีเทพหรือวีรบุรุษ ประการที่สาม มีความเพริศพริ้งของภาษา เนื่องจาก "กาพย์" เป็นคำประพันธ์ที่แต่งเพื่อให้ขับร้อง มุ่งให้ฟังไพเราะหู พวกฤๅษีละผู้เป็นนักขับเพลงอาชีพและได้ศึกษาเรื่องรามายณะแล้วจึงได้นำไปขับในที่ชุมนุมชน ซึ่งพวกเขาได้ท่องเที่ยวไป การรวบรวมเรื่องรามายณะขั้นครั้งแรกนั้น คงจะก่อนการรวมเรื่องมหาภารตะ เพราะปรากฏเรื่องราวของพระราม (ราโมปาขฺยาน) เป็นเรื่องแทรกในมหาภารตะ ซึ่งคงจะรวบรวมขึ้นภายหลัง

ผู้แต่งรามายณะ คือ ฤษีวาลมีกิ ผู้ได้ชื่อว่า "อาทิกวี" (อาทิกวิ) คือเป็นกวีคนแรก ตามประวัติของฤษีวาลมีกิที่ปรากฏในรามายณะเองนั้น กล่าวว่า ท่านเป็นผู้คิดแบบคำประพันธ์แบบ "โศลก" ขึ้นจากการอุทานด้วยความสลดใจ และใช้โศลกเขียนเรื่องรามายณะรวม 24,000 โศลก แบ่งออกเป็น 7 กาณฑ์ (บทใหญ่ ๆ หรือเล่ม) แต่รามายณะก็มีถึง 3 ฉบับ คือ ฉบับอินเดียตะวันตก ฉบับเบงกอล และฉบับบอมเบย์

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 257.

แต่ละฉบับมีความยาวประมาณฉบับละ 24,000 โศลก แต่ข้อความของทุกฉบับจะแตกต่างกันเราวหนึ่งในสามส่วน และถือกันว่าฉบับบอมเบย์ยังคงรักษารูปที่เก่าที่สุดของเรื่องกว่าอีก 2 ฉบับ[1] เรื่องรามายณะทั้ง 7 กาณฑ์นั้น Jacobi นักปราชญ์ชาวเยอรมันมีความเห็นว่า ของเดิมแท้มีเพียง 5 กาณฑ์ คือ ตั้งแต่กาณฑ์ที่ 2 ถึงกาณฑ์ที่ 6 เท่านั้น ส่วนกาณฑ์ที่ 7 เป็นของที่เพิ่มเติมขึ้นทีหลังอย่างไม่มีที่สงสัย เพราะว่าการจบกาณฑ์ที่ 6 ก็เป็นอวสานของรามายณะทั้งเรื่องอยู่แล้ว และกาณฑ์ที่ 1 ก็มีข้อความแย้งต่อกาณฑ์อื่น ๆ อยู่หลายแห่ง[2] เช่น กล่าวถึงข้อที่ฤษีวาลมีกิไม่เคยได้ยินเรื่องพระราม[3] แต่กาณฑ์สุดท้ายว่าเป็นคนในสมัยเดียวกัน และเมื่อสีดาถูกเนรเทศก็ไปพักอยู่ที่อาศรมฤษีวาลมีกิ โอรส 2 องค์ของพระรามก็ได้รับการศึกษาจากสำนักของฤษีคนนี้ นอกจากนี้หัวข้อต่อเชื่อมเรื่องก็ไม่สนิท แสดงว่ามีการต่อเติมเพิ่มกันมาหลายทอด[4]

ด้วยเหตุที่ชาวอินเดียนิยมนับถือเรื่องรามายณะเป็นอย่างมากนี้เอง ทำให้มีรามายณะอยู่หลาย ๆ ฉบับ แม้ในประเทศอินเดียเอง ทั้งยังเป็นเรื่องแหกในคัมภีร์อื่น ๆ เช่น มหาภารตะและปุราณะ ตลอดจนมีที่แต่งเป็นภาษาอื่น เช่น รามายณะฉบับตุลสิทาส แต่งเป็นภาษาฮินดี และมีที่แต่งสำหรับเล่นหนัง ละคร ตลอดจนเรื่องที่มีปะปนในศาสนาอื่น เช่น ศาสนาเชน และศาสนาพุทธแล้ว เรื่องรามายณะยังถ่ายทอดมาสู่ดินแดนแถบเอเชียอาคเนย์ทุกประเทศ และได้รับความนิยมโดยทั่วกัน เรื่องรามายณะจึงแพร่หลายไปมาก

---

[1] Ibid., p. 254.

[2] Ibid., p. 255.

[3] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2503), หน้า 3.

[4] เรื่องเดียวกัน, หน้า 85 - 6.

และยิ่งห่างอินเดียออกไป รายละเอียดของเรื่องก็ยิ่งแตกต่างกันมากขึ้น แม้กระนั้น โครงเรื่องใหญ่ ๆ และตัวละครสำคัญ ๆ ก็ยังคงไว้ในรามายณะของทุกประเทศ สำหรับประเทศไทยก็มีรามเกียรติ์ ซึ่งนับว่าได้เค้าเรื่องส่วนใหญ่มาจากรามายณะและเป็นวรรณคดีเรื่องใหญ่ที่สุด ซึ่งถือกันว่ามีความสำคัญอย่างมาก

3.1.4 ยุคปุราณะ ตั้งแต่สมัยมหากาพย์เป็นต้นมา ลัทธิศาสนาในอินเดียได้เปลี่ยนไปจากสมัยพระเวทเป็นอย่างมาก ก่อนหน้าสมัยมหากาพย์นี้ ศาสนาที่เก่าที่สุดอาจจะเรียกได้ว่า ศาสนาพราหมณ์ ซึ่งมีคัมภีร์พระเวททั้งหมดเป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุด โดยเฉพาะในคัมภีร์สังหิตานั้น ชาวอินเดียนับถือบูชาทวยเทพที่เป็นบุคลาธิษฐานของปรากฏการณ์ธรรมชาติ ส่วนศาสนาในสมัยต่อมาที่เราเรียกว่า ศาสนาฮินดูนั้น ถือพระเป็นเจ้าที่สูงสุด 3 องค์ คือ พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ ปุราณะเป็นคัมภีร์ทางศาสนาในศาสนาฮินดู การจะชี้ชัดถึงฐานะอันแท้จริงของปุราณะในวรรณคดีอินเดีย ทั้งในด้านเนื้อหา และระยะเวลานั้นเป็นเรื่องยาก อันที่จริงปุราณะเหล่านี้ต้องถือว่าเป็นคัมภีร์ทางศาสนา มีฐานะเด่นและมีความสำคัญต่อศาสนาฮินดู ซึ่งเน้นการบูชาบวงสรวงพระวิษณุ พระศิวะ และพระพรหม เช่นเดียวกับที่คัมภีร์พระเวทมีฐานะเด่นและมีความสำคัญต่อศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาระยะที่เก่าแก่ที่สุดของชาวอินเดีย[1] คัมภีร์ปุราณะนั้นแม้จะกล่าวแสดงความเคารพต่อบรรดาทวยเทพ ซึ่งมีจำนวนมากมาย แต่ก็ถือว่ามีองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งยกย่องเป็นพิเศษว่าเป็นใหญ่กว่าทวยเทพทั่วไป จึงสรรเสริญเยินยอความเป็นเอกของเทพองค์นั้นในฐานะพระเป็นเจ้าที่สูงสุด ส่วนเทพองค์อื่น ๆ นอกจากนั้นก็จะได้รับความเคารพนับถือในฐานะที่เป็นรองเท่านั้น และแม้คัมภีร์ปุราณะทั้งหลายจะมุ่งในการบูชาพระวิษณุ พระศิวะ และพระพรหมก็ตาม ก็ยังแสดงว่าองค์หนึ่งในสามองค์นี้เป็นใหญ่กว่าองค์อื่น ๆ จึงเป็นผลให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นนิกายต่าง ๆ คือ พวกไวษณวนิกายก็ยกย่องพระวิษณุเป็นเจ้าว่า

---

[1] Winternitz, op.cit., p. 517.

เป็นใหญ่กว่าเทพทั้งปวง พวกไศวนิกายก็ยกย่องพระศิวะเป็นเจ้าจนเลิศลอยเช่นกัน ส่วนพระพรหมนั้นแทบจะไม่มีผู้ใดนับถือโดยเฉพาะ ส่วนมากจะถือว่าพระองค์ก็เป็นพระเป็นเจ้าที่ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งในจำนวนพระเป็นเจ้าทั้งสาม คัมภีร์ปุราณะที่กล่าวถึงพระพรหมก็มักจะกล่าวถึงในฐานะที่เป็นผู้สร้างโลกเท่านั้น มิใช่สรรเสริญยกย่องให้เลิศลอยอย่างพระวิษณุหรือพระศิวะ

คำว่า "ปุราณะ" นั้น ถ้ากล่าวถึงความหมายของศัพท์แล้วก็มักจะแปลกันว่า "เก่าแก่" แต่ในวรรณคดีสันสกฤต คำว่า "ปุราณะ" มีความหมายเฉพาะอีกอย่างหนึ่งที่สำคัญมาก คือมีความหมายมุ่งถึงคัมภีร์หรือวรรณคดีประเภทหนึ่ง ที่กล่าวถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นมาแล้วแต่โบราณ เราพบว่ามีการกล่าวถึง "ปุราณะ" ในคัมภีร์พราหมณะครั้งหนึ่ง เป็นการกล่าวถึงเรื่องการสร้างจักรวาล ในคัมภีร์มหาภารตะมีกล่าวถึงปุราณะว่าเป็นเรื่องนิยายเก่าแก่โบราณซึ่งมุ่งหมายจะให้เป็นคำสอน แต่ในเวลาเดียวกันก็ยังมีลักษณะเป็นนิทานหรือเรื่องที่เล่าสืบต่อกันมา มีการสดุดีการกระทำที่กล้าหาญของวีรบุรุษแต่ครั้งโบราณ คัมภีร์มหาภารตะอธิบายความหมายของ "ปุราณะ" ว่า เป็นคัมภีร์ซึ่งรวมเรื่องราวของทวยเทพและวงศ์วานของฤษี เรื่องราวที่รวบรวมไว้ในปุราณะนั้นเป็นเรื่องเก่าแก่ บางทีก็มีในคัมภีร์อื่น ๆ เช่น ในคัมภีร์พระเวทต่าง ๆ คัมภีร์พราหมณะ และแม้แต่ในมหากาพย์ทั้งสองคือ มหาภารตะ และรามายณะด้วย แต่การจะตัดสินว่าคัมภีร์ปุราณะทั้งหมดอยู่ในสมัยใดนั้นเป็นเรื่องยาก การที่คัมภีร์มหาภารตะกล่าวถึงคัมภีร์ปุราณะ ย่อมชี้ให้เห็นว่าคัมภีร์ปุราณะน่าจะเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่มาก และน่าจะมีมาแล้วเป็นเวลานานก่อนหน้าที่คัมภีร์มหาภารตะจะมาอยู่ในรูปรอยขั้นสุดท้ายเสียอีก ที่จริงคัมภีร์มหาภารตะนั้นนอกจากจะเรียกตัวเองว่า ปุราณะแล้ว ยังเริ่มต้นเหมือนอย่างที่คัมภีร์ปุราณะโดยทั่ว ๆ ไปเริ่มต้นเรื่องด้วย คือปรากฏว่า อุครศรวัส (อุคฺรศฺรวส) บุตรของ สูตะ โลมหรรษณะ[1] (โลมหรฺษณ) เป็นผู้

---

[1] Ibid., p. 527 อ้างจากวิษณุปุราณะ III, 4 และ 6 ว่า ชื่อเขาหมายถึงคนที่ทำให้ผู้ฟังขนลุก เพราะความรื่นเริง (หรรษา) ด้วยการเล่าอันไพเราะของเขา เขาเป็นศิษย์ของวยาสผู้บอกปุราณะต่าง ๆ แก่เขา ดังนั้น ปุราณะจึงมีมูลมาจากพระเป็นเจ้า เพราะวยาสคือรูปหนึ่งของพระวิษณุ.

เล่าโดยที่ เกานกะ (เกานก) เชิญให้เขาเล่าเรื่องในวาระที่ทำพิธีบวงสรวงในป่าไนมิษะ (ไนมิษ) และนิยายในมหาภารตะเกือบจะทุกเรื่องจะขึ้นต้นว่า "มีเรื่องเล่าในปุราณะนั้น"[1] นอกจากนี้ตำนานบางเรื่องที่มีในคัมภีร์ปุราณะนั้นมีในบทสวดของคัมภีร์ฤคเวทมาก่อน และต่อมายังมีในคัมภีร์พราหมณะอีกด้วย แล้วจึงได้มีมาบรรยายอีกครั้งหนึ่งในคัมภีร์ปุราณะ เช่น เรื่องของปุรูรวัส (ปุรูรวสฺ) และอุรวศี (อุรวศี) เป็นต้น[2] นอกจากนี้เทพนิยายนิทานและเรื่องราวในตำนองสั่งสอนอีกเป็นจำนวนมากก็มีตรงกันทั้งในปุราณะและมหากาพย์ มีหน้าซ้ำบางเรื่อง เช่น ตำนานของฤษี ฤษยศฤงฺค (ฤษยศฤงฺค) ในคัมภีร์ภัทมปุราณะนั้น Lüders เข้าใจว่าเป็นรูปที่เก่าแก่กว่าในมหาภารตะเสียอีก[3] คัมภีร์ปุราณะบางคัมภีร์ที่ตกทอดมาถึงปัจจุบัน มีรูปภายนอกและโครงร่างที่ดำเนินตามแบบโบราณ แต่เรื่องเล่าต่าง ๆ ที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์นั้นอาจจะเป็นของสมัยหลัง ๆ ก็ได้ และแม้แต่ในปัจจุบันก็มีหนังสือหลายเล่มที่ผู้เขียนจงใจตั้งชื่อว่าเป็นคัมภีร์ปุราณะ หรือไม่ก็อ้างว่าเป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ปุราณะโบราณ ทั้งนี้ก็เพราะเป็นเรื่องธรรมดาของชาวอินเดียที่ไม่คำนึงถึงความสำคัญในเรื่องลำดับเวลาก่อนหลัง และมีความคิดว่าถ้าเขาต้องการให้งานของเขาเผยแพร่ไปมากที่สุดและได้รับความเชื่อถือ ผู้แต่งก็จะปิดบังชื่อของตนในนามแฝงอย่างถ่อมตัว และอ้างถึงฤษีสมัยโบราณบางตนว่าเป็นผู้แต่งหนังสือเล่มนั้น การกระทำเช่นนี้ยังคงมีอยู่แม้ในปัจจุบัน เช่นเดียวกับที่เคยเป็นมาแล้วในอินเดียในหลาย ๆ ศตวรรษก่อน จึงเกิดมีหนังสือใหม่ ๆ หลายเล่มที่ใช้ชื่อว่า "ปุราณะ"[4] อาจจะกล่าวได้ว่า ไม่มีคัมภีร์ปุราณะเล่มใดที่ตกทอดมาถึงเราในปัจจุบันจะมีความเก่าเกินคริสตศตวรรษที่ 8 คืออยู่ในสมัยหลัง

---

[1] Ibid., p. 520. [2] Ibid., p. 518. [3] Ibid., p. 540.

[4] Ibid., p. 30.

คัมภีร์มหากาพย์ทั้งสอง ทั้งมหาภารตะ และรามายณะ ทั้งนี้ก็เพราะปรากฏว่าบุคคลหลายคนที่พรรณนาไว้ในมหากาพย์ในฐานะมรรตัยชน และเป็นวีรบุรุษนั้น มีกล่าวไว้ในปุราณะว่าเป็นพระเป็นเจ้า[1] เมื่อเรามาคำนึงถึงว่าตำนานและเรื่องเล่าเก่าแก่ส่วนมากที่มีในคัมภีร์ปุราณะนั้นก็มีในคัมภีร์มหาภารตะ ก็น่าจะคิดต่อไปว่า คัมภีร์ปุราณะควรอยู่ในสมัยหลังมหาภารตะ[2]

เรื่องในคัมภีร์ปุราณะมีทั้งการสร้างจักรวาล การพรรณนาถึงโลกในแง่ภูมิศาสตร์ หลักแห่งอายุของจักรวาล วีรกรรมของทวยเทพ ฤษี และวีรบุรุษตั้งแต่ครั้งโบราณ เรื่องราวเกี่ยวกับการอวตารของพระวิษณุ พงศาวดารของกษัตริย์สุริยวงศ์ และจันทรวงศ์ การกล่าวถึงพระนามตั้งพันของพระวิษณุหรือของพระศิวะ นอกจากนี้ยังมีเรื่องหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการบูชาบวงสรวงทวยเทพด้วยวิธีสวดมนตร์ออนวอน การบำเพ็ญทุกข์ด้วยการอดอาหาร การถวายเครื่องสังเวยแก่บูชา การจัดงานนักขัตฤกษ์และการจาริกแสวงบุญ[3]

คัมภีร์ปุราณะเหล่านี้เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลอย่างใกล้ชิดต่อชาวฮินดู ผู้นับถือลัทธิฮินดูพากันยกย่องคัมภีร์ปุราณะ เหตุที่ได้รับความนิยมนับถือกันมากก็เพราะมีสอนแพร่หลาย และคนทุกชั้นสามารถเข้าถึงได้ มิได้กำหนดเฉพาะดังคัมภีร์พระเวท ซึ่งผู้จะอ่านได้ต้องอยู่ในวรรณะพราหมณ์ แม้ผู้แต่งปุราณะในสมัยแรก ๆ ก็มิใช่พราหมณ์ผู้รู้พระเวท แต่เป็นพวกสูตะ[4] ความคิดความเชื่อต่าง ๆ ในคัมภีร์ปุราณะก็เผยแผ่ทั่วไป เพราะเหตุที่คนทั่วไปอ่านกันอย่างกว้างขวาง ปุราณะบางตอน บางคัมภีร์ หรือทั้งคัมภีร์มีการแปลจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาถิ่น และในที่ที่ประชาชนไม่สามารถอ่านได้ก็จะมีวิธีปฏิบัติกันโดยทั่ว ๆ ไป คือครูจะอ่านให้ฟัง

---

[1] W. J. Wilkins, Hindu Mythology (Delhi: Delhi Book Store, 1972), p. 77.

[2] Macdonell, op.cit., p. 251.

[3] Ibid., p. 252. [4] Ibid., p. 528.

บางตอน พร้อมกับอธิบาย ด้วยวิธีนี้เอง เนื้อหาของคัมภีร์ปุราณะจึงเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย ไม่เพียงแต่ในอินเดีย แม้ในประเทศไทยเองก็เช่นกัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชวิจารณ์ว่า

> "ทั้งพราหมณ์และชนสามัญที่ถือไสยศาสตร์มีเป็นจำนวนน้อยที่รู้จักไตรเพทอันแท้จริง โดยมากถือเอาหนังสือชุดปุราณะเป็นตำรับสำคัญของลัทธิไสยศาสตร์ที่เดียว ความรู้ในทางไสยศาสตร์ที่ได้เคยมีมาในประเทศสยามนี้จึงเป็นไปตามข้อความในปุราณะเป็นพื้น"[1]

ฉะนั้น อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ตั้งแต่แรกก็มีความเชื่อจากคัมภีร์ปุราณะเป็นส่วนใหญ่ ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวในวรรณคดีไทย ที่แสดงความรู้เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และวรรณคดีสันสกฤตก็มีเฉพาะเรื่องในยุคมหากาพย์และปุราณะเป็นส่วนมาก วรรณคดียุคแรกของไทย คือ ยุคสุโขทัย มีเรื่องไตรภูมิพระร่วง ซึ่งมีหลักฐานปรากฏว่าได้ใช้คัมภีร์ต่าง ๆ ทางพุทธศาสนาประกอบหลายสิบคัมภีร์ แต่คัมภีร์ที่อ้างบางเล่มเราก็ไม่เคยพบมาก่อน แต่เข้าใจว่าคงได้รับอิทธิพลของคัมภีร์ปุราณะมาบ้างไม่มากก็น้อย เพราะมีการกล่าวถึงการล้างโลกและกลับสร้างขึ้นใหม่ เป็นต้น เป็นเรื่องที่มีความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธปะปนกัน

3.2 พระอินทร์ในคัมภีร์อเวสตะของอิหร่าน

เราเชื่อว่าพวกอารยันและอิหร่านเป็นพวกเดียวกันและอพยพมาพร้อมกัน โดยที่พวกหนึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดีย อีกพวกหนึ่งแยกไปทางอิหร่าน จะเห็นได้จากภาษาของทั้งสองพวกซึ่งมีความใกล้เคียงกันมาก เช่นคำว่า "อารยะ" หรือ "อารยัน" ที่พวกตั้งถิ่นฐาน

---

[1] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, สกุนตลา มัทนะพาธา ท้าวแสนปม ประมวลสุภาษิต (พระนคร: ศิลปาบรรณาคาร, 2501), หน้า 126.

ในอินเดียใช้เรียกตัวเอง กับคำว่า "อิหร่าน" ที่พวกเปอร์เซียโบราณเรียกตนเองก็เป็นคำมาจากรากศัพท์เดียวกัน[1] เราพบว่าวรรณคดีโบราณของอิหร่านคือคัมภีร์อเวสตะ (Avesta หรือ Zend - Avesta) กับคัมภีร์ฤคเวทของอินเดียมีความเกี่ยวข้องกันมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาษาของทั้ง 2 คัมภีร์มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ภาษาในคัมภีร์อเวสตะรูปที่เก่าที่สุดกับภาษาในคัมภีร์ฤคเวททั้งในด้านรูปศัพท์และการสร้างประโยค ชี้ให้เห็นได้ชัดว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด ถ้าใช้หลักเกณฑ์เกี่ยวกับเสียงของภาษาเข้าเทียบจะพบว่า ศัพท์จำนวนมากที่ใช้ในคัมภีร์ทั้งสองเป็นศัพท์ที่มาจากรากเดียวกัน และมีหลักเกณฑ์ทางไวยากรณ์แบบเดียวกัน เช่น

คัมภีร์อเวสตะ	คัมภีร์ฤคเวท
yasna	yajña
zaotar	hotr
haoma	soma
asa	rta
ahura	asura
Mithra	Mitra

คัมภีร์อเวสตะของอิหร่านนั้นแต่งเสร็จประมาณ 800 ปีก่อนคริสตศักราช และภาษาที่ใช้เช่นนั้นก็สันนิษฐานได้ว่าคงไม่เก่ากว่าคัมภีร์อเวสตะเกิน 500 ปี ฉะนั้นชาวอารยันคงไม่แยกจากชาวอิหร่านก่อน 1,300 ปีก่อนคริสตศักราช[2] แต่ลักษณะของสิ่งที่นับถือของชน 2 พวกนี้เป็นไปคนละแนว เมื่ออยู่รวมกันเขานับถืออสุระ และเทวะ แต่พวกอิหร่านถือว่า เทวะเป็นฝ่ายชั่วและเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับอสุระ หรืออหุระ ซึ่งเป็นฝ่ายดี ผู้ที่ได้รับความนับถือสูงสุด

---

[1] A. L. Basham, The Wonder That Was India (Calcutta: Foutana Books, 1971), p. 29.

[2] Arthur A. Macdonell, A Vedic Reader for Students (Madras: Oxford University Press, 1972), p. XI.

ก็คือ อหุระ มาซดา ผู้ประทานความคิดและความเฉลียวฉลาด (ศัพท์จากธาตุมน ที่แปลว่า คิด และธาตุทา ที่แปลว่าให้)

ในคัมภีร์อเวสตะมีชื่อพระอินทร์ปรากฏอยู่ในศัพท์ว่า Indra หรือ Andra, Andar ว่าเป็นไทวะ คืออมนุษย์ที่ชั่วร้ายตนหนึ่งในจำนวน 6 ตน แห่ง Aharman หรือ Ahriman (อมนุษย์ผู้ชั่วร้ายในศาสนาปารซี ของ Zarathustra หรือ Zoroaster) Indra มีหน้าที่ขัดขวางจิตใจของมนุษย์ให้กระทำความดี[1] และมีความสำคัญเป็นที่สามในจำนวนอมนุษย์ที่ชั่วร้ายซึ่งเป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับอำนาจคุณธรรมของศาสนาปารซีของ Zoroaster[2] อมนุษย์ทั้ง 6 ตนนั้นได้แก่ Akem - manô, Iñdra, Sauru, Naunghaithya, Tauru และ Zairika ที่อยู่ของพวกนี้ก็คือโลกอันมืดมิดแห่ง Aharman[3] ฉะนั้นชื่อเสียงและฐานะของพระอินทร์ในคัมภีร์อเวสตะจึงแตกต่างจากในคัมภีร์ฤคเวทมาก แต่สมญาของพระอินทร์ที่ว่า วฤตระหัน "ผู้ประหารวฤตระ" ในพระเวทนั้นก็มีปรากฏในคัมภีร์อเวสตะในรูปของ Verethragna และลักษณะและอุปนิสัยของ Verethragna นั้นไม่ปรากฏแน่ชัด โดยทั่ว ๆ ไปมักหมายถึง <u>เทพแห่งความมีชัย</u>[4] หรือหมายถึง<u>ชัยชนะ</u>

---

[1] E. W. West, <u>Pahlevi Texts</u>, Part I, Vol. V. of <u>The Sacred Books of the East</u>. ed. F. Max Müller, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1970), p. 106.

[2] E. Washburn Hopkins, "Indra as God of Fertility," <u>Journal of the American Oriental Society</u>, XXXVI (1916), 242.

[3] James Darmesteter, <u>The Zend - Avesta</u>, Part I, Vol. IV. of <u>The Sacred Books of the East</u>. ed. F. Max Müller, p. 10.

[4] Edward Edwards, "God (Iranian)," <u>Encyclopedia of Religion and Ethics</u>, ed. James Hastings, VI. (1921), 291.

แต่โดยรูปศัพท์แล้วความหมายดั้งเดิมของคำนี้น่าจะหมายถึง ผู้ประหารวฤตระ[1] อย่างไรก็ดี ในคัมภีร์เวนด์อเวสตะนั้น ศัพท์ Verethra อาจหมายความถึงว่าชัยชนะก็ได้ ฉะนั้น Verethragna อาจหมายถึงการที่แห่งความมีชัย[2] ก็ได้ แม้ว่า Vrtrahā นั้นโดยทั่วไปจะหมายถึง ผู้ประหารอมนุษย์ แต่ตามประเพณีของศาสนาของ Zoroaster นั้นแปลว่า ชัยชนะ

ชื่อและสมญาของพระอินทร์ในคัมภีร์อเวสตะนี้ แม้จะดูกลุ่มเครือไม่ทำให้เราเห็นความสำคัญเหมือนในคัมภีร์ฤคเวทแต่ก็ทำให้เราเห็นว่าพระอินทร์เป็นที่รู้จักของชนพวกนี้มาก่อนที่จะอพยพเข้ามาสู่อินเดียเสียอีก นักปราชญ์บางท่านมี Benveniste และ Renou มีความเห็นว่า Indra และ Verethragna (Vrtrahan) ในสมัยอินโด - อิหร่าน อันเป็นสมัยแรก ๆ ที่ชาวอารยันอินเดีย และพวกอิหร่านยังรวมกันอยู่นั้น เป็นเทพที่ต่างกัน 2 องค์ Indra นั้นมิใช่อื่นไกลเลยนอกจากบุคลาธิษฐานที่ให้เห็นตัวตนใต้จริงจังของอำนาจทางกายภาพ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันในนิยายปรัมปราของอารยธรรมเก่าแก่ส่วนมาก แต่พระองค์มีลักษณะเป็น "เทวะ" (ไทวะ - daiva) เกินกว่าจะเป็นที่พอใจของศาสดาผู้เข้มงวดอย่าง Zoroaster ผู้ซึ่งตัดสินให้พระองค์ต้องเป็นอมนุษย์ที่ชั่วร้ายประจำอยู่ในนรก แต่สำหรับ Verethragna หรือ Vrtrahan นั้น คำว่า Vrtra หมายถึงผู้กีดกั้น ผู้กีดขวาง หรืออุปสรรค Vrtrahan ก็คือผู้ทำลายสิ่งกีดขวางหรืออุปสรรค หรืออาจเรียกได้ว่าเป็น "เจ้าแห่งการทำลายอุปสรรค" ผู้มีหน้าที่ทำลายอุปสรรคที่พวกอมนุษย์ผู้ชั่วร้ายทำขึ้น และพระองค์ก็ยังคงปฏิบัติภารกิจอันรุ่งโรจน์ของพระองค์อยู่ในหมู่เทพของชาวอิหร่าน Indra และ Vrtrahan ได้รวมเข้าเป็นเทพองค์เดียวกันในภายหลัง ในสมัยพระเวท พระอินทร์ในคัมภีร์พระเวทก็คือ พระอินทร์ของอินโด - อิหร่าน

---

[1] F. Max Müller, Vedic Hymns, Part I, Vol. XXXII of The Sacred Books of the East. F. Max Müller, p. 198.

[2] L. H. Mills, The Zend - Avesta, Part III, Vol. XXXI of The Sacred Books of the East. ed. F. Max Müller, p. 337.

(มีการกล่าวอ้างถึงที่ Boghaz - koï) ที่รวมเอาลักษณะของ Vrtrahan มาไว้ด้วย ส่วนพระอินทร์ในคัมภีร์อเวสตะนั้นเป็นเพียงพระอินทร์ของอินโด - อิหร่าน ที่ไม่รวมกับ Vrtrahan ถ้าถือตามแนวคิดของ Benveniste และ Renou แล้ว ประวัติของพระอินทร์จึงเป็นประวัติเทพ 2 องค์ที่ต่างกัน และต่างก็มีอิทธิพลต่อกันในวิถีทางต่างกันในอิหร่านและอินเดีย และพระอินทร์ในคัมภีร์อเวสตะกับพระอินทร์ในคัมภีร์พระเวทก็จะไม่มีอะไรที่เข้ากันเลย[1]

3.3 ลักษณะพระอินทร์ในสมัยพระเวท[2] และสมัยต่อมา

เรื่องราวของพระอินทร์ในสมัยพระเวทนั้นปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวทต่าง ๆ ทุกคัมภีร์ แต่ละคัมภีร์ก็มีผู้แต่งหลายคน เช่น คัมภีร์ฤคเวทอันเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมบทสวดสรรเสริญทวยเทพของฤษีหลายตระกูล ซึ่งต่างก็สดุดีและกล่าวถึงกิจกรรมของเทพที่ตนนับถือหลาย ๆ องค์ ระยะแรก ๆ ที่ฤษีทั้งหลายแต่งบทสวดขึ้นนั้น อาจจะอยู่ในสมัยเดียวกัน แต่เรื่องราวของพระอินทร์ที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทก็ยังมีความแตกต่างกันออกไป และด้วยเหตุที่พระอินทร์เป็นเทพที่มีผู้นิยมนับถือกันอย่างยิ่งในสมัยแรก ๆ ถึงขนาดที่บทสวดสรรเสริญมีถึงเกือบหนึ่งในสี่ของบทสวดในคัมภีร์ฤคเวททั้งหมด เรื่องราวของพระองค์จึงมีอยู่เป็นอันมากและก็แตกต่างกันมากด้วย เช่นตอนที่กล่าวถึงกำเนิดของพระอินทร์ว่าเป็นโอรสของเทยาส (เทยาส - ฟ้า)

---

[1] B. K. Ghosh, "Indo Iranian Relation," The Vedic Age Vol. I of The Bhāratīya Itihāsa Samiti's History and Culture of the Indian People, ed. R. C. Majumdar (London: George Allen & Unwin Ltd., 1951), p. 222.

[2] สมัยพระเวท ในที่นี้ หมายถึงยุคสังหิตา หรือยุคพระเวทสังหิตา คือยุคที่มีการรวบรวมคัมภีร์พระเวททั้งสี่คัมภีร์คือ ฤคเวท ยชุรเวท สามเวท และอถรรพเวทขึ้น (ดูบทที่ 2 ข้อ 2.1).

และปฤถิวี (ดิน)[1] แต่บางตอนก็ว่าพระองค์เป็นลูกวัว[2] และบางตอนก็ว่าพระอินทร์เกิดจากปากของปุรุษผู้ที่ทวยเทพนำมาบูชายัญ[3] ยิ่งในคัมภีร์อื่น ๆ เรื่องราวเกี่ยวกับกำเนิดของพระอินทร์ก็ยิ่งแตกต่างกันออกไป ทั้งในคัมภีร์อถรรพเวทและพราหมณะ ประวัติความเป็นมาของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต ตั้งแต่ระยะเริ่มแรกเป็นต้นมาจึงมีความแตกต่างกันหลายเรื่องหลายตอน เพราะเหตุที่การรวบรวมคัมภีร์ต่าง ๆ นั้นกินเวลายาวนานแม้แต่ในสมัยใกล้เคียงกัน เพราะการคมนาคมในสมัยโบราณนั้นไม่สะดวก ผู้แต่งแต่ละคนที่อยู่ห่างไกลกันจึงแสดงความคิดของตนโดยไม่ได้ปรึกษาหารือกับผู้แต่งคนอื่น ๆ และอาจจะไม่รู้ด้วยซ้ำว่าผู้อื่นกล่าวถึงเรื่องนั้น ๆ ไว้อย่างไร ฉะนั้นประวัติและความเป็นมาของพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤตนั้นจึงมีเรื่องราวแตกต่างกันตามที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ ข้อความบางตอนจึงอาจจะขัดแย้งกันหรือแตกต่างกันออกไปด้วยเหตุผลดังกล่าว

วรรณคดีสมัยพระเวทชี้ให้เห็นอย่างแจ้งชัดว่า พระอินทร์เป็นเทพที่มีผู้นิยมมากที่สุดยิ่งกว่าบรรดาทวยเทพทั้งหลายในสมัยเดียวกัน คัมภีร์ฤคเวทกล่าวถึงความยิ่งใหญ่ของพระองค์ไว้มากมาย ในสมัยพระเวทชาวอารยันบูชาธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ จึงกำหนดให้เป็นเทพมีตัวตนขึ้นเรียกว่า บุคลาธิษฐาน และบูชาด้วยความเกรงกลัวบ้าง ด้วยความนิยมยินดีบ้าง แม้ว่าทวยเทพจะปรากฏในรางกลายมนุษย์ก็เป็นเพียงภาพที่แสดงให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเท่านั้น เช่นที่กล่าวว่า "แขนของพระอาทิตย์ก็หมายถึงรัศมีของดวงอาทิตย์ สิ้นและแขนขาของพระอัคนีก็คือเปลวไฟ"[4] ดังนี้เป็นต้น เทพบางองค์เช่น พระอินทร์ทรงอยู่ในฐานะเทพนักรบ ก็สันนิษฐานกันว่าเป็นเรื่องการบรรยายปรากฏการณ์ธรรมชาติอย่างหนึ่งซึ่งเป็นสภาพดินฟ้าอากาศในถิ่นที่อยู่ของชาวอารยันนั่นเอง เมื่อชาวอารยันแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานในอินเดียนั้นมาอยู่แถบเหนือของทะเลทรายธาระ ซึ่งมีอากาศแห้งแล้งอันเป็นเหตุให้

---

[1] RV. 6.59.2. [2] RV. 4.18.10. [3] RV. 10.90.13.

[4] Macdonell, A Vedic Reader ..., p. XVIII.

พวกเขาเดือดร้อนมาก และสิ่งเดียวที่จะช่วยได้ก็คือน้ำฝน แต่แม้จะมีเมฆดำทั้งเค้าอยู่เสมอ ฝนก็มักไม่ตก ชาวอารยันจึงเกิดความคิดจากธรรมชาติที่พบเห็นอยู่เสมอว่า ท้องฟ้าสีคราม คือทะเลน้ำจืดอยู่ในสวรรค์ ส่วนเมฆคือสิ่งที่ปิดกั้นธารสวรรค์นั้น เมฆดำมืดก็เป็นมังกรใหญ่มหึมาอันมีเท้านับไม่ถ้วน ส่วนฟ้าคะนองก็เป็นเทพผู้มีฤทธิ์ พระอินทร์จึงเป็นบุคลาธิษฐานแห่งปรากฏการณ์ธรรมชาติ คือฟ้าคะนองนั่นเอง คัมภีร์ฤคเวทมีเนื้อความที่อธิบายอำนาจอันปรวนแปรของธรรมชาติในเรื่องนี้โดยสมมุติให้เป็นพระอินทร์ และถือว่าเป็นเทพที่สำคัญที่สุดและน่าเกรงขามที่สุด ความเห็นที่เก่าแก่ที่สุดของชาวอารยันเกี่ยวกับเทพที่เขานิยมชมชื่นองค์นี้ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทมากกว่า 200 บท มีการพรรณนาอย่างชัดแจ้งและละเอียดลออที่สุดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ของธรรมชาติบางเรื่อง และเรื่องของบุคคลผู้หนึ่งที่สมมุติให้เป็นพระอินทร์ซึ่งเป็นที่คาดหมายได้ว่า มีเค้ามูลมาจากการแสดงปรากฏการณ์ธรรมชาติในเรื่องนี้รวมกันอยู่[1] วีรกรรมทั้งหมดของพระอินทร์ที่มีการสดุดีไว้ในคัมภีร์ฤคเวทที่สำคัญที่สุดก็คือ การที่พระองค์บังคับอมนุษย์ที่ชั่วร้ายแห่งอากาศ ผู้ซึ่งชาวอินเดียเชื่อกันว่าเป็นผู้ยับยั้งฝนอันเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ไม่ให้ตกลงมา พระอินทร์จึงต้องปราบปรามอมนุษย์ชั่ว และปลดปล่อยธารสวรรค์ให้พ้นจากอำนาจของพวกเขา ส่วนภารกิจในเรื่องอื่น ๆ หรือการแสดงอำนาจของพระองค์แม้จะมีอีกหลายอย่าง แต่ไม่มีเรื่องใดที่ชาวอารยันจะเล่าและอ้างถึงบ่อยครั้งและละเอียดลออเท่ากับภารกิจในเรื่องนี้ เรื่องที่คนสวดออนวอนทั้งหมดเป็นเครื่องแสดงต่อไปถึงฐานะและหน้าที่ที่สำคัญที่สุดของพระองค์ในระหว่างทวยเทพในสมัยพระเวท คือ พระองค์เป็นเทพแห่งสงคราม ซึ่งในกรณีแรกที่สุดก็คือสงครามกับพวกอมนุษย์ที่เป็นผู้กักฝนไว้ ต่อมาก็ทรงทำสงครามกับพวกอมนุษย์อื่น ๆ ทั้งหมดรวมทั้งพวกแม่มดหมอผี และท้ายที่สุดพระองค์ได้กลายเป็นแบบอย่างอันดีเลิศของวีรบุรุษและนักรบผู้ชอบการต่อสู้และไม่มีใครเอาชนะพระองค์ได้

---

[1] Edward Delavan Perry, "Indra in the Rig - Veda," Journal of the American Oriental Society, XI (1880), 120.

พระองค์เป็นผู้ปกป้องชาวอารยันผู้ภักดีในพระองค์ในการทำสงครามของพวกเขาทั้งในเผ่าเดียวกันและกับเผ่าอื่น ๆ[1]

การที่เราจะเข้าใจเรื่องอำนาจของพระอินทร์ในสมัยพระเวทนั้น จะต้องคำนึงถึงเรื่อง 2 ประการคือ ประการแรกจะต้องพิจารณาว่าภัยแห่งฝนฟ้าคะนองนั้นยิ่งใหญ่และกว้างขวางเพียงไรในอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบชุนเขาทางอินเดียตอนเหนือซึ่งจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วจนทวมท้น ทำอันตรายแก่ชีวิตมนุษย์และสัตว์ แต่เมื่อขาดแคลนฝนก็จำเป็นต้องอ้อนวอนขอให้ฝนตกลงมา และฝนจะตกลงมารุนแรงเพียงไรก็สุดที่จะคาดคะเน ประการที่ 2 ก็คือความคิดเห็นในสมัยพระเวทเกี่ยวกับเรื่องน้ำฝน ชาวอารยันในสมัยพระเวทนั้นเชื่อว่า "แหล่งกำเนิดหรือบ้านของสายน้ำคือ สวรรค์ชั้นสูงสุด เรียกว่า "บรมโพยม" (ปรม โวยมน) อันเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับพระวรุณ และพระวรุณส่งสายน้ำตรงลงมาสู่โลก"[2] กล่าวคือพระผู้สร้างได้ปล่อยให้สายน้ำไหลลงมามันก็ไหลไปตามที่พระวรุณสั่ง สายน้ำไม่ขาดหายไปและไม่รู้จักเหนื่อยอ่อน มันแผกระจายสู่แผ่นดินราวกับนก[3] แต่เหล่าอมนุษย์ในอากาศจับสายน้ำไว้ได้และแย่งเอาไป สายน้ำนี้เหล่ากวีในสมัยพระเวทได้ให้สัญญลักษณ์ในรูปของแม่วัวซึ่งพวกอมนุษย์ได้จับไปขังไว้ในถ้ำในภูเขาก้อนเมฆ[4] และนี่เองที่พระอินทร์ต้องปรากฏขึ้น พระองค์ได้รับมอบหมายจากทวยเทพให้ปลดปล่อยสายน้ำให้เป็นอิสระ พระองค์ปราบปรามเหล่าอมนุษย์นั้นและปล่อยสายน้ำซึ่งเริ่มไหลลงสู่โลกทันทีเมื่อปราศจากผู้รบกวน ดวงอาทิตย์ก็จะโผล่ออกมาจากความมืดมนอันเกิดขึ้นชั่วขณะแห่งการสงครามนี้ จึงถือว่าดวงอาทิตย์เป็นลูกของสายน้ำในสวรรค์[5] การต่อสู้กันอย่างรุนแรงนี้ทำให้ทวยเทพเกรงขามและหลบไปสู่สถานที่ที่ปลอดภัยนั้น เมื่อพระอินทร์มีชัย ทวยเทพก็ได้กลับคืนสู่ขอบเขตอันอิสระเช่นเดิม และใช้สิทธิอันสงบสุขของอำนาจพวกตน ส่วนพวกอมนุษย์ที่ชั่วร้ายผู้รบกวนวิถีทางแห่งธรรมชาติก็ถูกไล่ไปสู่ดินแดนแห่งความมืดมิดที่สุดในเบื้องต่ำ

---

[1] Ibid., p. 133. [2] RV. 2.28.4. [3] Ibid.

[4] Perry, op.cit., p. 134. [5] Ibid.; RV. 10.99.4.

ความคิดเห็นเกี่ยวกับปรากฏการณ์ตามธรรมชาติเรื่องนี้ก็คือ แกน หรือแก่นแห่งเรื่องพระอินทร์ แล้วก็ค่อย ๆ ก่อเป็นรูปเป็นร่างแจ่มชัดขึ้น ในคำบรรยายแง่ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางของกวีสมัยพระเวท และการพรรณนาเกี่ยวกับเหตุการณ์อันแสดงอำนาจนี้ได้ถูกร้อยกรองปะติดปะต่อกันด้วยเรื่องที่เป็นลักษณะเด่นแต่ละเรื่องนับเป็นจำนวนมาก ความจริงเราน่าจะกล่าวว่า พระอินทร์ (และเหล่าปรปักษ์ของพระองค์) นั้นควรจะเป็นตัวแทนของมนุษย์มากกว่าเทพองค์อื่น ๆ กล่าวคือพระอินทร์มีฐานะเป็นเทพแห่งสงคราม ก็น่าจะหมายความว่าในสมัยดึกดำบรรพ์นั้นพวกอารยันมีหัวหน้าเผ่าหรือจอมทัพที่เก่งกล้าสามารถรบชนะพวกชนเจ้าของถิ่นเดิมคือพวกอนารยชนต่าง ๆ ทำให้เกิดความนิยมเลื่อมใสและเป็นที่เคารพนับถือในหมู่ชาวอารยันสูงสุดจนมีฐานะเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ในการสงคราม เพราะฉะนั้นเมื่อดูจากลักษณะต่าง ๆ ของพระอินทร์แล้วเราอาจสรุปได้ 2 ประการ ประการแรกพระองค์ทรงเป็นเทพผู้มีสายฟ้าเป็นอาวุธ ผู้พิชิตอมนุษย์แห่งความแห้งแล้งหรือความมืด ปลดปล่อยสายน้ำให้เป็นอิสระ และให้แสงสว่างแก่ฟ้าและดิน ทรงเป็นผู้ประทานฝนแก่ชาวอารยัน ประการที่สอง ทรงเป็นเทพแห่งสงคราม ผู้ช่วยชาวอารยันผู้พิชิตให้เอาชนะชาวพื้นเมืองเดิมของชาวอินเดีย[1]

เราจะเห็นได้ว่า พระอินทร์เป็นที่รู้จักกันดีมาตั้งแต่สมัยแรกที่ชาวอารยันเริ่มอพยพเข้าสู่อินเดีย ในสมัยพระเวทพระอินทร์ได้รับความนิยมนับถืออย่างสูงที่สุด ชาวอารยันไม่เพียงแต่จะสวดสดุดีและอ้อนวอนขอให้พระองค์ประทานฝนหรือช่วยให้เอาชนะศัตรูเท่านั้น แต่ยังสวดอ้อนวอนให้พระองค์ประทานความมั่งคั่งให้แก่ตนด้วย และบางทีก็ขอฝูงม้าและวัว พระองค์ทรงเป็นมหาสมุทรแห่งความมั่งคั่ง[2] ทรงเป็นคลังที่เต็มไปด้วยทรัพย์สมบัติ[3] และความมั่งคั่งทั้งหมดล้วนมาสู่พระองค์ราวกับสายน้ำไหลลงสู่ทะเล[4]

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 41. [2] RV. 1.51.1.

[3] RV. 10.42.2. [4] RV. 6.19.5.

มีบทสวดตลอดโดยเฉพาะที่สาธยายถึงเรื่องทรัพย์เป็นจำนวนมากมายที่พระอินทร์ประทานแก่ผู้สวดสรรเสริญพระองค์[1] และพระองค์มักจะได้สมญาว่า "วสุบดี" (วสุปติ) คือ "เจ้าแห่งทรัพย์" บ่อยครั้ง[2] นอกจากจะประทานความมั่งคั่งแก่มนุษย์แล้วพระอินทร์ยังประทานภรรยา[3] และบุตร[4] อีกด้วย ความโอบอ้อมอารีจึงเป็นลักษณะพิเศษที่ถือเป็นคุณสมบัติของพระองค์ดังสมญาว่า "มฆวัน" (มีใจโอบอ้อมอารี) ซึ่งเกือบจะเป็นนามของพระองค์แต่ผู้เดียวในคัมภีร์ฤคเวท แม้ในวรรณคดีสมัยหลังพระเวทสมญานี้ก็ยังคงเป็นสมญาของพระองค์โดยเฉพาะ[5] แต่พระอินทร์ก็มิใช่เทพที่รักษาระเบียบสากลหรือกฎแห่งจักรวาล (ฤต) อย่างที่พระวรุณทรงเป็น ลักษณะนิสัยของพระองค์มิได้อยู่ในกรอบของศีลธรรมนัก ดังจะเห็นได้จากเรื่องที่แสดงนิสัยเป็นพาลเกเรของพระองค์ในคราวที่หักรถทรงของอุษาเทวี (อุษสฺ) เสียย่อยยับ[6] พระองค์โปรดน้ำโสมเป็นที่สุด ถึงขนาดที่การสวดอ้อนวอนพระองค์ทุกครั้งจะต้องมีการถวายน้ำโสมเป็นส่วนสำคัญ และพระองค์ดื่มเสียมากมายจนมึนเมา บางแห่งว่าดื่มถึง 3 สระ[7] (หรือทะเลสาบ)

---

[1] RV. 10.47.

[2] A. A. Macdonell, Vedic Mythology (Delhi: Indological Book House, 1971), p. 63.

[3] RV. 4.17.16. [4] RV. 1.53.5.

[5] Macdonell, Vedic Myth..., p. 63.

[6] Ibid.

[7] RV. 5.29.7. ศัพท์ว่า ตริ กทฺรุกะ (ตฺริ กทฺรุก – tri – kadrukās) มีความหมายหลายอย่าง อาจจะแปลว่าน้ำโสม 3 ตุ่ม, กระบุง, กระออม (ภาชนะ) ก็ได้ หรืออาจหมายถึงวันสามวันแรกในงานอภิปละวะ (Abhi – plava festival) ก็ได้.

บางทีก็ว่าดื่มถึง 30 สระ[1] ในบทสวดตลอดทั้งสูกตะอีกสูกตะหนึ่งกล่าวถึงเรื่องพระอินทร์ดื่มเบาโสมแล้วโอ้อวดความยิ่งใหญ่ของพระองค์ ตลอดจนอำนาจตามอำเภอใจพระองค์[2] ด้วยความโปรดปรานน้ำโสมนี้เองที่ทำให้พระองค์ต้องเดือดร้อนถึงกับล้มป่วยด้วยโรควิษูจิกา (โรคป่วง?) จากการดื่มมากเกินไป[3] และอีกครั้งหนึ่งก็เป็นการผลักดันให้กระทำปิตุฆาต เป็นเหตุให้มารดาต้องเป็นม่าย[4] อย่างไรก็ดีไม่ปรากฏเรื่องราวเกี่ยวกับความเจ้าชู้ของพระอินทร์ในคัมภีร์ฤคเวทเลย และแม้แต่ในคัมภีร์พราหมณะต่าง ๆ ก็ไม่มีร่องรอยของเหตุการณ์เช่นนั้น ยกเว้นที่กล่าวกันว่าพระองค์เป็นชู้รักของอหัลยา ภรรยาของฤษีเคาตมะ[5] ในยุคมหากาพย์

ถัดจากสมัยพระเวท พระอินทร์ก็ยังคงได้รับความนิยมนับถือเป็นอย่างมาก แม้ว่าในสมัยต่อ ๆ มาคือสมัยมหากาพย์และปุราณะจะมีความเชื่อเกี่ยวกับความประพฤติที่ผิดศีลธรรมของพระองค์ เช่นการพยายามจะลอลวงนางอหัลยา ภรรยาฤษีเคาตมะให้เป็นของพระองค์ เรื่องนี้มีกล่าวไว้ในคัมภีร์มหากาพย์ทั้งสองคือ มหาภารตะ และรามายณะ ซึ่งกล่าวต่อไปว่าเพราะเหตุนี้พระองค์จึงถูกฤษีสาป จนทำให้ได้รับสมญาว่า เนตรโยนิ (เนตฺรโยนิ) และสหัสรากษะ (สหสฺรากฺษ) ในภายหลัง ทั้งยังเป็นเหตุให้พระองค์เสื่อมฤทธิ์จนถึงกับแพ้พวกรากษส แต่พระองค์ก็ยังมีฐานะเป็นผู้นำหรือผู้เป็นใหญ่ในหมู่เหล่า (คฺราณี) อยู่ คือในสมัยพราหมณะและสมัยมหากาพย์ พระอินทร์มีฐานะเป็นเจ้าสวรรค์ของอินเดีย และยังคงครองตำแหน่งนี้เรื่อยมาถึงในสมัยปุราณะ แม้ว่า

---

[1] RV. 8.66.4. แปลตาม Macdonell, op.cit., p. 56. ใช้ศัพท์ว่า "lake" (สระ หรือทะเลสาบ).

[2] RV. 10.119.

[3] Macdonell, op.cit., p. 56. อ้างจาก SB. 5.5.49; 12.7.1.11.

[4] RV. 4.18.12. [5] Macdonell, op.cit., p. 65.

จะต้องอยู่ใต้อำนาจพระเป็นเจ้าทั้งสามคือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ[1] ในสมัยมหากาพย์และสมัยปุราณะนั้น ชาวอินเดียได้หันไปยกย่องพระเป็นเจ้าองค์อื่น ๆ ขึ้นสู่ฐานะสูงสุดคือพระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ จึงเป็นเหตุให้พระอินทร์ถูกลดความสำคัญลงไปจนกลายเป็นเทพชั้นรอง แม้กระนั้นพระอินทร์ก็ยังเป็นที่รู้จักกันดีอยู่ มิได้ถูกลืมไปดังเทพบางองค์ในสมัยพระเวท เช่น พระมิตร (มิตร) หรือพระปูษัน เป็นต้น เพราะยังถือกันว่าพระองค์ยังเป็นจอมเทพอยู่ แม้ว่าพระองค์จะมีอำนาจครอบครองสวรรค์ซึ่งตั้งอยู่บนยอดเขาเมรุเพียงชั่วเดียวก็ตาม และระยะการครองสวรรค์ของพระองค์จะมีเพียงร้อยปีทิพย์[2] เท่านั้น บางครั้งมนุษย์เองก็อาจขึ้นไปครองตำแหน่งแทนพระองค์ได้ เช่นเรื่องของพระเจ้านหุษ ที่ไปครองสวรรค์ในตำแหน่งพระอินทร์ขณะที่พระอินทร์หนีไปอยู่ในทะเลสาบเพราะได้ฆ่าวฤตระ (ซึ่งในมหากาพย์กล่าวว่าเป็นพราหมณ์) และเมื่อพระองค์ละทิ้งโลกไปคราวนั้น ป่าก็เหี่ยวแห้ง สายน้ำก็หยุดไหล และเหล่าสัตว์ก็ตายเนื่องจากขาดฝน ดังนั้น ทวยเทพและฤษีจึงไปหาพระเจ้านหุษและเชิญพระองค์ไปเป็นราชาแห่งสวรรค์แทน[3] การที่จะได้ครองตำแหน่งพระอินทร์นั้นเป็นเรื่องที่มรรตัยชนหวังและอาจจะกระทำได้ กล่าวคือบรรดามรรตัยชนผู้ปรารถนาตำแหน่งของพระอินทร์จะต้องกระทำพิธีอัศวเมธ (อศฺวเมธ) ถึงร้อยครั้งจึงจะได้เป็น ในสมัยหลัง ๆ มีเรื่องราวของพระอินทร์ว่าเกี่ยวพันกับมนุษย์มากขึ้น วีรกรรมของพระอินทร์ตั้งแต่สมัยพระเวท เช่น การประหารวฤตระ อสูรแห่งความแห้งแล้งก็เปลี่ยนเรื่องไปเป็นว่า พระองค์ฆ่าวฤตระผู้เป็นพราหมณ์ขณะที่เขากำลังบำเพ็ญตบะ เรื่องราวที่เปลี่ยน

---

[1] Ibid., p. 66.

[2] Wilkins, Hindu Mythology, p. 46.

[3] Michael Viggo Fausbøll, Indian Mythology, Vol. I. of Luzac's Oriental Religions Series. (London: Luzac & Co., 1903), p. 91.

ไปนี้ทำให้เกียรติคุณของพระอินทร์เสื่อมลง แสดงให้เห็นว่ามีความประพฤติหยาบช้า และชี้ให้เห็นว่าการที่พระอินทร์ขัดขวางการบำเพ็ญตบะของนักพรตก็เพราะกลัวว่าพวกเขาจะมาครองตำแหน่งแทนพระองค์ และยิ่งในสมัยปุราณะ พระอินทร์ยิ่งถูกลดอำนาจลงถึงขนาดต้องยอมแพ้มนุษย์ก็มี[1] และบางครั้งก็ยอมนอบน้อมต่อมนุษย์เพื่อให้ช่วยเหลือพระองค์[2]

การกล่าวถึงเรื่องราวของพระอินทร์นั้นจะแยกเรื่องเกี่ยวกับประวัติและความเป็นมาของพระองค์ออกเป็นแต่ละหัวข้อ แต่จะพูดถึงเรื่องราวที่เกี่ยวเนื่องกันไปตั้งแต่สมัยพระเวทมาจนถึงปุราณะ โดยไม่แยกพูดถึงทีละยุค ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นความคลี่คลายเกี่ยวกับความเชื่อและความนับถือพระอินทร์ในวรรณคดีสันสกฤต

3.3.1 <u>กำเนิดของพระอินทร์</u> แม้พระอินทร์จะเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในสมัยพระเวท แต่พระองค์ก็มิใช่สวยัมภู หรือเทพผู้เกิดเอง (สฺวยมฺภู) ดังเช่นเทพผู้ยิ่งใหญ่อื่น ๆ ในสมัยหลัง ซึ่งมีปรากฏในมหาภารตะและเรื่องอื่น ๆ "สวยัมภู" เป็นชื่อของพระศิวะและพระพรหม และในกถาสริตสาครว่า เป็นชื่อของพระวิษณุ[3] และกล่าวกันว่าเป็นผู้เกิดขึ้นเอง ไม่มีใครให้กำเนิด อันเป็นการแสดงความยิ่งใหญ่ของเทพองค์นั้น สำหรับพระอินทร์นั้นมีข้อความในคัมภีร์ฤคเวทหลายตอนยำว่า พระองค์มีบิดามารดา แม้ว่าจะไม่กล่าวถึงชื่อหรือลักษณะของบิดามารดาของพระองค์อย่างแน่นอนก็ตามที ดังที่กล่าวว่า "เทพผู้ทรงพลังองค์หนึ่งให้กำเนิดพระองค์ผู้ทรงพลังเพื่อการสงคราม วีรสตรีผู้หนึ่งได้นำพระองค์ผู้กล้าหาญออกไป"[4] นอกจากนี้ยังกล่าวถึงกำเนิดของพระองค์ด้วย E.D. Perry แสดงความเห็นไว้ว่า ข้อความในคัมภีร์ฤคเวทที่กล่าวถึงการสืบสายโลหิตและกำเนิดของพระอินทร์นั้นมีเป็น 4 ระยะ[5] คือ

---

[1] Wilkins, <u>op.cit.</u>, p. 51. [2] <u>Ibid.</u>, p. 50.

[3] Sir Monier Monier - Williams, <u>A Sanskrit - English Dictionary</u> (Delhi: Oriental Publishers, n.d.), p. 1278.

[4] RV. 7.20.5. [5] Perry, <u>op.cit.</u>, p. 124.

1) บทร้อยกรองที่บรรยายเรื่องพระอินทร์นั้น เป็นเรื่องเทพนิยายอย่างแท้จริง และต่อมาก็แสดงให้เห็นลักษณะธรรมชาติซึ่งแทรกเข้าไปเป็นฉากเบื้องหลังทำให้เป็นบทที่เด่นชัด กล่าวคือกำเนิดของพระอินทร์นั้นสังเกตได้ว่า แท้จริงแล้วเป็นภาพทางนิยายอันได้มาจากการเกิดพายุฝนฟ้าในทันทีทันใด และเกิดขึ้นตามธรรมชาติ กวีจึงเกิดจินตนาการว่า พระอินทร์กำเนิดที่ขอบสวรรค์และโลก "ในอ้อมกอดแห่งบิดามารดา" คือฟ้าหรือสวรรค์เป็นบิดาและโลกเป็นมารดา ทั้งนี้ก็เพราะธรรมชาติของเทพองค์นี้แสดงให้เห็นอย่างชัดแจ้ง และเทพองค์นี้ก็เกือบจะไม่กำเนิดขึ้นก่อนสงครามอันยิ่งใหญ่ของพายุฝนฟ้า ซึ่งพาดพิงถึงสวรรค์และโลกเมื่อตกอยู่ในความสับสน และเริ่มต้นการรบที่ดุเดือดอันเป็นจินตนาการของกวีเกี่ยวกับการที่พระอินทร์ปราบปรามอสูรแห่งความแห้งแล้ง

2) กำเนิดของพระอินทร์มีลักษณะคล้ายกำเนิดของมนุษยชาติ และบรรยายไว้เหมือนกำเนิดของคนธรรมดา เช่น มีบิดาและมารดา และพระอินทร์ก็มีลักษณะเป็นมนุษย์ ดังจะเห็นได้ว่าข้อความในคัมภีร์ฤคเวทหลายตอนกล่าวถึงลักษณะร่างกายของพระอินทร์เหมือนร่างกายมนุษย์ เช่นว่า พระองค์มีร่างกาย มีเศียรหนึ่งเศียร มีกรและหัตถ์[1] และว่าพระองค์มีโอษฐงาม แต่แม้จะกล่าวถึงรูปร่างที่เหมือนมนุษย์ของพระองค์โดยละเอียดก็ยังมีเรื่องเหลือเชื่อ เพราะพระองค์เติบโตขึ้นรวดเร็วทันที และดื่มจุ คือทันทีที่เกิดก็สามารถดื่มน้ำโสมมากมาย[2] เป็นต้น หรือเมื่อจะประหารวฤตระพระองค์ก็ดื่มน้ำโสมเสียตั้ง 3 สระ[3] (บึงหรือทะเลสาบ) หรือบางทีก็กล่าวว่า ทรงดื่มโสมถึงครั้งละ 30 สระ[4]

3) บิดามารดาของพระอินทร์ แม้จะมีชื่อกล่าวไว้อย่างเด่นชัดว่าเป็นใครก็ตาม แต่กระนั้นชื่อเหล่านี้ก็ยังไม่เป็นหลักฐานที่แท้จริง เช่น ฟ้า (เทยาสฺ) และดิน (ปฤถิวี) นั้น เลื่อนลอยไม่เป็นหลักฐานและก็ไม่ได้อธิบายลักษณะใด ๆ เช่น มีข้อความ

---

[1] RV. 2.16.2; 8.85.3. [2] RV. 3.48.2 - 3.

[3] RV. 5.29.7. [4] RV. 8.66.4.

ตอนหนึ่งในคัมภีร์ฤคเวทกล่าวว่า "ข้าได้ข้วางสิ่งต่าง ๆ ตั้งหลายพันลงสู่โลกในครั้งเดียว เพราะว่าบิดาของข้าได้สร้างข้าให้เป็นผู้ที่หาใครต่อต้านมิได้"[1]

"ข้าแต่พระอินทร์ พระองค์ก็เช่นเดียวกับรุ่งอรุณ เมื่อพระองค์สถิตอยู่ทั้งโลกและสวรรค์ พระมารดาผู้รุ่งโรจน์ได้ให้กำเนิดพระองค์ในฐานะผู้ทรงอำนาจแต่ผู้เดียว เป็นราชาผู้ยิ่งใหญ่แห่งโลกมนุษย์อันทรงอำนาจทั้งปวง"[2]

4) กล่าวถึงภารกิจของพระอินทร์ว่า เกิดมาเพื่อประกอบภารกิจใดคือ เมื่อพระอินทร์มีตัวตน มีบิดามารดาแล้ว กวีผู้แต่งก็คำนึงว่าพระอินทร์ควรเกิดมาเพื่อวัตถุประสงค์บางอย่าง กวีคิดฝันให้พระอินทร์เป็นตัวแทนของคุณธรรม และได้ชื่อว่า "โอรสแห่งความจริง"[3] ในภารกิจที่สำคัญที่สุดของพระอินทร์นั้นเกือบทุกเรื่องพระองค์ก็คงเป็นเทพผู้ถือสายฟ้าเป็นอาวุธ และเทพแห่งสงครามผู้คงคุณธรรมยั่งยืน แม้แต่ในสภาพเทพผู้ไม่มีตัวตน (นามธรรม) ก็ตาม

ในคัมภีร์ฤคเวทที่กล่าวถึงกำเนิดของพระอินทร์นั้น กล่าวถึงบิดามารดาของพระอินทร์โดยไม่เอ่ยชื่อก็มี ดังที่กล่าวว่า ในวันที่พระองค์ประสูติ พระองค์ดื่มน้ำโสมด้วยความพอพระทัยยิ่ง โสมนี้กล่าวกันว่าขึ้นงอกงามอยู่บนภูเขา ที่แรกมารดาผู้ให้กำเนิดพระองค์ได้รินน้ำโสมให้แก่พระองค์ในสำนักของบิดาผู้มีอำนาจของพระองค์[4] และกล่าวถึงจุดมุ่งหมายแห่งกำเนิดของพระองค์ว่า (มารดาของพระองค์เป็นเช่น) แม่วัวได้ให้กำเนิดพระองค์ผู้เข้มแข็ง ผู้ทรงอำนาจ ผู้เป็นวัวตัวผู้อันหาใครเอาชนะมิได้ (คือ) พระอินทร์ผู้ทรงพลัง

---

[1] RV. 10.28.6. [2] RV. 10.134.1.

[3] RV. 8.58.1. [4] RV. 3.48.2.

มารดาได้ปล่อยให้โอรสผู้เป็นเหมือนลูกวัวอันหาใครเอาชนะมิได้ให้ท่องเที่ยวไป ค้นหาทางที่พระองค์จะต้องเดินด้วยพระองค์เอง[1] ข้อความตอนนี้มารดาของพระอินทร์เป็นแม่วัว (ฤษฏิ) และพระอินทร์เองเป็นวัวตัวผู้ (วฤษภ) และว่าเป็นลูกวัว (วตฺส) ในบางแห่งว่า พระองค์เป็นวัวตัวผู้ซึ่งเป็นบุตรของแม่วัว (คารุษเฏย)[2] แต่ในบางแห่งพระอินทร์ได้รับนามว่า โอรสแห่งนิษฏิครี (นิษฏิคฺรี)[3] ซึ่งสายณะ อรรถกถาจารย์ผู้มีชื่อเสียงมีความเห็นว่า นิษฏิครีนั้นมีความหมายตรงกับ อทิติ ซึ่ง A. A. Macdonell กล่าวไว้ใน Vedic Mythology ว่า อทิติจัดอยู่ในพวกเทพที่เป็นนามธรรมในสมัยพระเวท ชื่อของเทวีองค์นี้มีผู้ตีความหมายไว้ต่าง ๆ กัน Wallis และ Oldenberg ว่า อทิติเป็นบุคลาธิษฐานของความคิดที่ว่า "การเป็นอิสระจากพันธนาการ" ส่วน Max Müller ว่า อทิติ เป็นชื่อเก่าแก่ของเทวีที่มีความหมายถึงขอบเขตที่มองเห็นกว้างไกลสุดสายตา ส่วน Roth ว่าเธอเป็นบุคลาธิษฐานแห่งความเป็นนิรันดร์ และภายหลังว่า คือ "นิรันดร" หนังสือ Naighantuka อ้างว่า อทิติมีความหมายตรงกับ ปฤถิวี (Prthivī คือ โลก) วาจ (วาจฺ – vāc คือเสียง) โค (go คือแม่วัว) ส่วน ยาสกะ (ยาสฺก) กำหนดอทิติไว้ในฐานะมารดาผู้ทรงอำนาจแห่งทวยเทพ[4] ในคัมภีร์ฤคเวทว่า เธอส่องสว่างและรุ่งโรจน์ เป็นผู้คุ้มครองสรรพสัตว์[5] และว่าเธอเป็นมารดาของเทพหลายองค์ เช่น พระมิตร พระวรุณ พระอรรยมัน (อรฺยมน) เธอจึงมักเป็นที่เรียกว่า มารดาแห่งราชา มารดาแห่งบรรดาบุตรที่ประเสริฐและบุตรที่ครองอำนาจ มารดาแห่งโอรสผู้เป็นวีรบุรุษ[6] หรือมารดาแห่งโอรสทั้งแปด[7] เป็นมารดาแห่งเหล่าเทพอาทิตย์ทั้งแปด

---

[1] RV. 4.18.10. [2] RV. 10.111.2. [3] RV. 10.101.12.

[4] Macdonell, Vedic Mythology, p. 123. [5] RV. 1.136.3.

[6] AV. 3.8.3; 11.1.11. [7] RV. 10.72.8; AV. 8.9.21.

คัมภีร์ยชุรเวทกล่าวถึงอทิติในฐานะ "ผู้ดูแลท้องฟ้า ผู้ค้ำจุนแผ่นดิน ผู้ปกครองโลกนี้ และเป็นชายาของพระวิษณุ" และมหาภารตะกับรามายณะตลอดจนคัมภีร์ปุราณะทั้งหลายกล่าวตรงกันว่า พระวิษณุเป็นโอรสของอทิติ[1]

ข้อความในคัมภีร์ฤคเวทตอนหนึ่งว่า เทยาส (เทฺยาสฺ) เป็นบิดาของพระอินทร์[2] หรือกล่าวว่า พระอินทร์มีบิดาองค์เดียวกับพระอัคนิ ผู้เป็นโอรสของเทยาสและปฤถิวี[3] แต่ในคัมภีร์อถรรพเวทกลับกล่าวว่า มารดาของพระอินทร์และพระอัคนิชื่อเอกาษฏกา (เอกาษฺฏกา) ผู้เป็นธิดาแห่งประชาบดี (ปฺรชาปติ)[4] ดังมีข้อความในคัมภีร์อถรรพเวทตอนหนึ่งว่า เอกาษฏกา ผู้บำเพ็ญตบะอย่างแรงกล้าได้ให้กำเนิดพระอินทร์ผู้รุ่งโรจน์ทวยเทพเอาชนะศัตรูได้ก็ด้วยพระองค์ผู้เป็นศจีบดี (ศจีปติ) และเป็นผู้ประหารพวกทัสยุ[5]

แต่มีข้อความตอนหนึ่งในคัมภีร์ฤคเวทว่า บิดาของพระองค์ได้สร้างวัชระให้[6] ทั้ง ๆ ที่มีข้อความอีกหลายตอนในคัมภีร์เดียวกันกล่าวไว้ทั่ว ๆ ไปว่า ตวัษฏา (ตฺวษฺฏฺฤ) เป็นผู้สร้างวัชระของพระอินทร์[7] และยังมีข้อความบางตอนกล่าวว่า พระอินทร์ดื่มน้ำโสมในสำนักของบิดาพระองค์โดยมารดาเป็นผู้ให้ดื่ม[8] สำหรับข้อความตอนนี้ Griffith ได้อธิบายไว้ว่ามารดาของพระองค์คืออทิติ ส่วนบิดาผู้ทรงอำนาจของพระองค์นั้นแม้เทพปกรณัมในสมัยหลังกล่าวว่าได้แก่ กัศยปะ (กศฺยป) ผู้เป็นสวามีของอทิติ และเป็นบิดา

---

[1] John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature (10th ed.; London: Routledge and Kegan Paul Ltd., 1961), p. 3.

[2] RV. 4.17.4. [3] RV. 6.59.2.

[4] RV. 3.10.12 - 13. [5] AV. 3.10.12.

[6] RV. 2.17.6. [7] RV. 5.31.4.

[8] RV. 3.48.2.

ของพระอินทร์กับทวยเทพอื่น ๆ และสายณะก็ว่า ข้อความตอนนี้หมายถึงกัศยปะ แต่ Griffith เห็นว่าน่าจะเป็นตวัษฏา ผู้ซึ่งพระอินทร์ปราบได้ตั้งแต่แรกที่พระองค์เกิดขึ้น ฉะนั้นในที่นี้จึงกล่าวถึงในฐานะบิดาผู้ทรงอำนาจของพระองค์[1] และมีข้อความตอนหนึ่งว่า พระอินทร์ดื่มน้ำโสมในสำนักของตวัษฏา[2] ทั้งยังว่าพระอินทร์เอาชนะตวัษฏาทันทีที่พระองค์เกิด และขโมยดื่มโสมในถ้วย[3] ตลอดจนกล่าวถึงว่า พระอินทร์จับเท้าบิดาของพระองค์และเตะบิดาด้วย ทั้งในคำประพันธ์บทเดียวกันยังมีคำถามว่าใครทำให้มารดาของพระองค์เป็นม่าย[4] ฉะนั้นจากข้อความเหล่านี้ก็เป็นการสอให้เห็นอย่างชัดแจ้งว่า บิดาของพระอินทร์ซึ่งพระองค์ประหารเพื่อที่จะได้ดื่มโสมก็คือ ตวัษฏา[5]

เมื่อกล่าวถึงบิดามารดาของพระอินทร์แล้ว คัมภีร์ฤคเวทยังมีข้อความที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวกำเนิดพระอินทร์ถึง 2 สูตกะ[6] ตอนหนึ่งกล่าวว่า พระอินทร์ปรารถนาจะประสูติอย่างผิดธรรมชาติจึงออกจากปรัศว์ของมารดา[7] ข้อสังเกตนี้น่าจะเป็นไปได้ว่าได้มาจากแนวความคิดที่ว่าสายฟ้าแลบนั้นแลบออกมาจากข้างก้อนเมฆขณะมีพายุนั่นเอง[8] หรือบางทีอาจจะกล่าวในกรณีของการกำเนิดอย่างอัศจรรย์อันเป็นหนึ่งในหลายกรณีซึ่งไม่ต้องการจะบรรยายอะไรมากไปกว่าเป็นความนิยมกันอย่างแพร่หลายที่จะกล่าวถึงกำเนิดอันน่าอัศจรรย์ ดังเช่นกำเนิดของเทวีอธีนา (Athena, Athene) ในเทพปกรณัมของกรีก ก็เป็นความเห็นอันหนึ่งในกรณีกำเนิดที่มีชื่อเสียง[9]

---

[1] Ralph T. H. Griffith, The Hymns of the Rgveda (Delhi: Motilal Banarsidass, 1973), p. 186 อ้างจาก Bergaigne, La Religion Védigue, III. 58 ff.

[2] RV. 4.18.3. [3] RV. 3.48.4. [4] RV. 4.18.12.

[5] RV. 1.80.14. [6] RV. 3.48; 4.18.

[7] RV. 4.18.1 - 2. [8] Macdonell, op.cit., p. 56.

[9] Arthur Berriedale Keith, The Religion and Philosophy of the Veda and Upanishads Part I, p. 125.

นอกจากนี้คัมภีร์ฤคเวทยังนิยมใช้ความหมายของคำว่า "บิดา" เป็นนามธรรมใช้เรียกชื่อเทพในความหมายที่แสดงรูปลักษณ์ซึ่งบางครั้งอาจจะเป็นพัฒนาการทางเทวปกรณัม ด้วยการแสดงบิดาของบุตรผู้มีคุณสมบัติเด่นในข้อนั้น ๆ[1] ดังนั้นทวยเทพโดยทั่ว ๆ ไปจึงเป็นโอรสแห่งความเป็นอมตะ พระอินทร์เองก็เป็นโอรสแห่งความสัตย์จริง[2] อันเป็นการสดุดีพระอินทร์ด้วย บางทีก็ว่าพระองค์เป็นโอรสของผู้ที่ได้รับวัว (gosano napāt)[3] ก็เป็นการสดุดีว่าพระอินทร์เป็นผู้พิทักษ์แม่วัว บางทีเรียกพระอินทร์ว่าโอรสแห่งอำนาจ "ศวส" (ศวสะ) ดังปรากฏในบทสวดอ้อนวอนพระองค์ว่า "ข้าแต่พระอินทร์ โอรสแห่งอำนาจ (หรือ "ผู้ทรงอำนาจ") โปรดประทานความมั่งคั่งแก่พวกเรา"[4] และอีกตอนหนึ่งว่า "ข้าแต่โอรสแห่งอำนาจ ชนทั้งปวงมาสู่พระองค์ผู้ยึดมั่นความปรารถนาในหัวใจของพวกเรา ข้าแต่พระอินทร์ ไม่มีผู้ใดจะประเสริฐเยี่ยงพระองค์"[5] นอกจากนี้มารดาของพระองค์ก็เป็นที่เรียกกันว่าพระนางผู้ทรงอำนาจ (ศวสี) ปรากฏอยู่ 2 ครั้ง ตอนหนึ่งเรียกพระอินทร์ว่า ศตกระตุ (ศตกรตุ) (ผู้มีอำนาจจำนวนร้อย) และเรียกมารดาของพระองค์ว่า ศวสี[6] อีกตอนหนึ่งว่า เมื่อพระอินทร์ผู้ประหารวฤตระ (วฤตรหนุ) แรกเกิดได้ถามมารดาของพระองค์ถึงผู้ดุร้าย ศวสี (ผู้เป็นมารดา) จึงตอบโอรสว่า ผู้แสวงหาความเป็นศัตรูกับเจ้าจะต้องต่อสู้อย่างหนักเหมือนผจญกับพญาช้างบนภูเขา[7]

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 12. [2] RV. 8.58.4.

[3] RV. 4.32.22. [4] RV. 4.24.1.

[5] RV. 8.81.14. [6] RV. 8.66.1 - 2.

[7] RV. 8.45.4 - 5.

คัมภีร์ฤคเวทบางตอนกล่าวถึงกำเนิดของพระอินทร์โดยไม่กล่าวถึงบิดามารดา แต่กล่าวว่าพระอินทร์ออกมาจากโอษฐ์ของปุรุษะ[1] ผู้ซึ่งทวยเทพใช้บูชายัญ และเป็นเหตุให้เกิดมีจักรวาลขึ้นในปุรุษสูกตะ (ฤคเวท 10.90) นอกจากนี้ฤคเวทตอนอื่นกล่าวว่า ทวยเทพ สวรรค์ และโลก ได้สร้างพระอินทร์ขึ้นเพื่อเป็นผู้ทำลายอมนุษย์พวกวฤตระ[2] แต่สำหรับการตีความหมายของข้อความนี้ Macdonell เห็นว่า อาจจะไม่หมายถึงทวยเทพให้กำเนิดพระอินทร์ก็ได้ เพราะธาตุชน ในที่นี้อาจจะมีความหมายเพียง "ตั้งขึ้น"[3] นอกจากนี้ยังมีข้อความอีกตอนหนึ่งกล่าวว่า โสมะ เป็นผู้ให้กำเนิดพระอินทร์เช่นเดียวกับที่ให้กำเนิดเทพอื่น ๆ อีกหลายองค์[4]

คัมภีร์พราหมณะกล่าวว่า พระประชาบดีเป็นผู้สร้างพระอินทร์ ปรากฏความในศตปถพราหมณะว่า พระอินทร์ พระอัคนิ โสม และปรเมษฐิน (ปรเมษฺฐิน) นั้น พระประชาบดีเป็นผู้สร้าง[5]

ส่วนไตตติรียพราหมณะ กล่าวเพิ่มเติมว่า พระประชาบดีสร้างพระอินทร์เป็นองค์สุดท้ายในบรรดาทวยเทพ[6] แต่ Keith [7] อ้างหลักฐานที่มีกล่าวในชั้นหลังว่าพระอินทร์เป็นโอรสองค์แรกหรือโอรสที่พระประชาบดีโปรดปรานที่สุด[8]

วรรณคดีสมัยมหากาพย์ว่า พระอินทร์เป็นโอรสองค์โปรดของอทิติ ซึ่งแม้จะปรากฏชื่อตั้งแต่สมัยพระเวท แต่อทิติในสมัยมหากาพย์ก็แตกต่างจากสมัยพระเวทมาก อทิติ เป็นเทพมารดา[9] และมิใช่เทวีองค์เดียวกับปฤถิวี มหาภารตะว่าพระอินทร์เป็น

---

[1] RV. 10.90.13. [2] RV. 3.49.1.

[3] Macdonell, op.cit., p. 57. [4] RV. 9.96.5.

[5] ŚB. 11.1.6.14. [6] TB. 2.2.10.1.

[7] Keith, op.cit., p. 125.

[8] Ibid., อ้างจาก TB. 2.2.10.1; ŚB. 11.1.6.14; PB. 16.4 ff.

[9] Mbh. 9.45.13.

หัวหน้าแห่งโอรสทั้งหลายของเธอ และเป็นสุดที่รักของเธอด้วย ฉะนั้นเมื่อพระองค์จากไป อทิติจึงปรารถนาจะให้พระองค์กลับมาอย่างยิ่ง อทิติเป็นชายาของกัศยปะ และพระอินทร์ก็เป็นโอรสของกัศยปะด้วย กัศยปะนั้นเป็นโอรสของพรหมฤษีมรีจิ ผู้เป็นมนสาบุตร (ลูกที่เกิดจากใจ) ของพระพรหม[1] กัศยปะทรงเป็นบิดาแห่งทวยเทพและมนุษย์[2] และเป็นบิดาแห่งสรรพสัตว์ทั้งครุฑ นาค และอมนุษย์ต่าง ๆ กัศยปะได้ธิดาของพระทักษะ (ทกฺษ) จำนวน 13 นางเป็นชายา[3] ทั้ง 13 นางล้วนเป็นมารดาแห่งสรรพสัตว์ทั้งหลาย คือ อทิติเป็นมารดาแห่งเทพเหล่าอาทิตย์ ทิติ เป็นมารดาของหิรัณยกศิปุ (หิรณฺยกศิปุ) และหิรัณยากษะ ทานุ เป็นมารดาของพวกทานพ ฯลฯ มหาภารตะอาทิบรรพกล่าวว่า พระอินทร์เป็นโอรสของกัศยปะ กับทากษายณี คือ ธิดาของพระทักษะ หรืออทิติ[4]

ในสมัยมหากาพย์มีเรื่องกล่าวว่า มรรตัยชนจะได้รับตำแหน่งพระอินทร์ถ้าสามารถทำพิธีบวงสรวงอัศวเมธถึงร้อยครั้ง และเมื่อเป็นพระอินทร์ก็จะมีระยะเวลาปกครองทวยเทพเพียง 100 ปีทิพย์เท่านั้น พ้นจากนั้นแล้วก็จะมีเทพองค์อื่นหรือแม้แต่มนุษย์ที่มีบุญไปครองแทน คัมภีร์ปุราณะกล่าวว่า ในแต่ละยุคของโลกมีผู้สนใจในตำแหน่งนี้มากมาย และมีต่าง ๆ พวกกัน ทั้งมนุษย์และอสูร ในวิษณุปุราณะก็มีเรื่องมนุษย์ผู้ยกฐานะตนเองขึ้นเป็นพระอินทร์[5] ทำให้พระอินทร์ต้องหาทางทำลายการบำเพ็ญตบะของบางคน เพื่อป้องกันมิให้พระองค์ถูกแย่งตำแหน่งไป

---

[1] E. W. Hopkins, Epic Mythology (Delhi: Indological Book House, 1968), p. 189.

[2] Ibid., p. 190. [3] Ibid., p. 199.

[4] Mbh. Ādip. 3136.

[5] W. J. Wilkins, Hindu Mythology, p. 49.

3.3.2 พระอินทร์และความเกี่ยวพันกับครอบครัว

1) วรรณคดีพระเวทกล่าวถึงบิดามารดาของพระอินทร์ไว้หลายตอน และมีข้อความบางตอนว่า พระอินทร์ประหารบิดาของพระองค์ตั้งแต่แรกเกิด และทำให้มารดาเป็นม่าย[1] ด้วยเหตุที่โปรดปรานน้ำโสมจนเกินขนาดถึงกับเป็นเหตุให้พระองค์กระทำปิตุฆาต แต่สำหรับมารดาของพระองค์นั้น คัมภีร์ฤคเวทได้กล่าวถึงความผูกพันระหว่างมารดาและบุตรคู่นี้ในระยะแรกที่พระองค์กำเนิด คือมารดาได้ให้พระองค์ดื่มโสมในวันแรกที่พระองค์ประสูติ และปรารถนาอาหาร พระองค์จึงมาหามารดาและเห็นโสมที่อกของมารดา[2] เมื่อพระองค์ดื่มโสมแล้วมารดาก็ประกาศความยิ่งใหญ่ของโอรส[3] ขณะที่เกิดพระอินทร์ก็ฉวยชนูของพระองค์และถามมารดาว่า พวกใครเป็นผู้มีชื่อเสียงในฐานะนักรบที่ดุร้าย[4] แต่หลังจากนี้แล้วคัมภีร์ฤคเวทก็มิได้กล่าวถึงความเกี่ยวพันระหว่างพระอินทร์กับมารดาอีก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะที่พระองค์ประกอบวีรกรรม ประหารเหล่าอมนุษย์แห่งความแห้งแล้งอันเป็นเรื่องที่ได้รับการสดุดีอย่างยิ่ง

แต่วรรณคดีในสมัยหลังจากนั้นทั้งในมหากาพย์และปุราณะที่กล่าวว่า อทิติเป็นมารดาของพระอินทร์นั้น นอกจากจะกล่าวว่าพระอินทร์เป็นประธานในบรรดาโอรสทั้งปวงของอทิติและเป็นผู้ที่มารดาโปรดปรานที่สุดแล้ว หากครั้งใดพระอินทร์ต้องเดือดร้อนอทิติก็มักจะหาทางช่วยเหลือ ดังในวิษณุปุราณะและภาควตปุราณะ มีเรื่องเล่าว่า ท้าวพลิจอมเทพยู้เรืองอำนาจขึ้นด้วยการบำเพ็ญตบะและประกอบยัญกรรม จนสามารถปกครองทั่วสามโลก แม้พระอินทร์ก็ต้องเสื่อมอำนาจลง จนต้องไปทูลขอให้พระกัศยปเทพบิดรและอทิติเทพมารดาช่วยเหลือ อทิติก็ทูลวิงวอนให้พระกัศยปะช่วยโอรส พระองค์จึงแนะนำให้นางตั้งจิตบูชาพระวิษณุ แล้วพระวิษณุก็ลงมาแนะนำให้นางหมั่นปรนนิบัติสวามีและให้นึกถึงพระองค์อยู่เสมอ แล้วพระองค์จะอวตารมาเกิดเป็นโอรสของนางและพระ–

---

[1] RV. 4.18.12. [2] RV. 3.48.2 - 3.

[3] RV. 7.98.3. [4] RV. 8.45.4.

กัศยปะ ต่อมาอทิติจึงประสูติโอรสชื่อวามนะ (วามน) เป็นคนเตี้ย เมื่อเจริญวัยขึ้นได้บวชเป็นพราหมณ์ ครั้งหนึ่งเมื่อท้าวพลิจะประกอบยัญกิจ วามนะก็ไปสู่พิธีและขอทักษิณา คือสิ่งที่ผู้ประกอบพิธีจะพึงให้แก่พราหมณ์ พระองค์ขอดินแดนเพียง 3 ก้าว เมื่อท้าวพลิยกให้พระองค์ก็ย่าง 2 ก้าวเหยียบทั่วทั้งสวรรค์และโลก แล้วตรัสถามท้าวพลิว่าอีกก้าวหนึ่งจะให้เหยียบที่ใด ท้าวพลิจึงน้อมเศียรให้เหยียบ ฉะนั้นพระองค์จึงเพียงแต่ไล่ท้าวพลิลงไปอยู่บาดาลชั้นต่ำสุดด้วยยังเห็นแก่คุณธรรมของท้าวพลิ แต่ต่อมาเมื่อท้าวพลิกระทำความดี บูชาพระวิษณุอย่างสม่ำเสมอ พระองค์ก็อนุญาตให้ขึ้นมาอยู่บาดาลชั้นสูงคือชั้นสุตล อันเป็นแดนที่สำราญราวกับสวรรค์ เมื่อปราบท้าวพลิแล้ววามนะก็โปรดให้พระอินทร์กลับไปครองสวรรค์ตามเดิม[1]

2) ชายาของพระอินทร์ คัมภีร์ฤคเวทกล่าวถึงชายาของพระอินทร์หลายครั้งว่า ชื่ออินทราณี (อินฺทฺราณี) และกล่าวว่า "ในบรรดาสตรีทั้งหลาย อินทราณีมีโชคดียิ่งกว่าหญิงอื่นทั้งสิ้น เพราะภัสดาของนางจะมิได้สิ้นชีพลงด้วยชราภาพเลยในเบื้องหน้า"[2] W. J. Wilkins อธิบายความข้อนี้ไว้ว่า ที่กล่าวว่าอินทราณีเป็นหญิงที่โชคดีที่สุดก็เพราะพระอินทร์จะเปลี่ยนไปกี่องค์ ๆ อินทราณีก็ยังคงเป็นอัครมเหสีของผู้เป็นพระอินทร์ต่อ ๆ ไป ในสวรรค์คงจะต้องมีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นใหญ่ปกครองโลกสวรรค์และอินทราณีเป็นอัครมเหสีจอมสวรรค์เสมอ เพราะฉะนั้นจึงนับว่าไม่มีเลยที่ภัสดาของนางอินทราณีจะต้องสิ้นชีพลงเพราะชราภาพ แม้ว่าจอมเทพจะเปลี่ยนองค์ไปเรื่อย ๆ แต่นางจะยังคงเป็นราชินีอยู่เสมอ[3] อินทราณีเป็นเทวีผู้ซึ่งนามของเธอทำให้เราทราบว่า เธอต้องเป็นชายาของพระอินทร์นั่น คัมภีร์ฤคเวทมีบทสวดอัญเชิญเธอพร้อม

---

[1] วิษณุปุราณะ III.1; ภาควตปุราณะ VIII. 15 - 23.

[2] RV. 10.86.11. แปลตาม Griffith, op.cit., Vol. II, p. 508. อธิบายว่า พระอินทร์เป็นผู้กล่าวข้อความนี้.

[3] Wilkins, op.cit., p. 53.

ด้วยเทวีองค์อื่น ๆ คือ อัคนายี (อคฺนายี) ชายาพระอัคนิ และวรุณานี ชายาของพระวรุณ ให้มาดื่มน้ำโสมเพื่อความเจริญของผู้สวดวิงวอน[1] นอกจากนี้ยังมีบทสวดถึงพระอินทร์และกล่าวถึง "ชายาผู้น่ารักของพระองค์"[2] หรือ "ชายาผู้สง่างามของพระองค์"[3] ซึ่งน่าจะหมายถึงอินทราณีนั่นเอง[4] และยังมีข้อความในคัมภีร์ฤคเวทที่อินทราณีกล่าวด้วยความภูมิใจในเสน่ห์อันยั่วยวนของเธอว่า ไม่มีสตรีใดมีเสน่ห์มากเท่าเรา หรือมีความยินดีในความรักอันบริบูรณ์มากกว่าเรา และไม่มีสตรีใดจะให้ความงามทั้งมวลแก่ออมกอดของสวามีได้อย่างเราร้อนเท่ากับเรา[5]

ในสมัยพราหมณะ ได้มีข้อความกล่าวถึงเธอในคัมภีร์ศตปถพราหมณะว่า อินทราณีเป็นชายาที่รักของพระอินทร์ และเธอมีมงกุฎแห่งรูปทั้งปวง[6] ไตตติรียพราหมณะกล่าวว่า พระอินทร์เลือกอินทราณีจากเทวีต่าง ๆ จำนวนมากที่แข่งขันกันมาเป็นชายาของพระองค์ ก็เพราะทรงเห็นว่า ความงามอันเย้ายวนของเธอนั้นเด่นกว่าเทวีองค์อื่น ๆ ทั้งหมด[7] แต่วรรณคดีสมัยหลังจากพราหมณะทั้งรามายณะ และคัมภีร์ปุราณะอื่น ๆ กลับกล่าวว่า อินทราณีเป็นธิดาของแทตย์ปุโลมัน เธอจึงได้รับชื่อสืบเนื่องมาจากบิดาว่า เปาโลมี พระอินทร์ฉุดคร่าเธอมาจากผู้เป็นบิดา และยังฆ่าเขาเสียด้วยเพื่อจะหลีกให้พ้นคำสาปของเขา[8] อินทราณีในสมัยหลังพระเวทแล้วไม่เคยได้รับการยกย่องให้อยู่ในฐานะอันสูงส่งอย่างเดิม กล่าวกันว่าชื่อเธอนั้นมีหลายชื่อ เช่นเรียกกันว่า ศจี และไอนทรี (ไอนฺทฺรี) ด้วย

---

[1] RV. 1.22.12. [2] RV. 1.82.5.

[3] RV. 3.53.6. [4] Griffith, op.cit., p. 189.

[5] RV. 10.86.6. [6] SB. 14.2.1.8.

[7] Dowson, op.cit., p. 128. [8] Ibid.

ในคัมภีร์ฤคเวท พระอินทร์มีสมญาว่า ศจีบดี (ศจีปติ) "เจ้าแห่งอำนาจ" แต่วรรณคดีสมัยหลังพระเวทถือสมญานี้ในความหมายว่า "สวามีของศจี" ความหมายนี้ Pischel เชื่อว่า แม้ในสมัยพระเวทก็หมายความเช่นเดียวกัน[1] ภายหลังถือกันว่าอินทราณีกับศจีเป็นองค์เดียวกัน ในคัมภีร์ฤคเวทมีบทสวดอยู่สูกตะหนึ่ง (RV. 10.159) ชื่อว่า ศจี เปาโลมี ซึ่งหมายความถึงอินทราณี[2] ชายาของพระอินทร์ ความในสูกตะนี้เป็นบทเพลงแห่งความหรรษาของนางที่มีต่อคู่แข่ง

วรรณคดีสมัยพราหมณะ เช่น ไชมินียพราหมณะ กล่าวถึงนางเป็นเรื่องเล่าแปลก ๆ เกี่ยวกับตัวนางว่า กุตสะ เอารวะ (กุตฺส เอารว) และคู่แฝดของเขาซึ่งเกิดจากต้นขาพระอินทร์ มานอนอยู่กับนางเพื่อจะได้เป็นที่สังเกตของพระอินทร์ และทำให้พระองค์จำเขาได้

ส่วนในวรรณคดีสมัยมหากาพย์นั้น มหาภารตะมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับชายาของพระอินทร์คือ ศจี หรือเปาโลมี หรืออินทราณี ผู้ที่ชายอื่นพยายามจะเล้าโลมเพื่อให้เธอตกเป็นชายาของตน และเรื่องนี้ก็แสดงคุณธรรมของเธอที่มีความซื่อตรงต่อพระอินทร์สวามีของเธอ กล่าวคือเมื่อพระอินทร์ประหารตริศีรัส หรือวฤตระ ด้วยวัชระถึงสองซ้ำด้วยเหตุที่มีร่างอื่นออกมาจากร่างที่แหลกเหลวแล้ว พระองค์จึงประหารซ้ำ[3] การกระทำทั้งสองเรื่องนั้นเป็นการฆ่าพราหมณ์ในร่างของวฤตระ และเป็นเหตุให้พระองค์ตกพระทัยกลัวจนกระทั่งต้องหนีไปซ่อนในก้านบัวที่ทะเลสาบมานส เมื่อขาดพระอินทร์ผู้ประทานฝนและผู้เป็นหัวหน้าทวยเทพ ทั้งโลกและสวรรค์ก็เดือดร้อน ทวยเทพจึงขอให้ท้าวนหุษ[4] ไปเป็นหัวหน้าพวกตน และท้าวนหุษก็ช่วยป้องกันสวรรค์ด้วยแสงทั้งหลาย

---

[1] Keith, op.cit., p. 125. [2] Griffith, op.cit., p. 644.

[3] Hopkirs, op.cit., p. 130.

[4] ประวัติของท้าวนหุษอย่างย่อ ๆ นั้น Dowson ได้เล่าไว้ใน A Classical Dictionary of Hindu Mythology..., pp. 214 - 5. ว่า พระองค์เป็นโอรสของอายุส (อายุสฺ – Āyus) ผู้เป็นโอรสองค์ใหญ่ของปุรูรวัส (Purūravas) พระองค์เป็นผู้มีคุณธรรมประกอบยัญพิธีเป็นนิจ และเป็นผู้เคร่งในตบะ.

บนนลาตของพระองค์ แต่ต่อมาเมื่อพระองค์ได้พบอินทราณี หรือศจีเข้าก็หลงรัก และพยายามที่จะให้เธอตกเป็นของพระองค์ เธอจึงไปปรึกษาพระพฤหัสบดี (พฤหสฺปติ) ผู้เป็นอาจารย์ของพระอินทร์และได้รับคำแนะนำให้แสร้งยินยอม โดยมีข้อแม้ว่าท้าวนหุษจะต้องไปหาเธอถึงที่พัก โดยมีฤษีที่ศักดิ์สิทธิ์ 4 ตน เทียมรถของพระองค์แทนม้า ท้าวนหุษก็ทรงกระทำตาม และด้วยเหตุที่พระทัยร้อนใคร่จะเสด็จให้ถึงเร็ว ๆ พระองค์จึงกระตุ้นฤษีอคัสตย์ (อคสฺตฺย) ผู้เทียมรถอยู่แทนม้าด้วยพระบาท เป็นเหตุให้อคัสตย์โกรธจนสาปท้าวนหุษให้กลายเป็นงู[1] หลังจากนั้นพระอินทร์ได้กระทำพิธีอัศวเมธยัญญา พระวิษณุเป็นการล้างบาป และได้กลับมาเป็นราชาแห่งทวยเทพตามเดิม[2]

วรรณคดีสมัยหลังพระเวท กล่าวถึงชายาของพระอินทร์ว่ามีชื่อต่าง ๆ กันออกไป ไอตเรยพราหมณะ ว่าชื่อ ปราสหา (ปฺราสหา) โดยกล่าวถึงหลายครั้งว่าชายา

---

[1] Mbh. 3.179.13 f. แต่ Dowson, op.cit., p. 54. อ้างจากมหาภารตะตรงกับที่ Wilkins เล่าไว้ใน Hindu Mythology, p. 302. อ้างเรื่องในมหาภารตะเช่นกันว่า ฤษีภฤคุ ถามฤษีอคัสตย์ว่า เหตุใดจึงยินยอมลากรถทรงของท้าวนหุษ ฤษีอคัสตย์ตอบว่าไม่มีฤษีตนใดจะสาปท้าวนหุษได้ เพราะพระองค์ได้รับพรให้มีอำนาจปกครองและใช้ผู้ที่พระองค์จ้องตาเขาได้ ภฤคุจึงบอกอคัสตย์ว่าพระพรหมใช้ตนให้มาลงโทษท้าวนหุษ แต่ถ้าตนถูกพระองค์จ้องเสียแล้วก็ไม่อาจจะทำโทษผู้กดขี่ผู้นี้ได้ ภฤคุจึงเข้าไปซ่อนในมวยผมของอคัสตย์ ผู้ซึ่งแม้ท้าวนหุษจะผูกเทียมรถ และกระตุ้นด้วยปฏักก็มิได้โกรธ แต่เมื่อพระองค์เตะฤษีอคัสตย์ ฤษีภฤคุผู้อยู่ในมวยผมของฤษีอคัสตย์ก็บันดาลโทสะ และสาปพระองค์อย่างรุนแรงว่า "เจ้าโง่ เมื่อเจ้าโกรธ เจ้าถึงกับบังอาจเตะฤษีมุนีผู้ใหญ่ด้วยเท้าของเจ้าเอง ฉะนั้น เจ้าจงกลายเป็นงู และตกลงไปสู่โลกเถิด".

[2] Hopkins, op.cit., p. 130.

อันเป็นที่รักที่โปรดปรานของพระอินทร์มีนามว่า ปราสหา และยังกล่าวถึงนามชายาของพระอินทร์อีกนามหนึ่งว่า เสนา[1] แต่ไม่มีหลักฐานอย่างชัดเจน และกล่าวว่าทั้งสองชื่อนี้ก็คือองค์เดียวกับอินทราณี[2] นั่นเอง

นอกจากนี้ คัมภีร์อถรรพเวทยังกล่าวถึงเรื่องที่พระอินทร์รักนางทานพ ชื่อวิลิสเตงคา (วิลิสฺเตงฺคา) จนถึงกับเสด็จไปประทับในพวกของนาง โดยแปลงร่างเป็นสตรีขณะอยู่ในหมู่สตรี และเป็นบุรุษในหมู่บุรุษ[3]

คัมภีร์มหาภารตะก็ยังมีเรื่องเล่าถึงชายาอีกองค์หนึ่งของพระอินทร์ ซึ่งพระองค์รับเธอเป็นชายาด้วยเหตุที่เธอมีความภักดีต่อพระองค์อย่างแท้จริง และได้บำเพ็ญพรตครั้งยิ่งใหญ่ สตรีผู้นั้นชื่อ ศรุตาวดี (ศฺรุตาวตี) เป็นธิดาของฤษีภรัทวาช (ภรทฺวาช) กับนางอัปสรชื่อ ฆฤตาจี พระอินทร์ได้ลงมาหาเธอโดยแปลงร่างเป็นฤษีวสิษฐ์ (วสิษฐ) ที่แรกก็เพื่อทดลองมารยาทเจ้าของบ้านของเธอด้วยการที่พระองค์ร้องขอขนมหวาน เธอก็ทำให้ แต่เนื่องจากไม่มีฟืนเธอจึงใช้เท้าของเธอแทนฟืน ในที่สุดพระอินทร์ก็รับเธอเป็นชายา[4]

3) โอรสของพระอินทร์ พระอินทร์มีโอรสกับอินทราณี หรือศจี ชื่อชยันตะ (ชยนฺตะ) หรือชยะ[5] โอรสองค์นี้แม้จะกล่าวถึงอย่างชัดแจ้งในมหากาพย์ แต่ก็เป็นที่รู้จักกันในภายหลัง คือในหริวงศ์ (หริวศ) มีเรื่องเล่าว่า ชยันตะโอรสของ

---

[1] AB. 3.22.7.

[2] Macdonell, op.cit., p. 57. อ้างจาก TB. 2.4.2.7 - 8; MS. 3.8.4; 4.12.1.

[3] Hopkins, op.cit., p. 136. [4] Ibid.

[5] Dowson, op.cit., p. 136.

พระอินทร์กับโคมุขะ โอรสของพระมาตลิ ปะทะกับโอรสของท้าวราพณาสูร (ราวณ) ก็มิได้ชนะ จนกระทั่งปุโลมันชิงเอาหลานของพระองค์ไปได้[1] มหาภารตะว่าศจีให้กำเนิดชยันตะ[2] แต่ Wilkins เล่าไว้ใน Hindu Mythology ว่าอินทราณีมีโอรสองค์หนึ่งชื่อ จิตรคุปตะ (จิตรคุปต) แต่เกิดมาจากครรภ์ของนางโค ด้วยเหตุที่พระอุมาได้สาปนางฟ้าทั่วไปมิให้มีบุตรได้[3] สาเหตุของเรื่องนี้มีกล่าวไว้ในรามายณะและเทพนิยายอื่น ๆ สมัยมหากาพย์ว่า ทวยเทพช่วยกันสร้าง การติเกยะ (พระขันท-กุมาร) โอรสของรุทระ ซึ่งนับเป็นการกีดกันพระอุมาชายาของรุทระผู้ปรารถนาจะมีบุตรอันเกิดจากสิทธิในการอภิเษกสมรส พระอุมาจึงกริ้วและสาปทวยเทพมิให้มีบุตรจากชายาของตน[4] ส่วนอินทราณีประสงค์จะมีโอรสจึงทรมานตนบำเพ็ญทุกรกิริยาด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อขอโอรส และได้จิตรคุปตะเทพบุตรมาสมประสงค์ แต่จะทรงครรภ์เองไม่ได้จึงให้นางโคอุ้มครรภ์แทน เมื่อนางโคคลอดทารกนั้นอินทราณีก็รู้สึกเจ็บเหมือนหนึ่งได้คลอดเอง และสามารถเลี้ยงดูโอรสเมื่อเกิดแล้ว[5] ตามรูปเขียนของอินเดีย รูปของอินทราณีมักเป็นสตรีรูปงาม มีโอรสองค์หนึ่งประทับบนเพลา นางเองประทับเหนือหลังสิงโต มีกระโหลกศีรษะและกระดูกร้อยเป็นสังวาล[6] นอกจากชยันตะแล้วพระอินทร์มีธิดาชื่อ ชยันตี หรือเทวเสนา และตาวิษี[7]

---

[1] R. 7.28.10. [2] Mbh. 1.114.4.

[3] Wilkins, op.cit., p. 53.

[4] Edward Moor, Hindu Pantheon (Delhi: Indological Book House, 1968), p. 102.

[5] Wilkins, loc.cit. [6] Moor, op.cit., p. 187.

[7] Sir Monier - Monier Williams, op.cit., p. 446.

วรรณคดีสมัยมหากาพย์ยังกล่าวถึงโอรสอีกหลายองค์ของพระอินทร์ที่เกิดจากชายาอื่น ๆ ซึ่งเป็นนางมนุษย์ก็มี ที่สำคัญคือ อรชุน ในมหาภารตะ และยังมีพาลีในรามายณะด้วย

อรชุนเป็นโอรสที่เกิดจากนางกุนตี ชายาของเจ้าปาณฑุ กุนตีเป็นคนที่ฤษีทุรวาสโปรดปรานและให้มนตร์นางบทหนึ่งสำหรับจะเชิญเทพองค์ใด ๆ มาเป็นสามีของนางก็ได้ ส่วนเจ้าปาณฑุนั้นถูกฤษีคนหนึ่งสาปมิให้ร่วมสมพาสกับชายาด้วยเหตุที่พระองค์ทำผิดทั้งที่มิได้เจตนา แต่เพราะพระองค์ต้องการโอรสจึงอนุญาตให้ชายารายบนตร์เชิญเทพมาอยู่ร่วมกับนางได้ นางกุนตีเชิญพระอินทร์มาเป็นองค์ที่ 3 จึงได้อรชุน วีรบุรุษผู้เชี่ยวชาญในการยิงธนูแห่งมหาภารตะ อรชุนนั้นมักได้รับคำยกย่องว่าเป็นผู้มีจิตใจสูง มีความเมตตา ซื่อตรงและมีรูปงาม พระองค์ศึกษาวิชารบจากโทรณพราหมณ์ (โทรณ) และเป็นศิษย์คนโปรดของอาจารย์ วิชายิงธนูของพระองค์เชี่ยวชาญจนได้นางเทราปที (เทราปที) ในพิธีสวยมพรของนาง เรื่องราวการผจญภัยของอรชุนในเรื่องมหาภารตะมีมากมาย เช่น เมื่อกษัตริย์ปาณฑพทั้ง 5 องค์ ต้องเดินป่าเพื่อหนีภัยจากทุรโยธน์ญาติผู้พี่ที่มีใจริษยาและลอบทำร้าย อรชุนได้ไปเยือนปรศุราม ผู้สอนพระองค์เกี่ยวกับการใช้อาวุธ พระองค์ได้นางอุลูปี ธิดาพญานาคเป็นชายาจนมีโอรสชื่ออิราวัต นอกจากนี้พระองค์ยังมีชายาอื่น ๆ และได้โอรสอีกหลายองค์ ต่อมาเมื่อยุธิษฐิระ สูญเสียอาณาจักรของพระองค์เพราะแพ้พนัน และต้องถูกเนรเทศ อรชุนก็เป็นผู้เดินทางไปเขาหิมาลัยเพื่ออ้อนวอนทวยเทพและขอเทพศาสตราด้วยความมุ่งหมายจะทำสงครามกับเหล่ากษัตริย์ฝ่ายเการพ และได้เทพศาสตราจากเทพต่าง ๆ เทพเจ้าผู้ประทานเทพศาสตราให้แก่อรชุนนี้มีหลายองค์ด้วยกัน คือ พระอินทร์ พระวรุณ พระยม และท้าวกุเวร ตลอดจนพระศิวะ ซึ่งที่แรกแปลงร่างเป็นชาวเขาชื่อกิราต และเกิดรบกับอรชุน ภายหลังเมื่ออรชุนทรงทราบความจริงก็กลับบูชาพระองค์ พระศิวะจึงประทานอาวุธ "ปาศุปตะ" อันเป็นอาวุธที่เรืองฤทธิ์ที่สุด แล้วพระอินทร์จึงพาโอรสของพระองค์ขึ้นรถทรงไปสวรรค์และไปที่อมราวดี (อมราวตี) อรชุนประทับอยู่ ณ ที่นั่นหลายปีเพื่อฝึกอาวุธ และได้ช่วยพระบิดาปราบพวกแทตย์หลายตน เมื่อครบกำหนดเวลาที่ถูกเนรเทศ พวกปาณฑพกับพวกเการพก็ตัดสินใจทำสงครามกัน อรชุนเป็นนายทัพฝ่ายปาณฑพ มีพระกฤษณะเป็นสารถี

ทำสงครามที่ทุ่งกุรุเกษตรเป็นเวลา 18 วัน โดยที่ฝ่ายปาณฑพเป็นฝ่ายมีชัย ตลอดการสงครามนั้นถือเป็นเรื่องตอนสำคัญที่สุดในมหาภารตะ ต่อมาเมื่อยุธิษฐิระขึ้นครองหัสตินาปุระ และกระทำพิธีอัศวเมธ อรชุนก็เป็นผู้คุมกองทัพติดตามม้าอุปการไป พระองค์ได้ต่อสู้กับราชาหลายองค์จนม้าคืนกลับอาณาจักร และได้กระทำพิธีบวงสรวง ต่อมาเมื่อกษัตริย์ปาณฑพทั้งห้าสละบ้านเมืองเพื่อเดินทางขึ้นสวรรค์แล้ว ราชอาณาจักรหัสตินาปุระก็ตกเป็นของปริกษิต หลานของอรชุนอันเกิดจากอภิมันยุ

เรื่องราวของอรชุนมีกล่าวถึงบ้างในตอนอื่นคือ เมื่อพระอินทร์จะลงโทษพวกโคบาลผู้ไม่ยอมบวงสรวงพระองค์ เนื่องจากได้รับคำแนะนำจากพระกฤษณะ พระองค์จึงบันดาลให้เกิดฝนตกใหญ่และน้ำท่วมตลอดเจ็ดวันเจ็ดคืน แต่พระกฤษณะป้องกันพวกโคบาลไว้ด้วยการเอานิ้วชูภูเขาโควรรธนะบังฝนไว้จนพระอินทร์ต้องล้มเลิกความตั้งใจและเสด็จมาเยือนพระกฤษณะ สรรเสริญในสิ่งที่พระองค์กระทำลงไป ส่วนอินทราณีชายาพระอินทร์ก็ได้อ้อนวอนพระกฤษณะให้เป็นมิตรกับพระอรชุนโอรสของพระอินทร์[1]

นอกจากอรชุนแล้ว รามายณะยังเล่าว่า พาลี พญาวานร กษัตริย์แห่งกิษกิน-ธยาก็เป็นโอรสของพระอินทร์อันเกิดจากมารดาที่เป็นสัตว์[2] และว่าเกิดจากผม (vāla) ของมารดา จึงได้นามว่า Vālin หรือ Bālin ตามที่เกิด[3] ภรรยาของพาลีชื่อดารา (ตารา) และบุตรของเขาชื่อองคท ผู้ได้รับนามว่า "โอรสแห่งโอรสพระอินทร์" (Vajrahastātmajātmaja) เกิดจากนางดารา[4] ครั้งหนึ่ง พาลีเคยต่อสู้กับทุนทุภิ (ซึ่งรามเกียรติ์ของไทยเรียกว่าทรพี) ผู้เป็นอสูรในร่างของวัวกระทิงมาท้าทาย

---

[1] Wilkins, op.cit., p. 173. [2] Hopkins, op.cit., p. 62.

[3] Dowson, op.cit., p. 42.

[4] รามเกียรติ์ของไทยว่า "องคต" เกิดจากนางมณโฑ ผู้ที่พาลีชิงได้จากทศกัณฐ์ แต่นางดาราเป็นมารดาเลี้ยงและเลี้ยงองคตมาตั้งแต่แรกเกิดโดยที่นางรักองคตเหมือนบุตรของตน จึงมีน้ำนมเลี้ยงเหมือนนางเป็นมารดา.

เขา (เรื่องของไทยว่าเป็นควาย) หลังจากที่ทุนทุภิเคยท้าทายพระสมุทร และหิมวัตมาแล้ว[1] แต่ไม่มีใครต่อสู้ด้วย ในที่สุดทุนทุภิถูกพาลีฆ่าตาย ส่วนพาลีนั้นในภายหลังก็ถูกพระรามประหารเพื่อจะยกอาณาจักรกิษกินธยาให้สุครีพ (สุครีว) น้องชายของพาลีผู้เป็นพันธมิตรของพระองค์ ด้วยสาเหตุที่พาลีขับสุครีพออกจากเมืองเพราะเข้าใจผิดว่าสุครีพเป็นขบถ เรื่องนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ครั้งพาลีรบอสูรชื่อ มายาวี ผู้เป็นลูกของทุนทุภิในถ้ำนานถึง 1 ปี พาลีให้สุครีพคอยอยู่ที่ปากถ้ำ ฝ่ายสุครีพเห็นเลือดไหลออกจากถ้ำและได้ยินแต่เสียงอสูรก็เข้าใจว่าพาลีตาย จึงเอาหินปิดปากถ้ำและกลับเมือง[2] พวกอำมาตย์ก็เชิญขึ้นครองราชย์แทนพาลี เมื่อพาลีกลับเข้าเมืองได้ก็หาว่าทุกคนเป็นขบถและให้เนรเทศสุครีพออกจากเมือง นอกจากนั้นยังนำนางรูมา มเหสีของสุครีพไปเป็นมเหสีตนเสียอีก เมื่อสุครีพได้มาเป็นพันธมิตรกับพระรามแล้ว พระรามจึงได้สังหารพาลีเพื่อเป็นการลงโทษที่พาลีแย่งเอาภรรยาผู้อื่นไปเป็นภรรยาตน

บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์กล่าวถึงรามายณะฉบับสันสกฤตว่า อุตตรกาณฑ์ ซึ่งเป็นตอนสุดท้ายนั้น กล่าวถึงกำเนิดของพาลีและสุครีพว่า ท้าวฤกษราช เที่ยวไปในป่าหิมพานต์พบสระ ๆ หนึ่งจะลงไปดื่มน้ำ แต่เมื่อแลเห็นเงาตัวเองในน้ำกลับสำคัญว่าเป็นวานรอีกตัวหนึ่ง จึงโดดลงไปจะจับ พอขึ้นจากน้ำก็กลายเป็นสตรีมีรูปร่างงดงาม พระอินทร์กับพระอาทิตย์ผ่านไปเห็นนางต่างก็มีความรักจึงลงมาสมพาสกับนาง นางก็มีบุตรกับพระอินทร์ตนหนึ่งชื่อ พาลี เพราะเกิดแต่ผม[3] และมีบุตรกับพระอาทิตย์ตนหนึ่งชื่อ สุครีพ เพราะเกิดแต่คอ[4] พระอินทร์ให้สังวาลแก่พาลี ส่วนพระอาทิตย์ไปนำหนุมานมาให้เป็นข้าสุครีพ ฝ่ายฤกษราชชันรุ่งขึ้นก็กลับเพศเป็นชายตามเดิมแล้วก็พาบุตรทั้งสองไปเฝ้าพระพรหม ซึ่งให้พระวิศวกรรมไปสร้างกิษกินธยาให้แก่ท้าวฤกษราช[5]

---

[1] Hopkins, op.cit., p. 49.

[2] Rāmayaṇa. 5.4.9. pp. 715 - 6 (แปลโดย M.N. Dutt).

[3] วาล แปลว่า ขน หรือผม. [4] ครีว แปลว่า คอ.

[5] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, เรื่องเดิม, หน้า 104 – 5.

ทั้งอรชุนและพาลีต่างได้นามว่า วาสวิ[1] ด้วยเหตุที่เป็นโอรสของวาสวะ (พระอินทร์)

4) พี่น้องของพระอินทร์ การกล่าวถึงทวยเทพในสมัยพระเวทนั้นมักมีการกล่าวถึงเป็นคู่ ๆ เสมอ ข้อความที่กล่าวถึงพี่น้องของพระอินทร์มีอยู่หลายตอน เช่น มักจะกล่าวว่า พระอินทร์กับพระอัคนิเป็นคู่แฝดกัน[2] มีบิดาองค์เดียวกัน แต่สำหรับมารดานั้นไม่กล่าวถึงแน่นอนนัก สำหรับเรื่องนี้ Macdonell ได้วิจารณ์ไว้ว่า ที่ว่าพระอินทร์และพระอัคนิเป็นคู่แฝดกันนั้นเป็นเรื่องธรรมดาเหมือนกับที่ฟ้าแลบนั้นเป็นรูปหนึ่งของไฟนั่นเอง[3] พระอินทร์กับพระอัคนิเป็นคู่ที่กล่าวถึงบ่อยที่สุด และการสวดเชื้อเชิญทวยเทพ พระอินทร์กับพระอัคนิก็ได้รับเชิญร่วมกันบ่อยยิ่งกว่าเทพอื่น ๆ[4] คัมภีร์ฤคเวทกล่าวว่า เทพทั้งสององค์เป็นหัวหน้าแห่งผู้ดื่มโสม[5] และทั้งสององค์ทรงวัชระ[6] ซึ่งความข้อนี้พบในหลายตอนและยังเรียกทั้งสองพระองค์ว่า ผู้ทำลายป้อม ผู้ที่ได้รับคำวิงวอนให้ช่วยเหลือในการสงคราม[7] และบางทีก็เรียกกันว่า "พระ (ปุโรหิต) ทั้งสอง

---

[1] Hopkins, op.cit., p. 141. [2] RV. 6.59.2.

[3] Macdonell, op.cit., p. 57. [4] Ibid., p. 127.

[5] RV. 1.21.1. [6] RV. 6.59.3.

[7] RV. 1.109.7 - 8 คำว่า ปุรันทร (ปุรุนฺทร – ผู้ทำลายป้อม) นั้น ป้อมในที่นี้อาจหมายถึงก้อนเมฆซึ่งมีอยู่จำนวนมากมาย แต่ Piggott พยายามตีความไปในลักษณะที่ว่า พระอินทร์หมายถึงผู้นำชนเผ่าอารยันที่ทำลายป้อมของเมืองโบราณในอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุ ดู Stuart Piggott, Prehistoric India (Harmondsworth Middlesex : Penguin Bcoks Ltd., 1961), pp. 261 - 2.

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แห่งพิธีบวงสรวง"[1] ครั้งหนึ่งทั้งสององค์เป็นที่เรียกกันว่า อัศวิน ซึ่งเป็นเทพบุตรแฝด[2] แสดงให้เห็นว่าทั้งสององค์มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดจึงเปรียบกับพระอัศวิน

นอกจากพระอัคนิแล้ว พระปูษันก็เป็นเทพอีกองค์หนึ่งซึ่งเป็นที่เรียกกันว่า เป็นพี่น้องของพระอินทร์ (bhrātā Indrasya)[3] แต่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกันน้อยมาก และมีคำประพันธ์เพียงสูกตะเดียวสั้น ๆ เท่านั้นในคัมภีร์ฤคเวทที่กล่าวถึงเทพ 2 องค์คู่กัน[4] ว่า เมื่อพระอินทร์ทำให้สายน้ำใหญ่ไหลไปนั้น พระปูษันก็ยืนอยู่เคียงข้างพระองค์ในฐานะเพื่อน[5] และพระปูษันเป็นสารถีที่ดีที่สุดและเป็นเพื่อนอยู่กับพระอินทร์ขณะที่พระอินทร์ประหารวฤตระ[6]

3.3.3 <u>รูปร่างและอุปนิสัยของพระอินทร์</u>

1) <u>ลักษณะรูปร่างของพระอินทร์</u> ในสมัยพระเวทนั้นทวยเทพหลายองค์มีลักษณะไม่ชัดเจน เพราะกวีมิได้เน้นในเรื่องรูปร่าง แต่สำหรับพระอินทร์แล้วคัมภีร์ฤคเวทบรรยายภาพพระองค์ไว้เด่นชัดและดูคล้ายคนจริง ๆ มากกว่าเทพองค์อื่น ๆ และอุปนิสัยต่าง ๆ ก็เห็นได้ชัด[7] พระองค์มีรูปร่างอ้วนใหญ่ แข็งแรง[8] สอมหึมา แผ่นหลังสีน้ำตาล ร่างและพระพาหาของพระองค์นั้นทรงบีพลังอันหาใครต่อต้านมิได้[9] พระองค์มีอุทรใหญ่มากขนาดที่สามารถบรรจุโสมที่ดื่มเข้าไปตั้งหลายสระ ดูจะมีขนาด

---

[1] RV. 8.38.1. [2] RV. 1.109.4.

[3] RV. 6.55.5. [4] RV. 6.57.

[5] RV. 6.57.4. [6] RV. 6.56.2.

[7] Macdonell, <u>op.cit</u>., p.54. [8] RV. 4.17.8.

[9] RV. 10.102.6; 1.5.8.

ใหญ่เป็นทะเลทีเดียว[1] โอษฐ์ของพระองค์กว้างมาก[2] พระองค์มีเคราสีทองที่สั่น พริ้วด้วยความพอใจหลังจากที่พระองค์ดื่มน้ำโสมแล้ว[3] พระองค์มีเกศาสีน้ำตาล หรือสีทองและเคราสีทอง[4] และปรากฏร่างทั้งร่างเป็นสีทอง (หรือสีน้ำตาล)[5] กรของพระองค์เป็นสีทอง[6] และคล้ายเหล็ก[7] และมักจะกล่าวว่าทรงวัชระไว้ในพระ-หัตถ์เสมอ พระกรของพระองค์ยาวขยายยืดออกไปและใหญ่[8] พระกรทั้งซ้ายและขวาแข็งแรง[9] และเป็นกรที่มีสัดส่วนงดงาม[10] นอกจากนี้พระองค์มีปรางหรือโอษฐ์อันงดงาม[11] ซึ่งพระองค์มักจะถู (หรือดูด) เมื่อมีการคาดว่าจะได้ดื่มโสม[12] คำประพันธ์ในคัมภีร์ฤคเวทหลายสูกตะที่กล่าวถึงรูปลักษณ์ของพระองค์มักจะใช้ศัพท์ว่า หริ (จากธาตุ หฤ หมายถึงสีน้ำตาล หรือสีทอง) เป็นการเล่นสำนวนอย่างไม่รู้จักจบ เป็นเหตุให้พระอินทร์ได้รับนามต่าง ๆ กัน คือ หริศิประ (ผู้มีปรางทอง หรือโอษฐ์สีทอง)[13] หริเกศ (ผู้มีเกศาสีทอง) หริศมศารุ (หริศมศารุ – ผู้มีมัสสุสีทอง)

---

[1] RV. 1.7.8. [2] RV. 6.41.2. [3] RV. 2.11.17.

[4] RV. 10.96.5. และ 8. [5] RV. 10.96.1 ff.

[6] RV. 7.34.4. [7] RV. 1.56.3.

[8] RV. 6.19.3; 8.32.10. [9] RV. 8.33.5.

[10] SV. 2.1219. [11] RV. 3.32.1.

[12] Griffith, op.cit., p. 177.

[13] Perry, op.cit., p. 196. แต่ศัพท์ว่า 'sipra นี้ Macdonell สันนิษฐานว่า น่าจะแปลว่า "ริมฝีปาก" ดังที่แปล susipra หรือ 'siprin ว่า "ริมฝีปากงาม" ดู Macdonell, op.cit., p. 55. ส่วน สายณะแปลว่า "เทพผู้มีปรางหรือนาสิกงาม" ดู J. Muir, Original Sanskrit Texts Vol. V. (London: Trübner & Co., 1870), p. 83.

หิรัณยปัส (หิรัณยรูปสุ – ผู้มีรูปกายสีทอง)[1] หิรัณยพาหุ (แขนสีทอง)

อย่างไรก็ตาม โดยทั่ว ๆ ไปมักสรุปว่า พระอินทร์เป็นผู้มีร่างงามที่สุดและรุ่งโรจน์ราวกับดวงอาทิตย์[2] ทั้งยังสามารถแปลงร่างได้ต่าง ๆ นานาตามพระทัยด้วยอำนาจของพระองค์[3]

มีข้อความในคัมภีร์ฤคเวทหลายตอนสรุปลักษณะของพระอินทร์ไว้ว่า ร่างกายของพระองค์มีความแข็งแรง พระองค์มีกำลังในพระกร มีวัชระในพระหัตถ์ และมีความฉลาดรอบรู้ในพระเศียร[4] หรือมีอำนาจในพระเศียรและพระโอษฐ์[5]

วรรณคดีสมัยมหากาพย์นั้น เมื่อกล่าวถึงลักษณะรูปร่างและสัญญลักษณ์ของทวยเทพก็ได้พรรณนาไว้ละเอียดลออยิ่งกว่าวรรณคดีสมัยก่อน ๆ คือ โดยทั่วไปทวยเทพจะมีรูปงาม ไม่มีเหงื่อหรือฝุ่นละอองตามร่างกาย ไม่กระพริบเนตร และไม่มีเงา ทั้งดอกไม้ที่ทรงก็จะไม่เหี่ยวแห้ง และพระบาทไม่สัมผัสแผ่นดิน[6] ลักษณะต่าง ๆ ของเทพดังกล่าวมานี้ นางทมยันตีก็เคยเห็นเมื่อเทพเจ้าทั้งสี่คือ พระอินทร์ พระยม พระอัคนิ และพระวรุณ แสดงตนให้ปรากฏ แม้จะยังอยู่ในร่างแปลงเป็นพระนลในพิธีสวยมพรของนาง[7] นอกจากนี้ทวยเทพยังปรากฏร่างในรูปของชายหนุ่มวัย 25 ปีเสมอ[8] กล่าวคือ

---

[1] RV. 10.96.1 ff. [2] RV. 10.112.3.

[3] RV. 3.48.4; 3.53.8; 6.47.18.

[4] RV. 2.16.2. [5] RV. 8.85.3.

[6] Hopkins, op.cit., p. 57.

[7] Nalopākhyānam. V. 23 ใน C. R. Lanman, Sanskrit Reader (Cambridge: Harvard University Press, 1947), p. 14.

[8] Hopkins, op.cit., p. 122.

อยู่ในวัยหนุ่มตลอดเวลานั่นเอง สำหรับพระอินทร์ในฐานะที่เป็นแบบอย่างของทวยเทพ[1] ก็ปราศจากฝุ่นละอองติดที่กายและพัสตราภรณ์ และขณะที่ยืน พระบาทของพระองค์ก็ไม่สัมผัสแผ่นดิน บริวารของพระอินทร์จะเป็นอมร มีรูปงาม และคงร่างในรูปของชายวัย 25 ปีเสมอ เพราะวัยเช่นนี้คือวัยของทวยเทพ[2]

ลักษณะรูปร่างของพระอินทร์ในสมัยมหากาพย์ที่แตกต่างจากเทพองค์อื่น ๆ ก็คือ พระองค์มีเนตรและเคราสีเหลือง (ทอง) ทรงรถเทียมด้วยม้าสีทอง ทรงอาภรณ์สีทอง พัสตราภรณ์สีแดง และมีนางอัปสร 2 นางคอยโบกวาลวิชนีถวายในยามสงบ มีบริวารหนุ่มตั้งร้อยแวดล้อมพระองค์ นักขับเพลงก็ขับเพลงถวาย และมีฉัตรสีขาวกั้นเหนือพระเศียร พวงมาลัยที่ประดับองค์ปราศจากฝุ่นละออง และพระองค์ปรากฏร่างในวัย 25 ปีตลอดไป พระองค์ประทับในวิมาน ณ ที่ที่งดงามเหลือจะพรรณนา มีมงกุฎวลัยสีแดง เครื่องทรงสีขาวและทรงพวงมาลัยหลากสี[3] ส่วนลักษณะของพระองค์ที่ต่างออกไปจากสมัยพระเวทก็คือ ทรงมีเนตรรอบองค์ ภาพของพระองค์ที่ปรากฏในถ้ำ Elephanta และที่ Ellora เป็นรูปพระอินทร์ทรงช้าง ภาพเขียนบางทีก็ปรากฏว่าพระองค์มีเนตรทั่วองค์ มีกร 4 กร และว่าผิวกายของพระองค์เป็นสีทองแดง ทรงช้างอิราวติ ซึ่งเป็นช้างเผือก[4] Wilkins อธิบายว่ารูปเขียนของพระอินทร์มักจะแสดงในร่างของผู้มีกร 4 กร และหัตถ์ 4 หัตถ์ ทรงหอกเป็นอาวุธท้งสองพระหัตถ์ หัตถ์ที่สามทรงวัชระ แต่หัตถ์ที่สี่วางเปล่า ส่วนใหญ่รูปเขียนมักจะเขียนให้ปรากฏหัตถ์เพียง 2 หัตถ์เท่านั้น และมีเนตรรอบองค์ จึงได้นามว่า "สหัสรากษะ" (ผู้มีเนตรตั้งพัน) โดยทั่ว ๆ ไปมักจะพรรณนากันว่า พระองค์ทรงช้างไอราวต และพระอินทร์ทรงวัชระไว้ในหัตถ์ขวา ทรงธนูในหัตถ์ซ้าย[5]

---

[1] R. 3.5.5 f. [2] R. 3.5.18.

[3] Hopkins, loc.cit. [4] Moor, op.cit., p. 187.

[5] Wilkins, op.cit., p. 45.

2) อุปนิสัยของพระอินทร์

1. อุปนิสัยที่สำคัญของพระอินทร์ซึ่งปรากฏเด่นชัดที่สุดในพระเวท ก็คือ พระองค์โปรดโสมเป็นอย่างยิ่ง แม้ว่าทวยเทพทุก ๆ พระองค์จะโปรดโสมด้วยกันทั้งนั้น แต่พระอินทร์ก็โปรดเสียยิ่งกว่าเทพองค์อื่น ๆ ถึงขนาดที่พระองค์ได้รับสมญาว่า โสมปา หรือโสมปาวัน "ผู้ดื่มโสม" ผู้หนึ่งในหมู่เทพและมนุษย์ และในคัมภีร์ฤคเวทก็มักจะใช้นามนี้บ่อย ๆ และเป็นเครื่องแสดงอุปนิสัยของพระองค์ ทั้งยังได้รับสมญาว่า "ผู้รักโสม – somakāma" [1] พระองค์เคยชโมยโสมมาดื่มก็ด้วยความที่โปรดปรานโสมมาก[2] และกล่าวกันว่าโสมเป็นเครื่องกระตุ้นพระองค์ในการปฏิบัติงานอันยิ่งใหญ่ในจักรวาล เช่น การค้ำจุนโลกและท้องฟ้า หรือแผ่ขยายโลกออกไป[3] และโสมเป็นสิ่งทำให้พระองค์เริงร่าและกระทำสงครามประหารวฤตระ[4] เอาชนะศัตรูได้[5] นอกจากนี้ยังมีข้อความในคัมภีร์ฤคเวทแห่งอื่นอีกที่บ่งว่า หลังจากที่พระองค์ชโมยดื่มแล้วยังได้ประหารบิดาเสียด้วย จนมีคำถามว่าใครทำให้มารดาเป็นม่าย[6] และเมื่อจะประหารวฤตระนั้นทรงดื่มโสมเสีย 3 สระ[7] บางทีก็ว่าดื่มแต่ละครั้งถึง 30 สระก็มี[8] อย่างไรก็ตาม วรรณคดีสมัยหลังมีข้อความหลายตอนกล่าวไว้ว่า โสมทำให้คนเกิดโรค แม้พระ-อินทร์เองก็ต้องล้มเจ็บลงด้วยโรควิษูจิกา (โรคป่วง?) เพราะการดื่มมากเกินไป จนทวยเทพต้องรักษาพระองค์ด้วยการกระทำพิธีบวงสรวงเสาตรามณี[9]

---

[1] RV. 1.104.9. [2] RV. 3.48.4. [3] RV. 2.15.2.

[4] RV. 2.15.1; 2.19.2. [5] RV. 6.27.

[6] RV. 4.18.12. [7] RV. 5.29.7.

[8] RV. 8.66.4.

[9] Macdonell, op.cit., p. 56. อ้างจาก SB. 5.5.49; 12.17.1.11; TS. 2.3.2.

2. อุปนิสัยด้านอื่น ๆ ในทางที่ไม่ดีของพระอินทร์ก็คือ พระองค์มีนิสัยก้าวร้าว มุทะลุดุดัน อันจะเห็นได้จากการประหารบิดา ทำให้มารดาเป็นม่าย[1] นอกจากนี้ครั้งหนึ่งพระองค์ยังหักทำลายรถของอุษาเทวี[2] พระองค์ทำลายรถของเธอด้วยวัชระ ทั้งนี้ก็เพราะน้ำโสมที่พระองค์ดื่มได้กระตุ้นให้พระองค์ประกอบกรรมนี้[3] รถของอุษาเทวีถูกทำลายทิ้งไว้ในแม่น้ำวิปาศ และอุษาเทวีหนีไปไกลด้วยความกลัว[4] มีผู้สันนิษฐานว่า พื้นฐานของนิยายเรื่องนี้ก็คือความมืดมนในเวลารุ่งอรุณซึ่งบางครั้งพายุฝนฟ้าครอบคลุมไว้ แต่ Bergaigne ลงความเห็นว่า การที่ดวงอาทิตย์ขึ้นผ่านพ้นรุ่งอรุณที่เชื่องช้า ดังที่กล่าวไว้ในคัมภีร์ฤคเวท[5] เป็นเรื่องที่นำมาแต่งขึ้นว่าเป็นชัยชนะของพระอินทร์ในการนำดวงอาทิตย์มา[6]

3. นิสัยอีกด้านหนึ่งของพระอินทร์ก็คือ ทรงเป็นนักรบที่กล้าหาญถึงขนาดได้รับสมญาว่า "ผู้กล้าหาญ" (ศูระ) อันจะเห็นได้จากการที่โปรดปรานการรบอย่างยิ่ง แม้แต่ทันทีที่พระองค์ประสูติก็ยังทรงเอาชนะตวัษฏาได้[7] เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับอุปนิสัยในเรื่องนี้ของพระองค์ก็คือ นิยายอันยิ่งใหญ่ซึ่งเป็นพื้นฐานของธรรมชาติพระองค์เรื่องที่ว่า เมื่อพระอินทร์ราเริงขึ้นด้วยโสมแล้ว และมีพวกมรุตเป็นเพื่อนคอยติดตาม พระองค์ก็เข้าต่อสู้กับหัวหน้าอมนุษย์แห่งความแห้งแล้ง ผู้มักจะเป็นที่เรียกกันบ่อย ๆ ว่า "วฤตระ" (ผู้กีดกัน, ผู้ปิดล้อม) ซึ่งบางทีก็กล่าวกันว่า มีร่างเป็นงูใหญ่ และการต่อสู้ก็เป็นเรื่องที่น่ากลัว แม้แต่สวรรค์และโลกก็ยังตกใจเมื่อพระอินทร์

---

[1] RV. 4.18.12. [2] RV. 10.73.6.

[3] RV. 2.15.6. [4] RV. 4.30.8 - 11.

[5] RV. 5.79.3. [6] Macdonell, op.cit., p. 63.

[7] RV. 3.48.4.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ฟาดวฤตระด้วยวัชระ[1] และแม้ตวัษฏาผู้สร้างวัชระเองก็ยังตัวสั่นเมื่อพระอินทร์กริ้ว[2] แต่ก็มักจะมีการสวดอ้อนวอนขอให้พระอินทร์ทำสงครามนี้เสมอ[3]

นอกจากจะต่อสู้กับวฤตระแล้ว พระอินทร์ก็ยังมีการต่อสู้กับอมนุษย์อื่น ๆ ที่มีความสำคัญรองลงมาด้วย เช่น วิศวรูป ผู้มีเศียร 3 เศียร และมีกร 6 กร[4] และอรพุท ผู้ที่พระองค์ประหารด้วยพระบาทหรือแทงด้วยน้ำแข็ง[5] บางครั้งก็มีการพรรณนาว่า พระอินทร์เป็นผู้ทำลายพวกอมนุษย์ทั่ว ๆ ไป[6] พระองค์มักจะได้รับคำวิงวอนให้ประหารวฤตระและนำแสงสว่างมา[7] และด้วยเหตุที่ทรงเป็นเทพนักรบผู้ปราบปรามอมนุษย์ต่าง ๆ นั่นเอง พระองค์จึงได้รับคำหูลวิงวอนโดยตรงจากพวกนักรบ[8] และในฐานะเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งสงคราม พระองค์มักจะได้รับคำอัญเชิญบ่อยกว่าทวยเทพในการช่วยเหลือชาวอารยันในการทำสงครามกับศัตรูที่เป็นพวกมนุษย์ด้วยกัน[9] พระองค์ปราบชนเหล่าทัสยุและให้ความอารักขาคุ้มครองชาวอารยัน (วรรณะอารยัน)[10] ช่วยชาวอารยันผู้ศรัทธาในพระองค์ในการสงคราม[11] ถึงขนาดที่พระองค์ขับไล่พวกผิวดำ[12] ถึงห้าหมื่นคนให้กระจัดกระจายไปและโจมตีป้อมอันเป็นที่มั่นสุดท้ายของพวกเขาแตกกระจาย[13]

---

1 RV. 1.80.11. 2 RV. 1.80.14.

3 RV. 8.87.4. 4 RV. 10.99.6.

5 RV. 1.51.6; 8.32.26. 6 Macdonell, op.cit., p. 61.

7 RV. 8.78.4. 8 RV. 4.24.3.

9 Macdonell, op.cit., p. 62.

10 RV. 3.34.9. 11 RV. 1.130.8.

12 Macdonell, op.cit., p. 64.

13 RV. 4.16.13.

พระองค์ปราบพวกทัสยุเพื่อชาวอารยัน[1] และประทานดินแดนให้แก่พวกอารยันด้วย[2] พระองค์หันเหอาวุธของพวกทัสยุในดินแดนแห่งแม่น้ำเจ็ดสายให้ออกไปพ้นพวกอารยัน[3]

4. นอกจากความเป็นนักรบแล้ว พระอินทร์ยังเป็นเทพผู้มีเมตตากรุณา ดังปรากฏข้อความในคัมภีร์ฤคเวทหลายตอนที่แสดงอุปนิสัยของพระองค์ในข้อนี้ โดยทั่ว ๆ ไปแล้วมักกล่าวกันว่า พระองค์เป็นผู้ช่วยเหลือผู้มีความเมตตากรุณา[4] ไม่มีผู้ใดจะแสดงความกรุณาต่อเรานอกจากพระองค์[5] ฝูงชนจะวิงวอนขอว่า พวกเขาจะไม่ให้ใครอื่นเป็นผู้ปลอบโยนเขานอกจากพระองค์[6] พระองค์เป็นผู้เกื้อหนุนมนุษย์ ผู้ช่วยเหลือ และผู้คุ้มครองชนผู้ศรัทธาเคารพในพระองค์[7] ในฐานะที่เป็นกำลังของพวกเขา[8] และเป็นเครื่องปกป้องให้พวกเขาพ้นจากอันตราย[9] ถึงขนาดที่ว่ามิตรของพระองค์จะไม่มีวันถูกฆ่าหรือมีใครเอาชนะได้[10] พระองค์จึงมักเป็นที่เรียกกันอยู่บ่อย ๆ ว่า "สหายของผู้ศรัทธา"[11] บางทีก็ว่าเป็นภรรดา[12] เป็นบิดา[13] หรือเป็นทั้งบิดามารดาในองค์เดียวนั่นเอง[14] จากเรื่องราวการทำสงครามระหว่างพระองค์กับพวกอมนุษย์

---

[1] RV. 6.18.3. [2] RV. 4.26.2.

[3] RV. 8.24.27. [4] RV. 1.84.19.

[5] RV. 8.55.13. [6] RV. 8.69.1.

[7] RV. 8.85.20. [8] RV. 7.31.5.

[9] RV. 8.69.7. [10] RV. 10.152.1.

[11] RV. 10.42.11. [12] RV. 3.53.5.

[13] RV. 4.17.17; 10.48.1.

[14] RV. 8.87.11.

พระองค์ก็ได้ประทานฝนคือปลดปล่อยสายน้ำสวรรค์ให้เป็นอิสระเหมือนปล่อยวัวออกจากที่ขัง[1] พระองค์ประทานฝนแก่มนุษย์ผู้กระทำพิธีบวงสรวง[2] พระองค์เป็นผู้สร้างดวงอาทิตย์[3] และทรงวางดวงอาทิตย์ให้ฉายแสงในท้องฟ้า หรือทรงทำให้ดวงอาทิตย์ฉายแสง[4] พระองค์ประทานดวงอาทิตย์และแสงสว่างแก่มนุษย์[5] พระองค์จะประทานสรรพสิ่งและความมั่งคั่งให้แก่ผู้สรรเสริญพระองค์[6] ชนทั้งปวงได้รับผลประโยชน์จากพระองค์[7] เพราะว่าหัตถ์ทั้งสองของพระองค์เต็มไปด้วยทรัพย์สมบัติอันมีค่า[8] ทรงเป็นขุมทรัพย์ที่มีทรัพย์สมบัติอยู่เต็ม[9] ทั้งยังสามารถประทานทรัพย์สมบัติแก่ผู้บวงสรวงพระองค์จนเป็นที่พอใจของคนเหล่านั้น ราวกับชายผู้ใช้ตะขอเกี่ยวผลไม้ดิบจากต้น[10] คัมภีร์ฤคเวทมีบทสวดบทหนึ่งที่กล่าวสรรเสริญพระองค์ตลอดทั้งสูกตะเรื่องความมั่งคั่งนานาประการที่พระองค์ประทาน[11] และพระองค์มักจะได้รับคำอ้อนวอนขอฝูงวัวและม้าบ่อย ๆ[12] นอกจากนี้พระองค์ยังประทานภรรยาแก่ผู้ปราศจากภรรยาด้วย[13] ด้วยเหตุที่ทรงโอบอ้อมอารีอันเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะพระองค์นี่เองจึงทรงได้รับนามว่า "มฆวัน" (ศัพท์ว่า maghavant หรือ maghavat แจกวิภัตติเป็น maghavan เมื่อไทยนำมาใช้ เราใช้ทุกรูปคือ มฆวันต์ มฆวัต และมฆวัน

---

[1] RV. 1.61.10; 1.57.6. [2] RV. 4.26.2.

[3] RV. 3.49.4. [4] RV. 8.3.6; 8.87.2.

[5] RV. 3.34.4; 8.15.5; 10.43.4.

[6] RV. 2.19.4; 2.22.3; 7.27.3.

[7] RV. 8.54.7. [8] RV. 7.37.3. [9] RV. 10.42.2.

[10] RV. 3.45.4. [11] RV. 10.47. [12] RV. 1.16.9.

[13] RV. 4.17.16; 5.31.2.

บางทีใช้ว่า มฆวานด้วย) คือ "ผู้มีใจโอบอ้อมอารี" ซึ่งเกือบจะเป็นนามของพระองค์แต่ผู้เดียวในคัมภีร์ฤคเวท และแม้ในวรรณคดีสมัยหลัง ๆ ก็ยังคงเป็นสมญาของพระองค์โดยเฉพาะ[1]

ความเมตตากรุณาของพระองค์ปรากฏต่อ ๆ มาแม้ในสมัยหลังคือ สมัยมหากาพย์ พระองค์ก็ยังคงเป็นเทพผู้อุปการะช่วยเหลือ และเป็นเทพแห่งฝนอยู่ พระองค์มักจะประทานของแก่คนโปรดของพระองค์ เช่น ประทานอาวุธในเรื่องนโลปาขยาน ทั้งที่พระองค์ได้พบพระนลเพียงครั้งเดียวก็ยังประทานพร 2 ประการ แก่พระนลเมื่อนางทมยันตีเลือกเป็นสวามี[2] ในรามายณะ พระอินทร์ประทานจุฑามณีแก่บิดาของนางสีดา เมื่อพอพระทัยในการบวงสรวงของพระองค์[3] ยิ่งไปกว่านั้น พระองค์เคยช่วยคนตายให้กลับฟื้นในฐานะเป็นความกรุณาแก่ผู้มีชีวิตอยู่[4] และทรงทำให้สิ่งต่าง ๆ เจริญนอกฤดูกาลเมื่อภรัทวาช (Bharadvāja) สวดมนตร์อ้อนวอน[5] แต่พรที่สำคัญของพระองค์นั้นรวมอยู่ในฝนซึ่งพระองค์ประทานแก่คนทั้งปวง ในที่ที่มีการสวดขอพรทุกแห่งพระองค์จะประทานฝนโดยสม่ำเสมอ[6] แต่ในที่ที่ไม่มีการสวดขอพรก็ดี ในแผ่นดินที่ปราศ

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 63.

[2] Nalopākhyānam. V. 35. ใน Lanman, op.cit., p. 15. ความว่า ท้าวศักระผู้เป็นสวามีของพระนางศจีก็ได้ประทานพร 2 ประการแก่พระนลแห่งแคว้นนิษัท คือ "ให้พระองค์มีความรู้อันถูกต้องแจ่มแจ้ง (ปรตฺยกฺษทรฺศน – pratyakṣadarśana) ในการประกอบยัญพิธี และให้พระองค์มีท่าเดินงดงามสง่าสวยงามหาผู้เสมอเหมือนมิได้" ด้วยความพอพระทัย.

[3] R. 5.66.5. [4] R. 6.123.1 f.

[5] R. 2.91.13. [6] Mbh. 4.47.26.

จากกษัตริย์ก็ดี สถานที่เช่นนั้นจะเป็นที่แห้งแล้ง มีโรคระบาด ชาวนาจะมีความทุกข์[1] แต่ในฐานะที่พระองค์มีนามว่า มฆวัน พระองค์ก็บันดาลให้ฝนทองคำตกโปรยปรายแก่ราชาที่พระองค์โปรด[2]

5. วรรณคดีสมัยหลังพระเวทได้กล่าวถึงอุปนิสัยบางประการของพระอินทร์ที่เปลี่ยนไปจากสมัยแรก ๆ โดยเฉพาะในด้านศีลธรรม กล่าวกันว่า ในสมัยพราหมณะมีเรื่องที่พระองค์ผิดประเวณีโดยเป็นชู้รักของอหัลยา ภรรยาของฤษีเคาตมะ[3] นั้นก็เป็นเพียงกรณีเดียว เรื่องราวนี้มีการกล่าวถึงอย่างละเอียดในสมัยหลังว่า การที่พระองค์ลอบเป็นชู้กับนางอหัลยาภรรยาฤษีเคาตมะนั้นเป็นเหตุให้พระองค์ได้รับการลงโทษ[4] คือเมื่อฤษีเคาตมะทราบเรื่องก็โกรธและสาปพระอินทร์ให้ลึงค์หายไป พระอินทร์จึงไปหาพระอัคนิและด้วยคำแนะนำของพระอัคนิ พระองค์จึงได้รับลึงค์ของแกะตัวผู้มาแทนของเดิม[5] แต่ข้อความตอนหนึ่งในรามายณะว่าการประพฤติผิดครั้งนี้ทำให้พระอินทร์ถูกลงโทษให้พ่ายแพ้อินทรชิต[6] และคำสาปของเคาตมะยังบันดาลให้เคราของพระอินทร์กลายเป็นสีเหลือง[7] และพระองค์ยังเป็นที่เรียกกันว่า "ผู้ชอบล่วงประเวณี" (ปรสตรี-กามจารินฺ) อีกด้วย เคาตมะได้สาปพระอินทร์ให้มีเครื่องหมายเพศหญิงตั้งพันปรากฏทั่วร่าง แต่ฤษีได้ช่วยให้เครื่องหมายนั้นกลายเป็นตาในภายหลัง[8] เป็นเหตุให้พระอินทร์

---

[1] Mbh. 5.10.48; 5.147.25.

[2] Mbh. 12.29.25. [3] SB. 3.3.4.18.

[4] Mbh. 5.12.6 f; 5.13.9.

[5] R. 1.48.16 f; 1.49.1 f.

[6] R. 7.30.33. [7] Mbh. 12.343.23.

[8] Mbh. 12.41.21.

ได้รับนามว่า "ท้าวสหัสนัยน์หรือท้าวพันตา" (สหสฺรนยน) ดังปัจจุบัน แต่เรื่องราวที่กล่าวถึงการที่พระอินทร์มีเนตรตั้งพันนั้นมีเรื่องเล่าที่แตกต่างไปจากเรื่องนี้ก็คือเรื่องของนางติโลตตมา อัปสรผู้มีความงามอย่างยิ่งซึ่งเมื่อพระอินทร์จ้องมองเธอก็บังเกิดเนตรที่ใหญ่และโปนแดงนับจำนวนตั้งพันปรากฏขึ้นรอบองค์พระอินทร์ทั้งด้านหน้าด้านหลังและข้าง ๆ จนเป็นเหตุให้เรียกพระอินทร์ว่า สหัสรเนตร[1]

เรื่องที่พระอินทร์มีสมญาว่า "ผู้มีเนตรตั้งพัน" นั้น ปรากฏมาตั้งแต่ในสมัยโบราณ คือมีปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท[2] ซึ่งน่าจะเป็นไปได้ว่าเป็นเรื่องที่พาดพิงถึงวัชระอันรุ่งโรจน์ของพระอินทร์ซึ่งมีเปลวไฟตั้งพัน[3]

กถาสริตสาครก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับการที่พระอินทร์มาเป็นชู้กับนางอหัลยาโดยละเอียดว่า พระอินทร์แปลงร่างเป็นฤษีเคาตมะเอง แต่นางอหัลยานั้นแม้จะทราบความจริงว่าผู้ที่มามิใช่สามีของตน ก็ยังยินยอมให้พระอินทร์เล้าโลม เมื่อเคาตมะกลับมาถึงอาศรมโดยที่พระอินทร์ยังมิทันจะออกไป พระอินทร์จึงแปลงร่างเป็นแมว เคาตมะนั้นทราบความทั้งหมด แต่แล้งถามนางอหัลยาว่า นั่นเป็นใคร นางก็ตอบโดยที่ผู้ฟังจะตีความอย่างใดก็ได้ เพราะนางตอบเป็นภาษาปรากฤตว่า majjāo อันอาจจะหมายถึงภาษาสันสกฤตว่า mārjāra (แมว) หรือ maj-jāra (ชู้รักของฉัน) ก็ได้ ด้วยเหตุที่นางมิได้กล่าวคำเท็จทั้งหมดนั่นเอง เคาตมะจึงสาปนางอย่างมีกำหนดเวลาที่จะพ้นคำสาป[4] วิษณุปุราณะว่า เมื่อนางพบพระรามเดินทางมาในป่าและมองเห็นนาง นางก็จะพ้นสาป[5]

---

[1] Mbh. 1.211.27 f. [2] RV. 1.23.3.

[3] Hopkins, op.cit., p. 135.

[4] กถาสริตสาคร ตรังค.17.137.

[5] วิษณุปุราณะ 4.4.42.

นอกจากเรื่องกับนางอหัลยาแล้วก็ยังมีเรื่องที่พระองค์พยายามจะโอ้โลม รุจิ ภรรยาของเทวศรมัน ให้ตกเป็นของพระองค์[1] ซึ่งเป็นเรื่องหนึ่งในหลายเรื่องอันเกี่ยวกับความเจ้าชู้ของพระอินทร์ แต่ในเรื่องนี้ วิปุล ผู้เป็นศิษย์ของเทวศรมันได้สะกดรุจิให้หลับเพื่อป้องกันมิให้เธอแสดงความรู้สึกตอบการเกี้ยวของพระอินทร์ และเมื่อตกอยู่ในอิทธิพลของนักบวชหนุ่มผู้นี้ ปรากฏว่า รุจิ พูดภาษาสันสกฤตได้[2]

6. นอกจากนิสัยเจ้าชู้แล้ว พระอินทร์ในสมัยมหากาพย์ยังกระทำบาปอีกหลายประการ เรื่องใหญ่ก็คือพระองค์ฆ่าพราหมณ์ซึ่งมีเรื่องเล่าไว้ในมหาภารตะ[3] ว่า วิศวรูป ตริศีรัส โอรสของตวัษฏา เป็นผู้มีเศียร 3 เศียร ได้บำเพ็ญตบะในขั้นสูง เป็นเหตุให้พระอินทร์เกรงว่าเขาจะแย่งตำแหน่งของพระองค์ ๆ จึงพยายามส่งนางอัปสรที่งดงามมายั่วยวนเขา แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ พระอินทร์จึงประหารเขาด้วยวัชระ และสั่งให้คนตัดฟืนผู้หนึ่งตัดศีรษะเขาเสีย เมื่อตวัษฏาทราบความก็กริ้วจนเนตรแดงกำ และตรัสว่า เมื่อพระอินทร์ประหารโอรสของพระองค์เช่นนี้ พระองค์ก็จะสร้างวฤตระขึ้นมาแล้วพระองค์ก็สร้างวฤตระและสั่งให้ไปประหารพระอินทร์ กล่าวกันว่าวฤตระจะต้องบำเพ็ญตบะเป็นโยคะถึงหกหมื่นปีจึงจะได้รับพรจากพระพรหม อันจะทำให้เขาเข้มแข็งและมีฤทธิ์ แล้วหลังจากนั้นพระอินทร์ก็จะไม่สามารถเอาชนะเขาได้ ส่วนรามายณะเล่าว่า วฤตระในตอนนี้เป็นผู้เคร่งในศาสนามากเป็นผลให้โลกมีความสุขและความเจริญขึ้นภายในความดูแลของเขา แล้วเขาก็จะให้โอรสปกครองเมืองมธุราแทน ส่วนเขาเองไปบำเพ็ญตบะอันเป็นการทรมานทวยเทพ[4]

---

[1] Mbh. 13.40.18 f. [2] Mbh. 13.41.15.

[3] Fausbøll, Indian Mythology, p. 90. อ้างจาก Mbh. V. 228.

[4] R. 7.84.3 f.

วฤตระรับคำสั่งของตวัษฏาจึงเกิดสงครามอันยาวนานระหว่างเขากับพระ-อินทร์ เมื่อทวยเทพขอให้พระวิษณุเป็นที่พึ่งของพวกตน พระองค์ก็แนะนำให้สงบศึกกันเสีย แต่วฤตระจะไม่ยินยอมตกลงเป็นไมตรีด้วยถ้าทวยเทพไม่ให้คำมั่นกับเขาว่าเขาจะเป็นผู้ที่ใครทำลายมิได้ด้วยสิ่งที่แห้งหรือเปียก หินหรือไม้ ดาบหรือหอก ในเวลากลางวันหรือกลางคืน[1] ในที่สุดสัญญาก็ตกลงกันได้ ทั้งวฤตระและพระอินทร์ก็พอใจ แต่แม้กระนั้นพระอินทร์ก็ทรงมีความลับและความปรารถนาที่มั่นคงในอันที่จะประหารวฤตระ ดังนั้น ครั้งหนึ่งเมื่อพระองค์พบวฤตระที่ชายทะเล จึงตรัสกะพระองค์เองว่า "ขณะนี้ก็ไม่ใช่ทั้งกลางวันและกลางคืน ฉะนั้น เราควรจะประหารเขาได้" เมื่อเห็นฟองน้ำในทะเล พระองค์ก็ตรัสว่า "นั่นเป็นสิ่งที่ไม่แห้งและไม่เปียก และก็มิใช่อาวุธ" พระองค์จึงถือฟองน้ำและขว้างไปที่วฤตระ พร้อมด้วยวัชระซึ่งมีพระวิษณุสถิตอยู่ พระองค์ประหารวฤตระด้วยวิธีนี้ แต่หลังจากนั้นไม่นานพระองค์ก็รู้สึกตกต่ำหดหู่ในพระทัยเมื่อรำพึงถึงความไม่ซื่อตรงของพระองค์ และการฆ่าพราหมณ์ที่พระองค์กระทำลงไป วฤตระนั้นอยู่ในตระกูลพราหมณ์ ฉะนั้น ผู้ที่ประหารเขาจึงถูกเพ่งเล็งในฐานะผู้ฆ่าพราหมณ์[2] พระอินทร์จึงหนีไปไกลสุดบุมโลก ที่ซึ่งพระองค์ไปซ่อนอยู่ในก้านบัวในทะเลสาบแห่งหนึ่ง ดังนั้น โลกจึงถูกละทิ้งเพราะปราศจากราชา ป่าไม้ก็เหี่ยวแห้ง สายน้ำหยุดไหล ปศุสัตว์ตายเพราะต้องการฝน ท้ายที่สุดพระอินทร์ได้กระทำพิธีอัศวเมธยัชญ์บูชาพระวิษณุ แล้วจึงได้กลับมาเป็นราชาแห่งทวยเทพตามเดิม และบาปที่พระองค์ฆ่าพราหมณ์นั้นได้แบ่งแก่เหล่าสตรี ไฟ ต้นไม้ และวัว แต่รามายณะว่าบาปของพระอินทร์ได้แบ่งให้แก่ แผ่นดิน น้ำ ต้นไม้ และสตรี[3] คือบาปของพระองค์ที่ปลดเปลื้องไปด้วยพิธีอัศวเมธนั้น แบ่งลงสู่แม่น้ำ (ทำให้น้ำท่วมใน 4 เดือน) แผ่นดิน

---

[1] เรื่องนี้คล้ายคลึงกับเรื่องของอสูรนมุจิ (Namuci) ในศตปถพราหมณะ ('SB. 12.7.3.1 ff) แสดงว่ามหาภารตะได้เอาเรื่องของวฤตระไปปะปนกับเรื่องของนมุจิ แต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน 2 ประการ เกี่ยวกับการสงครามและเรื่องดั้งเดิม.

[2] Hopkins, op.cit., p. 129. [3] R. 4.24.14.

สตรีในระหว่าง 3 วันที่เป็นประจำเดือน และส่วนที่สี่สูคนที่ฆ่าพราหมณ์ผู้ที่ไม่เคยใช้คำเท็จทำอันตรายใคร[1]

นอกจากการฆ่าพราหมณ์แล้ว คัมภีร์ปุราณะยังกล่าวถึงเรื่องที่พระองค์ประหารโอรสของนางทิติทั้งที่ยังไม่เกิด คือประหารชฌะโอรสของนางยังอยู่ในครรภ์มารดาด้วย ทิตินั้นเป็นมารดาของพวกแทตย์ซึ่งเมื่อรบกับพระอินทร์ พวกเขาก็แพ้และถูกประหาร วิษณุปุราณะ และรามายณะว่า เมื่อพวกโอรสแพ้ นางทิติจึงทูลขอพระกัศยปสวามีว่าให้นางมีโอรสอันหาใครต่อต้านมิได้ ผู้สามารถทำลายพระอินทร์ได้ เพื่อเป็นการแก้แค้นแทนพวกแทตย์โอรสของนาง พระกัศยป ก็ให้พรนั้นโดยมีข้อแม้ว่า นางจะต้องบำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัดถึงพันปี รักษาความบริสุทธิ์และดูแลทารกในครรภ์ถึงร้อยปี นางก็รับเงื่อนไขนี้ เมื่อพระอินทร์ทรงทราบเรื่องก็เสด็จไปหานางและปรนนิบัตินางเป็นอันดี รอคอยโอกาสของพระองค์ที่จะทำลายโอรสในครรภ์นาง เพื่อมิให้เกิดมาเป็นศัตรูตัวสำคัญของพระองค์ ในปีสุดท้ายแห่งร้อยปีที่นางทรงครรภ์นั้น คืนหนึ่งนางเหน็ดเหนื่อยจึงเข้านอนโดยมิได้ล้างบาท[2] พระอินทร์จึงปาฏิหาริย์เข้าไปในครรภ์นางและใช้วัชระตัดโอรสของนางออกเป็น 7 ภาค[3] ทารกก็ร้องเสียงดัง พระอินทร์ไม่สามารถจะทำให้เงียบได้จึงกริ้วและตัดพวกเขาออกอีกภาคละ 7 ส่วน เมื่อทิติขอร้องพระองค์ พระอินทร์จึงเปลี่ยนทารกทั้ง 49 ภาคนี้ให้กลายเป็นคณะมรุต

7. อกุศลกรรมอื่น ๆ ที่พระองค์กระทำก็คือ ความผิดฐานลักทรัพย์ รามายณะเล่าว่า พระอินทร์ขโมยเหยื่อที่ใช้บูชายัญในพิธีบวงสรวงของราชาอัมพรีษ

---

[1] R. 7.86.16.

[2] Moor, op.cit., p. 237. อ้างจาก R. p. 293. ว่า เมื่อนางนอนผิดทิศโดยหันศีรษะไปทางเท้า และกลายเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ด้วยเหตุที่ปอยผมของนางสัมผัสเท้านาง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พระอินทร์มีอำนาจเหนือและกล้ากระทำต่อนางอย่างป่าเถื่อน.

[3] R. 1.46. และ 47.

กษัตริย์แห่งอโยธยา (Ayodhyā) แต่ก็บ่งว่าการกระทำนี้เป็นการลงโทษราชาองค์นั้น เป็นเหตุให้ราชาอัมพรีษต้องทรงหาผู้อื่นมาบูชายัญแทน[1] พิธีบวงสรวงนี้บางแห่งกล่าวว่าเป็นพิธีนรเมธ (naramedha) คือฆ่าคน[2]

8. อีกเรื่องหนึ่งที่เล่าไว้ในรามายณะว่า พระอินทร์แปลงร่างเป็นทหารไปทำลายตบะของนักพรตผู้หนึ่งด้วยการหน่วงเหนี่ยวนักพรตผู้ที่จะกลายเป็นผู้มีฤทธิ์มากเกินไป ด้วยการทำให้เขาหลงไหลอาวุธที่ส่องแสงแพรวพราย และด้วยเหตุที่เขาพิจารณาภาพนั้นมากเกินไป ฌานที่ทรงอยู่จึงหยาบขึ้นและต้องสูญเสียฤทธิ์ไป แล้วพระอินทร์ก็พอพระทัยที่ได้เห็นเขาไปสู่นรก[3]

9. แต่เรื่องที่สำคัญยิ่งก็คือ เรื่องที่พระอินทร์แปลงร่างเป็นรากษสไปไล่ม้าอุปการในพิธีอัศวเมธของท้าวสคร (Sagara) ให้เตลิดหนีไป เพื่อว่าพิธีอัศวเมธของกษัตริย์องค์นั้นจะได้ไม่สมบูรณ์[4] ทั้งนี้ด้วยความเกรงว่า ผลบุญจากพิธีอัศวเมธจะทำให้ท้าวสครขึ้นมาแทนที่ครองตำแหน่งของพระองค์ สำหรับเรื่องนี้มหาภารตะเล่าเพียงว่าโอรสหกหมื่นองค์ของท้าวสครคิดว่าม้าถูกขโมยไป ไม่ได้คิดไปถึงว่าเทพผู้ตกใจกลัวผลของพิธีอัศวเมธจะกล้าทำผิดฐานขโมย[5] และการค้นหาม้าอุปการนั้นก็เป็นเหตุให้เกิดการเชิญพระคงคาลงสู่โลก

10. มหาภารตะมีเรื่องเล่าหลายเรื่องว่า พระอินทร์ชอบทำลายตบะของฤษีเสมอ ด้วยเหตุที่อำนาจตบะทำให้พระองค์เดือดร้อนเพราะตำแหน่งของพระอินทร์มิใช่ตำแหน่งถาวร วรรณคดีในสมัยมหากาพย์เล่าว่า พระอินทร์แต่ละองค์จะครองตำแหน่งเป็นเวลานานประมาณร้อยปีทิพย์[6] และทางที่บรรดัยชนผู้ปรารถนาตำแหน่งพระอินทร์จะสมหวังได้ก็ด้วยการทำพิธีบวงสรวงอัศวเมธร้อยครั้ง[7] ด้วยเหตุนี้พระอินทร์จึงมัก

---

[1] R. 1.61.6.

[2] Moor, op.cit., p. 183. อ้างจาก R. ตอนที่ 48.

[3] R. 3.9.16 f. [4] R. 1.39.7. [5] Mbh. 3.107.13.

[6] Wilkins, op.cit., p. 49. [7] Ibid., p. 50.

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เกรงกลัวความศักดิ์สิทธิ์ของการกระทำพิธีอัศวเมธหรือการบำเพ็ญตบะ เพราะพระองค์สำนึกว่าผลบุญที่เพิ่มมากขึ้นจากการบำเพ็ญตบะของผู้อื่นจะเทียมเท่าหรือยิ่งกว่าบุญของพระองค์ แล้วพระองค์จะถูกขับออกจากบัลลังก์ ดังนั้น พระองค์จึงค้นหาวิธีที่จะล้มล้างการบำเพ็ญตบะของนักพรตผู้เคร่งครัดในตบะด้วยการพยายามหน่วงเหนี่ยวและเล้าโลมนักพรตเหล่านั้นไว้ด้วยกามฉันทะ มหาภารตะและรามายณะเล่าว่า พระองค์ส่งนางรัมภาหรือเมนกามายั่วยวนวิศวามิตรราชฤษีด้วยความกลัวว่า ในที่สุดชายผู้รุ่งโรจน์ดุจแสงอาทิตย์ (พระวิศวามิตร) ผู้นี้จะขับไล่พระองค์ออกจากตำแหน่งและฐานะที่ทรงครองอยู่ เรื่องศกุนตลาเล่าว่า ครั้งแรกพระวิศวามิตรก็หลงใหลนางเมนกา จึงละจากการบำเพ็ญตบะและมาอยู่ร่วมกับนางจนเกิดธิดาชื่อศกุนตลา เมื่อนางเมนกาจากไปพระองค์ก็รู้สึกตนและกลับบำเพ็ญตบะเคร่งครัดกว่าเดิม

อีกเรื่องหนึ่งก็คือพระอินทร์ส่งนางชานปทิ เทวกันยาไปยั่วยวนศรวัต เคาตมะด้วยเหตุที่ฤษีผู้ยิ่งใหญ่ตนนี้ทำให้ราชาแห่งทวยเทพต้องเป็นทุกข์อย่างใหญ่หลวง ด้วยความชำนาญในวิชายิงธนู (ธนุรเวท) และการบำเพ็ญตบะของเขา

3.3.4 อาวุธและพาหนะของพระอินทร์

1) อาวุธ

1. วัชระ (สายฟ้า) พระอินทร์ทรงเป็นเทพนักรบมาแต่โบราณ อาวุธที่โปรดปรานที่สุดและเป็นของประจำองค์จนกลายเป็นสัญญลักษณ์ของพระองค์ก็คือวัชระ (สายฟ้า) ซึ่งมีความสำคัญมาตั้งแต่สมัยพระเวท คัมภีร์ฤคเวทมักจะกล่าวว่าพระอินทร์ทรงวัชระในพระหัตถ์เสมอ ๆ และด้วยเหตุที่ทรงวัชระหรือสายฟ้านี้เองพระองค์จึงได้นามว่า ผู้ทรงสายฟ้า (วัชรภฤต) บ้าง ผู้มีสายฟ้า (วัชริวัต) บ้าง ผู้ทรงสายฟ้าไว้ในหัตถ์ขวา (วัชรทักษิณ) บ้าง วรรณคดีในสมัยพระเวทโดยทั่ว ๆ ไปกล่าวกันว่า ตวัษฏาเป็นผู้สร้างวัชระให้พระองค์[1] และมีข้อความตอนหนึ่งว่า วัชระนั้นบิดาของ

---

[1] RV. 1.32.2.

พระองค์เป็นผู้สร้างประทาน[1] แต่ก็มีข้อความอีกหลายตอนกล่าวว่า กาวยะ อุศนา (กาวย อุศนา) สร้างวัชระ และถวายแด่พระอินทร์[2]

วรรณคดีสมัยพราหมณะมีเรื่องเล่าว่า ทวยเทพเป็นผู้จัดหาวัชระให้พระอินทร์[3] และว่าวัชระวางอยู่ในมหาสมุทรและมีน้ำล้อมรอบ[4] วัชระนั้นวางอยู่ใต้ดวงอาทิตย์[5] แต่คัมภีร์พราหมณะบางคัมภีร์ว่า พระอัศวิน และพระสรัสวดี (สรสฺวตี) ได้สร้างวัชระด้วยฟองน้ำ วัชระจึงมีลักษณะไม่แห้งและไม่เปียก สำหรับให้พระอินทร์ใช้ประหารนมุจิ[6] แต่มีเรื่องราวเดียวกันนี้เล่าไว้ในไอตเรยพราหมณะว่า ทวยเทพจัดหาวัชระสำหรับพระอินทร์ในวันแรกแห่งพิธี และช่วยกันสร้างวัชระนั้นในวันที่สอง ทวยเทพได้มอบวัชระให้พระอินทร์ในวันที่สาม และพระอินทร์ทรงใช้ขว้างในวันที่สี่[7]

วรรณคดีสมัยมหากาพย์ว่า วัชระนั้นหมายความถึงทั้งฟ้าร้องและฟ้าแลบ มีเสียงดังสะท้านและใช้ฆ่าได้ เมื่อพระอินทร์อยู่ในร่างมนุษย์ วัชระเป็นหอกซัดที่สามารถกลับคืนสู่หัตถ์ได้หลังจากที่ใช้ไปแล้ว[8] บางทีมีคำกล่าวว่า วัชระเป็นอาวุธรูปตะบอง 6 เหลี่ยม[9] ส่วนรามายณะอธิบายว่า วัชระมีข้อต่อร้อยข้อ[10] และว่าเป็นชิ้นเล็ก ๆ เป็นอาวุธที่น่ากลัวมาก[11] เพราะสร้างจากกระดูกของนักพรตในนิกายไศวนิกายชื่อ

---

[1] RV. 2.17.6. [2] RV. 1.121.12; 5.34.2.

[3] AB. 4.1. [4] AB. 8.89.9.

[5] AB. 10.27.21. [6] SB. 12.7.3.1 f.

[7] AB. 4.1. [8] Mbh. 3.310.24.

[9] Mbh. 3.100.11 f; 7.134.10.

[10] R. 3.71.10. [11] H. 13997.

ทธีจะ (Dadhīca)[1] มีเรื่องเล่าในมหาภารตะและคัมภีร์ปุราณะหลายคัมภีร์ว่า ฤษีตนนี้บำเพ็ญตบะจนตัวตายเพื่อว่าพระอินทร์และทวยเทพจะได้ใช้กระดูกของตนเป็นอาวุธ[2] วัชระนั้นแข็งเหมือนเพชรและใช้ได้อย่างคล่องแคล่วและรวดเร็วไม่มีที่เปรียบ อาวุธชนิดนี้มักเรียกกันหลายอย่างว่า วัชระบ้าง อศนิบ้าง หรือเรียกรวมว่า วัชราศนิ และว่าผู้สร้างวัชระให้แก่พระอินทร์ก็คือตวัษฏา[3] เทพผู้เป็นนายช่างแห่งทวยเทพและเป็นผู้สร้างอาวุธวิเศษต่าง ๆ ให้ทวยเทพ

วรรณคดีสมัยพระเวทมีการพรรณนาลักษณะของวัชระไว้ทั่ว ๆ ไปว่าเป็นโลหะ (āyasa)[4] บางทีก็ว่าทำด้วยทอง[5] หรือว่าเป็นสีทองหรือสีน้ำตาล[6] มีแสงรุ่งโรจน์[7] และว่าวัชระมีคมสี่คม[8] หรือร้อยคม[9] มีร้อยข้อหรือร้อยปล้อง[10] และมีปลายแหลมพันปลาย[11] วัชระมีลักษณะแหลม[12] พระอินทร์ลับวัชระเหมือนลับมีดหรือเหมือนวัวลับเขาของมัน[13] กล่าวกันว่าวัชระนั้นเป็นหิน (บางทีใช้ศัพท์ว่า aśman แต่บางทีก็ใช้ parvata)[14]

---

[1] Mbh. 12.285.11 f.

[2] Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology., p. 75.

[3] Wilkins, op.cit., p. 64. [4] RV. 1.52.8.

[5] RV. 1.57.2. [6] RV. 3.44.4; 10.96.3.

[7] RV. 3.44.5. [8] RV. 4.22.2. [9] RV. 6.17.10.

[10] RV. 8.6.6. [11] RV. 1.80.12. [12] RV. 7.18.18.

[13] RV. 1.130.4; 1.55.1.

[14] Macdonell, op.cit., p. 55.

2. คันธนูและลูกธนู อาวุธของพระอินทร์นั้น นอกจากวัชระแล้ว ในคัมภีร์ฤคเวทยังมีข้อความอีกหลายตอนบ่งว่า พระอินทร์ทรงคันธนูและลูกธนู[1] ลูกธนูหรือลูกศรนั้นประดับด้วยทอง[2] มีปลายแหลม (เงี่ยงศร) ร้อยปลาย และติดปีกด้วยขนนกพันอัน[3]

วรรณคดีสมัยมหากาพย์อ้างถึงคันธนูของพระอินทร์เสมอ แต่ไม่ได้ใช้เป็นอาวุธเพราะอินทรจาปะ หรือศักรธนูนั้น คือสายรุ้ง[4] บางทีก็เรียกว่า มเหนทรจาปะ[5] ส่วนอาวุธอื่น ๆ ที่ใช้ขว้าง ซัด หรือยิง เช่น หอก และโดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกศรจะมีการแปลงด้วยเวทมนตร์ให้เป็นอาวุธของพระอินทร์ รามายณะเล่าว่า อาวุธของพระอินทร์นั้นที่แท้หมายถึง ลูกศร ซึ่งท้าวศักระ (พระอินทร์) ใช้ประหารอสูร[6] ที่ว่าธนูของพระอินทร์เป็นอาวุธที่ใช้ในการรบนั้นมีเล่าในนิยายเหมือนกันว่า "เทพธนูนั้นมีอยู่ 3 คัน คันที่หนึ่งนั้นพระพรหมเป็นผู้สร้างและเป็นอาวุธของพระโสม (ได้แก่พระจันทร์เสี้ยว) แต่ในที่สุดพระโสมก็ได้ประทานธนูนี้ให้แก่พระวรุณอีกต่อหนึ่ง คันที่สองได้แก่ วิชัยธนู ซึ่งเป็นธนูของพระอินทร์ ส่วนคันที่สามทำด้วยเขาและในที่สุดได้เป็นอาวุธประจำองค์ของอรชุน"[7] แต่ในสมัยหลัง "อินทรายุทธ" คือคันธนูของพระอินทร์นั้นหมายถึงสายรุ้ง และมีกล่าวว่า "อินทรายุทธที่ปรากฏขึ้นในท้องฟ้านั้นเป็นสัญญลักษณ์แห่งโชคดี"[8] และมีคำกล่าวในมหาภารตะว่า คนโง่เท่านั้นที่พยายามกังคันธนูของพระอินทร์ เพราะอินทรายุทธ หรืออาวุธที่กล่าวถึงนี้มิใช่อาวุธที่แท้จริง[9]

---

[1] RV. 8.45.4; 8.66.6; 8.66.11; 10.103.2 - 3.

[2] RV. 8.66.11. [3] RV. 8.66.7. [4] R. 3.42.18.

[5] Mbh. 7.145.97. [6] R. 6.91.68.

[7] Hopkins, op.cit., p. 124. [8] Mbh. 1.136.24 f.

[9] Mbh. 5.37.2.

3. วรรณคดีสมัยพระเวทกล่าวถึงอาวุธอื่นที่พระอินทร์ทรงว่า ได้แก่ "อังกุศ" ซึ่งอาจจะแปลว่า ตะขอ หรือประตัก ก็ได้[1] พระอินทร์ใช้อาวุธนี้เพื่อประทานความมั่งคั่งแก่ผู้ที่ถวายโสมและบูชาพระองค์[2] นอกจากนี้เครื่องมืออื่นที่ใช้ในการสงครามของพระอินทร์ก็คือ ร่างแห ซึ่งปรากฏในคัมภีร์อถรรพเวทว่า เป็นของประจำองค์ที่พระอินทร์ใช้ปราบศัตรูโดยกล่าวว่า อากาศเป็นร่างแห พระอินทร์ใช้ร่าง-แหห้อหุ้มทหารของพวกทัสยุและข้างพวกเขาลงมา ร่างแหของเทพผู้ยิ่งใหญ่พิชิตศัตรูทั้งปวงได้โดยไม่มีใครสามารถหนีพ้น[3] สมัยมหากาพย์มีกล่าวถึงร่างแหไว้ในมหาภารตะว่า ร่างแหของพระอินทร์เป็นสิ่งลวงตา เป็นกลเกี่ยวกับเวทมนตร์ซึ่งนักรบผู้ใดก็ใช้ได้[4]

มหาภารตะเล่าว่า พระอินทร์สามารถใช้อาวุธได้ทุกชนิด[5] แต่พระองค์โปรดทรงวัชระฟาด และใช้บาศสำหรับดักเช่นดักท้าวพลิ นอกจากนี้พระองค์ยังประดิษฐ์ดาบและเกราะ[6] เพื่อใช้ต่อสู้กับพวกอสูร อาวุธอีกอย่างหนึ่งของพระอินทร์ก็คือ สังข์ชื่อเทวทัตตะ[7] เพราะมีข้อความตอนหนึ่งว่า พระอินทร์สอนอรชุนโอรสของพระองค์ให้ใช้สังข์เทวทัตตะ[8]

---

[1] RV. 10.44.9. คำว่า aṅkuśa นี้ Muir แปลไว้ใน Original Sanskrit Texts, Vol. V., p. 87. ว่า ประตัก.

[2] RV. 8.17.10; AV. 6.82.3.

[3] AV. 8.8.5 - 6. [4] Mbh. 3.245.17; 5.160.55.

[5] Mbh. 3.37.14. [6] Mbh. 5.29.30.

[7] Mbh. 3.12076.

[8] Mbh. 3.168.85.

2) พาหนะของพระอินทร์

1. วรรณคดีสมัยพระเวทกล่าวกันว่า พระอินทร์ทรงรถทอง[1] ที่ไปได้เร็วยิ่งกว่าความคิด[2] และสมญาว่า รเถษฐะ คือ "ขุนศึกผู้ทรงรถ" เป็นสมญาสำหรับพระอินทร์โดยเฉพาะ[3] รถทรงของพระอินทร์เทียมด้วยม้าสีน้ำตาล 2 ตัว แต่จำนวนม้าที่เทียมรถนั้นไม่แน่นอน บางทีก็ว่าจำนวน 4 ตัว หรือ 6 ตัว[4] หรือกล่าวว่า 20, 30, 40 ตัว 50, 60, 70 ตัว[5] หรือ 80, 90 หรือ 100 ตัว[6] แต่บางทีก็ว่ามีจำนวนพันตัว[7] ข้อความบางตอนว่าม้าเทียมรถของพระอินทร์มีจำนวนถึงพันหนึ่งร้อยตัว[8]

ม้าเทียมรถของพระอินทร์นั้น มีคำพรรณนาไว้ว่า เป็นม้าลักษณะดี มีพระอาทิตย์เป็นตา[9] เป็นม้าที่ร้องเสียงดัง[10] มีขนที่แผงคอยาวเป็นริ้ว[11] หรือมีแผงคอสีทอง[12] ขนของมันเหมือนขนนกยูง[13] และมีหลังสีขาว[14] ม้าพวกนี้มีฝีเท้าจัดและท่องเที่ยว

---

[1] RV. 6.29.2. [2] RV. 10.112.2.

[3] Macdonell, op.cit., p. 55. [4] RV. 2.18.4.

[5] RV. 2.18.5. [6] RV. 2.18.6.

[7] RV. 4.46.3; 6.47.18. [8] RV. 8.1.24.

[9] RV. 1.16.1. ศัพท์ว่า sūracaksusah นี้ Macdonell, loc.cit., แปลว่า sun-eyed ส่วน Griffith แปลไว้ใน The Hymns of the Rgveda, p. 9 ว่า (bright as suns) รุ่งโรจน์เหมือนดวงอาทิตย์.

[10] RV. 1.130.16. [11] RV. 1.10.3.

[12] RV. 8.32.29; 8.82.24. [13] RV. 3.45.1; 8.1.25.

[14] RV. 8.1.25.

ไปได้ในระยะทางอันกว้างไกลอย่างรวดเร็ว[1] พระอินทร์ทรงรถไปได้เร็วเหมือนกับนกอินทรีใช้ปีก[2] ดังนั้น ม้าเหล่านี้จึงมักได้รับคำขอร้องจากผู้สวดอ้อนวอนพระอินทร์เพื่อให้นำพระองค์มา[3] นั่นก็คือให้นำพระอินทร์มาสู่พิธีบวงสรวงนั่นเอง แต่ในบางครั้งก็ว่า พระอินทร์ใช้ม้าของพระสูรยะ[4] หรือม้าของวาตะ[5] และมีข้อความตอนหนึ่งว่า วายุ มีพระอินทร์เป็นสารถีหรือเป็นเพื่อนนั่งไปในรถ[6]

รถทรงและม้าเทียมรถของพระอินทร์นั้น มีกล่าวไว้หลายตอนในสมัยพระเวทว่า ฤภุ[7] เป็นผู้สร้าง[8]

2. วรรณคดีสมัยพระเวทมิได้กล่าวถึงสารถีของพระอินทร์ขณะทรงรถ กล่าวแต่ว่ามีเทพอื่น ๆ ร่วมไปด้วย และส่วนใหญ่มักจะเป็นวายุ แต่มาในสมัยมหากาพย์มีเรื่องกล่าวว่า รถของพระอินทร์ชื่อ ไชตรรถ (ไชตฺรรถ) คือรถแห่ง

---

[1] RV. 2.16.3. [2] RV. 8.34.9.

[3] RV. 2.18.3. [4] RV. 10.49.7. [5] RV. 10.22.4 - 5.

[6] RV. 4.46.2; 4.48.2.

[7] Dowson, op.cit., p. 267. อธิบายว่า พวกฤภุ นั้นเป็นโอรสจำนวน ๓ องค์ของ สุธันวัน ผู้เป็นเชื้อสายขององคิรัส ว่าชื่อ ฤภุ วิภุ และวาชะ พวกฤภุนี้มีชื่อเสียงมาตั้งแต่ในคัมภีร์ฤคเวทในฐานะพวกนายช่างผู้ชำนาญงานเป็นผู้สร้างรถและม้าเทียมรถของพระอินทร์ และทำให้บิดาของพวกเขาเองเป็นหนุ่มขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง พวกเขาสามารถทำให้ถ้วยที่ใช้ในพิธีบวงสรวงเพียงใบเดียวกลายเป็นสี่ใบตามคำสั่งของทวยเทพซึ่งสัญญาว่าจะยกเขาสู่ความบริสุทธิ์ คือความเป็นเทพ.

[8] RV. 1.111.1.

ความมีชัย และบางทีเรียกว่า มเหนทรวาหะ[1] ว่ามีลักษณะรุ่งโรจน์เหมือนสายฟ้าแลบ หรือสะเก็ดดาว เมื่อรถนี้ลงมาสู่โลกจะมีเสียงดังประดุจเสียงฟ้าร้อง รถนี้ประดับประดาด้วยทองและรุ่งเรืองเหมือนดวงอาทิตย์ เป็นรถที่เทียมด้วยม้าที่มักพรรณนาว่า เป็นสีทองและสีเหมือนนกยูง ซึ่งมีมากถึงพันหรือหมื่นตัว[2] หรือกล่าวว่าม้าทั้งหมื่นตัวล้วนมีสีเหมือนนกยูงพากันลากรถอันมีลักษณะเหมือนดวงอาทิตย์นี้[3] รถคันนี้สามารถบรรทุกกองทัพทั้งหมดของพระอินทร์รวมทั้งพวกนาคด้วย สูงขึ้นไปเหนือรถมีธงชัยสีน้ำเงินเข้มสะบัดพริ้วอยู่บนเสาสีเหลือง ธงนั้นมีชื่อว่า ไวชยันตะ (ชัยชนะ)[4] พระอินทร์ ชายาของพระองค์ อรชุนผู้เป็นโอรส และพระอัคนิประทับบนรถนี้ มีบุคคลเพียงจำนวนน้อยเท่านั้นที่จะมีโอกาสนั่งรถนี้ แม้กระทั่งทวยเทพและอมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไปก็ไม่มีโอกาส หรือแม้แต่ผู้บำเพ็ญตบะอย่างเคร่งครัดก็ตาม[5] อย่างไรก็ตามละครเรื่องศกุนตลาว่า พระอินทร์ให้พระมาตลี สารถีของพระองค์นำรถมารับท้าวทุษยันต์ให้ขึ้นไปช่วยปราบอสูรกาลเนมี นอกจากนี้ผู้ที่ทรงรถไปกับพระอินทร์ก็มีพวกโอรสทั้งเจ็ดของนางทิติคือคณะมรุต[6] และยังมีพวกนักดนตรีแห่งสวรรค์โดยเสด็จไปในรถด้วย ฉะนั้นเมื่อรถทรงของพระอินทร์ปรากฏขึ้น ณ ที่ใด ก็จะได้ยินเสียงดนตรี ณ ที่นั้นด้วย[7] กล่าวกันว่า

---

[1] Hopkins, op.cit., p. 124.

[2] Mbh. 5.104.3; cf. 3.168.73; 3.170.9.

[3] Mbh. 3.172.23. [4] Mbh. 3.48.8. และ 30.

[5] Mbh. 3.48.17; cf. 7.84.18.

[6] Mbh. 3.165.7; 3.166.5.

[7] Hopkins, op.cit., pp. 124 - 5.

รถนี้ไปได้เร็วเหมือนลมด้วยฝีเท้าของม้าที่เทียมรถ ขณะที่แล่นไปรถก็จะทำให้เมฆดำกระจัดกระจายเหมือนเกับตัดท้องฟ้าไป และส่งเสียงก้องไปทั่วทุกภาคในสวรรค์ เหมือนเสียงกระหึ่มของเมฆฝน

สารถีของพระอินทร์มีชื่อกล่าวถึงอยู่ในวรรณคดีสมัยมหากาพย์ว่า คือพระมาตลิ ผู้มีฉายาว่าเป็น "สารถีของท้าวศักระ" เป็นที่รู้จักกันในฐานะสารถีที่ดีที่สุดในโลก[1] และว่ามีความกล้าหาญเท่าเทียมกันกับพระอินทร[2] แต่แม้จะถือเป็นสารถีที่ดีที่สุดในโลกก็ยังมีข้อความกล่าวว่า เมื่อพระองค์ออกรถ ๆ เอียงจนกระทั่งพระอินทร์ไม่อาจจะคงประทับในที่ของพระองค์ได้ และเมื่อพระอินทร์ลงมือรบ บางทีพระมาตลิก็ทำประตักหลุดมือ ปล่อยม้าวกกลับจนพระมาตลิเองบางครั้งก็ไม่รู้ว่าจะทำอย่างไร และบางทีก็มองไม่เห็นอะไร[3] เรื่องรามายณะเล่าว่าที่แรกพระมาตลิขับรถวกไปวกมาด้วยความชำนิชำนาญจนทำให้พวกอสูรงงและจนปัญญา และพระอินทร์ทรงใช้โอกาสนี้ประหารพวกอสูรได้[4] พระมาตลินั้นทรงเป็นอำมาตย์เท่า ๆ กับที่เป็นสารถี และสารถีนั้นวรรณคดีสมัยมหากาพย์ถือว่าเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติยิ่ง ในเรื่องมหาภารตะพระกฤษณะก็มาเป็นสารถีให้อรชุนเมื่อจะทำสงครามกับพวกเการพ ส่วนศัลยะเป็นสารถีให้กรรณแม่ทัพคนที่ 3 ของฝ่ายเการพ หลังจากที่ภีษมะ และโทรณพราหมณ์ แม่ทัพสองคนแรกพ่ายแพ้ในการรบไปแล้ว โดยที่สูตะ (สารถี) เป็นเสนาบดีคนหนึ่งของกษัตริย์ พระมาตลิจึงเป็นทั้งเสนาบดีและสารถีของพระอินทร์ด้วย[5] ในเรื่องรามายณะ พระมาตลิลงมาเป็นที่ปรึกษาของพระรามในการสงครามและรับใช้พระรามด้วยการเป็นสารถีในพระองค์[6] ในเรื่องมหาภารตะ

---

[1] H. 8220; 8924. [2] Fausbøll, op.cit., p. 83.

[3] Mbh. 3.168.41. [4] R. 7.28.23 f.

[5] Mbh. 5.104.2 f. [6] R. 6.111.1 f.

พระมาตลินำรถพระอินทร์มารับอรชุนขึ้นสวรรค์และกลับมาส่ง กล่าวกันว่าพระองค์ควบคุมม้าเทียมรถตั้งพันตัวนั้นได้อย่างง่ายดาย[1]

ชายาของพระมาตลิชื่อสุธรรมา โอรสชื่อโคมุข และธิดาชื่อคุณเกศี ผู้เป็นที่เลื่องลือในเรื่องความงามของนาง พระมาตลิต้องท่องเที่ยวไปทั่วโลกพร้อมด้วยฤษีนารท เพื่อเลือกคู่ให้ธิดา[2] แต่พระองค์ก็ไม่เห็นผู้ใดคู่ควรกับนาง ไม่ว่าจะเป็นเทพ แทตย์ คนธรรพ์ มนุษย์ หรือฤษี คืนหนึ่งพระองค์จึงปรึกษากับชายาและตัดสินใจไปยังนาคโลกเพื่อเลือกหาคู่ที่เหมาะสมให้ธิดา ในระหว่างทางพบกับฤษีนารทจึงไปด้วยกัน และได้พบสุมุข นาคมาณพผู้มีรูปงาม ซึ่งต่อมาได้เป็นสามีของนางคุณเกศี[3]

3. เรื่องราวในวรรณคดีสมัยพระเวทว่า นอกจากพระอินทร์จะทรงรถเทียมม้าของพระองค์แล้ว บางครั้งก็ทรงม้าของพระอาทิตย์เป็นพาหนะ[4] หรือข้อความบางตอนว่าทรงม้าของวาตะ[5] แต่ไม่มีข้อความใดกล่าวถึงม้าตัวสำคัญที่พระองค์ใช้ทรงเลย วรรณคดีสมัยมหากาพย์ระยะแรก ๆ ก็ไม่มีสิ่งใดในมหาภารตะที่จะชวนให้นึกถึงว่า บรรดาม้าสีทองที่เทียมรถพระอินทร์นั้นจะเป็นม้า อุจไฉศรวัส (อุจไฉศรวส) แต่ในภายหลังว่าม้าของท้าวศักระได้แก่ม้าอุจไฉศรวัส[6] ม้าอุจไฉศรวัสนี้คัมภีร์รามายณะและปุราณะต่าง ๆ กล่าวว่า เกิดจากทะเลขณะกวนเกษียรสมุทร พร้อมกับช้างทรงของพระอินทร์และสิ่งประเสริฐอื่น ๆ อย่างไรก็ตามพระอินทร์ก็ได้รับเอาม้าอุจไฉศรวัสนี้มาเป็นของพระองค์ แต่รับเอาช้างมาเป็นพาหนะ[7]

---

[1] Mbh. 3.165.1 f; 170.9 f. [2] Mbh. 5.97.11 f; 104.22 f.

[3] Fausbøll, op.cit., p. 84. อ้างจาก Mbh. 5.3672.

[4] RV. 10.49.7. [5] RV. 10.22.5.

[6] Mbh. 3.168.9 f; ib. 62.

[7] R. 1.45.

อุจไฉศรวัสเป็นม้าทิพย์ที่มีความเป็นหนุ่มอยู่เสมอ และมีชื่อเสียงในฐานะเป็นม้าศึกสีขาวที่แผดเสียงดังสนั่นแห่งทะเลเท่านั้น และว่าเป็นราชาของม้าทั้งหลาย[1] อุจไฉศรวัสจะต้องมอบให้แก่คนดี ดังนั้นคัมภีร์มหาภารตะฉบับทางอินเดียตอนใต้จึงเล่าไว้ว่า ประหลาท ผู้อยู่ในตำแหน่งพระอินทร์ของพวกอสูรได้มอบอุจไฉศรวัสให้แก่พระกัศยป[2] แม้ในวิษณุปุราณะก็มีเรื่องเล่าเพียงว่าอุจไฉศรวัสเป็นม้าที่ประเสริฐสุดในบรรดาม้าทั้งหลาย[3] ส่วนพระอินทร์นั้นไม่เคยใช้ม้านี้เลยแม้ในมหากาพย[4] ลูกของอุจไฉศรวัสเป็นม้าที่ท่องเที่ยวไปในท้องฟ้า แต่พระอินทร์ก็ปล่อยลูกม้าไปตามอำเภอใจ Moor เล่าว่าอุจไฉศรวัสเกิดจากพิธีกวนเกษียรสมุทรและเป็นม้าที่มีศีรษะถึง 8 ศีรษะ[5] มหาภารตะบางตอนว่าม้าทรงของพระอาทิตย์ก็เกิดจากทะเลในพิธีกวนเกษียรสมุทร และว่าเป็นตัวเดียวกับอุจไฉศรวัส อันหมายถึงทะเลยามที่มีเสียงดัง (ucchais + ravas) นั่นเอง[6]

4. วรรณคดีสมัยพระเวทไม่ปรากฏเรื่องราวว่าพระอินทร์มีช้างเป็นพาหนะเลย แต่วรรณคดีสมัยหลัง ๆ คือสมัยมหากาพย์ว่า พระอินทร์มีช้างเป็นพาหนะด้วย โดยเล่าว่าพระองค์อาจจะเลือกทรงรถเทียมม้า หรือหงส์ ซึ่งมีกล่าวถึงในมหาภารตะฉบับทางอินเดียตอนใต้[7] ช้างชื่อ ไอราวต นั้น ผุดขึ้นจากเกษียรสมุทรเมื่อทำพิธีกวนน้ำทิพย์ และพระอินทร์เป็นผู้รับไว้[8] ช้างเชือกนี้มีหน้าที่ดูแลโลกทางทิศตะวันออก ด้วยเหตุที่การดูแลโลกด้านทิศนี้เป็นงาน

---

[1] Mbh. 5.102.12. [2] Mbh. 12.235.15.

[3] วิษณุปุราณะ. 1.22.6. [4] Hopkins, op.cit., p. 125.

[5] Moor, op.cit., p. 178. [6] Mbh. 6.34.27.

[7] Hopkins, op.cit., p. 126. อ้างจาก Mbh. S. 5.15.23.

[8] Mbh. 1.18.40.

ของพระอินทร์ในฐานะที่ทรงเป็นโลกบาล หรือบางทีก็ว่าทิศเหนือซึ่งเรียกกันว่า ไอราวตปถ คือทางแห่งช้างไอราวต[1] บางทีก็ว่าเป็นทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เรื่องกำหนดทิศจึงไม่ค่อยแน่นอนนัก แต่มหากาพย์มีข้อความอยู่หลายตอนที่กล่าวว่า ไอราวต (หรือบางทีก็เรียกว่า ไอราวณ) เปลี่ยนแปลงรางของตนได้ในระหว่างรูปของช้างและนาค[2] มหาภารตะตอนหนึ่งกล่าวว่า "ธฤตราษฎร (ธฤตราษฎร) ผู้เป็นนาคราชเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่นาค ฉันใด ไอราวณก็ดีที่สุดในหมู่ช้างฉันนั้น"[3] มหาภารตะฉบับทางอินเดียตอนใต้เรียกช้างนี้ว่า "ไอราวต" แต่ภายหลังเปลี่ยนมาเป็น "ไอราวณ" ส่วนฉบับเบงกอลเรียกชื่อช้างนี้ว่า "ไอราวณ" โดยตลอด คัมภีร์มหาภารตะเล่าว่า ไอราวต มีงา 4 งา งวง 3 งวง ตัวใหญ่มีหมาและเป็นช้างเผือก[4] พระอินทร์ขึ้นทรงราชาแห่งช้างนี้เหนือไหล่ หลัง หรือเศียรของมัน แต่ส่วนใหญ่มักประทับที่ไหล่ช้าง[5] ข้อความในมหากาพย์ถือว่า ช้างเชือกนี้เป็นช้างศึก แต่ในตอนแรก ๆ มักจะกล่าวว่าพระอินทร์รบด้วยรถศึก และใช้ช้างในการเดินทางท่องเที่ยวยามสงบ เช่นกล่าวว่า พระองค์ขึ้นเสวยราชย์บนสวรรค์อย่างสันติเหนือหลังช้าง ภายหลังจากที่ความยุ่งยากของพระองค์เกี่ยวกับอสูรสิ้นสุดลง[6] หรือพระองค์ทรงช้างเมื่อเสด็จไปรอบโลก[7] พระองค์โปรยปรายฝนขณะประทับบนหลังช้าง[8]

---

[1] Mbh. 1.160.34. [2] Mbh. 2.9.8.

[3] Mbh. 4.2.17. [4] Mbh. 1.227.29.

[5] Mbh. 12.227.10 f. [6] Mbh. 5.18.1.

[7] Mbh. 3.193.9; 12.227.10 f.

[8] Mbh. 6.95.34.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คัมภีร์รามายณะในอุตตรกาณฑ์ว่า พระอินทร์ละจากรถทรงขึ้นประทับช้างทรงเพื่อต่อสู้[1] ส่วนหริวงศ์ว่าพระองค์ครับบนหลังช้างและท่องเที่ยวด้วยรถทรง[2] ข้อความในตอนหลังที่ว่า "เหมือนไอราวตในสงคราม" ก็แสดงให้เห็นการใช้ช้างกระทำศึก ในหริวงศ์ (ภายหลัง) ว่า พระอินทร์รบบนหลังช้างและมีทวยเทพช่วยเหลือ[3] แต่คัมภีร์รามายณะว่าอินทรชิตจับช้างไอราวตฟาดลงไปที่พื้นและตัดงา 2 งา ทำให้พระอินทร์ตกพระทัย[4] และอีกตอนหนึ่งว่ากุมภกรรณ ตัดงาไอราวตออกงาหนึ่งและใช้แทงพระอินทร[5] ไอราวตแทงท้าวราพณาสูร และฝังเสี้ยนงาของมันไว้ในร่างของพระองค์[6]

คัมภีร์มหาภารตะว่า ไอราวณ ดูดน้ำจากใต้โลกเพื่อให้พระอินทร์ทำให้ฝนตก[7] ที่จริงคำว่า อิราวัต (irāvat) เองก็แปลว่า "ผู้มีน้ำ" (irā + vat) อยู่แล้ว จึงอาจจะหมายถึง เมฆที่ให้ฝนซึ่งมีสายฟ้าของพระอินทร์อยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้ไอราวัต (airāvatas) จึงน่าจะหมายถึง เมฆฝนที่มีสายฟ้าของพระอินทร์แลบแปลบปลาบอยู่[8]

---

[1] R. 7.29.27. [2] H. 2453 ff. [3] H. 6.67.107.

[4] R. 6.15.6. [5] R. 6.61.17.

[6] R. 3.23.24; 3.32.7; 6.40.5. ข้อความตอนนี้เอง ที่น่าจะเป็นที่มาของเรื่องราวโนราเกียรติ์ของไทยที่ว่า พระอิศวรถอดงาช้างทรงช้างมาปักอกทศกัณฐ์ (ท้าวราพณาสูร) แล้วร่ำสาปให้ปักอยู่ในร่างตลอดชีวิตด้วย.

[7] Mbh. 5.99.7. [8] Mbh. 3.3.58.

3.3.5 ที่อยู่ของพระอินทร์ วรรณคดีสมัยพระเวทไม่ได้กล่าวถึงเรื่องที่อยู่ของพระอินทร์ไว้มากนัก และเท่าที่ปรากฏก็ไม่ละเอียดและไม่แน่นอนด้วย ที่อยู่ของทวยเทพนั้น คัมภีร์ฤคเวทได้พรรณนาไว้ต่าง ๆ ว่า เป็นสวรรค์บ้าง สวรรค์ชั้นที่สามบ้าง หรือว่าเป็นก้าวที่สูงที่สุดของพระวิษณุที่ซึ่งทวยเทพประทับอยู่รวมกันฉันมิตร และเสวยน้ำโสมอยู่อย่างรื่นเริง อย่างไรก็ตามในสวรรค์ชั้นนี้มีเทพองค์หนึ่งที่มีเรื่องบาดหมางกับเทพองค์อื่น ๆ เทพองค์นั้นก็คือพระอินทร์ ผู้ชอบทำสงคราม[1] ทวยเทพในสมัยพระเวทนั้นแยกออกเป็น 3 พวก คือ เทพแห่งแผ่นดิน บรรยากาศ และท้องฟ้า (สวรรค์) พระอินทร์เป็นหัวหน้าเทพแห่งบรรยากาศ (antarīksa) ซึ่งอยู่ในระดับกลาง ฉะนั้นที่ประทับของพระองค์จึงน่าจะอยู่ในบรรยากาศชั้นนี้ มีข้อความในคัมภีร์ฤคเวทหลายตอนที่ประกาศความยิ่งใหญ่ของพระอินทร์ กล่าวว่า พระอินทร์ยิ่งใหญ่กว่าสวรรค์และโลก[2] และว่าทั้งโลกและสวรรค์มีขนาดเพียงเต็มหัตถ์ของพระองค์เท่านั้น[3] หรือบางทีก็ว่าโลกทั้งสองเท่ากับครึ่งหนึ่งของพระอินทร์[4] พระองค์เป็นผู้ครองสวรรค์อันยิ่งใหญ่และโลก[5] ทรงเป็นราชาแห่งสากลโลก[6] ในคัมภีร์ฤคเวทบางตอนมีที่กล่าวถึงที่ประทับของพระองค์ว่า พระอินทร์ประทับร่วมกับชายาของพระองค์ด้วยความสุขบนที่ประทับของพระองค์[7] หรือกล่าวว่า พระองค์ประทับเหมือนราชาที่ประทับอยู่กลางหมู่ชายา[8] ข้อความเหล่านี้ก็ทำให้เราทราบแต่เพียงว่า พระองค์มีที่ประทับ แต่มิได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับที่ประทับของพระอินทร์เลย

แต่วรรณคดีสมัยหลัง ๆ ได้กล่าวถึงสวรรค์ของพระอินทร์อย่างละเอียดว่า ตั้งอยู่บนเขาเมรุ (Meru - เขาพระสุเมรุ) ซึ่งเป็นเขาในเทพนิยาย และสมมุติว่าเป็นศูนย์กลาง

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 18. [2] RV. 6.30.1.

[3] RV. 3.30.5. [4] RV. 10.119.7.

[5] RV. 1.100.1. [6] RV. 3.46.2.

[7] RV. 3.53.4 - 6. [8] RV. 7.18.2.

ของแผ่นดิน โลกหรือทวีปทั้งสี่ เมรุหรือเขาพระสุเมรุนั้นเป็นขุนเขาที่มีหลากสี [1] เชื่อกันว่าอยู่ ณ ที่ใดที่หนึ่งทางเหนือของภูเขาหิมาลัย วิมานหรือพระราชวังหรือสภาของพระอินทร์นั้น มีคำพรรณาถึงอย่างละเอียดลออในแง่ที่เป็นวิมานของผู้ดูแลครองรักษาโลก (โลกปาล - lokapāla) สภานั้นชื่อว่า ปุษกรมาลินี (Puskaramālinī)[2] ตกแต่งด้วยดอกบัวนานาชนิด และเลื่อนลอยไปได้ตามความประสงค์ของพระอินทร์ พระองค์เป็นผู้สร้างเองโดยให้มีความยาว 150 โยชน์ กว้าง 100 โยชน์ และสูง 5 โยชน์ เต็มไปด้วยห้องและบัลลังก์ประดับประดาด้วยมวลไม้สวรรค์ที่มีความงามอย่างยิ่ง พระอินทร์ประทับในวิมานพร้อมด้วยศจีชายาของพระองค์ อำนาจของวิมานนี้จะทำให้ความออนแอของผู้สูงอายุ ความเหน็ดเหนื่อย และความกลัวหายไป[3] วิมานของพระอินทร์บางทีก็ว่าชื่อ ไวชยันตะ (Vaijayanta) [4] คัมภีร์มหาภารตะเล่าว่า พระศรี หรือพระลักษมี เสด็จมาประทับอยู่กับพระอินทร์ในฐานะเทวีแห่งโชคลาภ[5] นอกจากนี้ก็มีพวกมรุตประทับอยู่ในฐานะผู้ดูแลพระราชวัง (คฤหเมธิน) คอยรับใช้พระอินทร์ ถัดจากนั้นก็มีนางอัปสรผู้ทรงโฉมรวมอยู่ด้วย นางอัปสรผู้เป็นอมรเหล่านี้อรรถกถาจารย์ตีความว่า หมายถึงโสมที่ให้พระอินทร์ดื่ม[6] นอกจากนางอัปสรแล้วก็มีชาวสวรรค์พวกอื่น เช่น พวกนักสิทธ์ ฤษี นักพรต นักบวชหลายประเภท ผู้กระทำพิธีบวงสรวงวีรบุรุษและพวกอื่น ๆ อีกจำนวนมากซึ่งล้วนแต่เป็นบุคลาธิษฐาน จะอยู่ ณ ที่นั้นชั่วกัลปาวสาน แม้แต่วาลมีกิ ผู้รจนาคัมภีร์รามายณะก็อยู่ที่นั่น[7] Fausbøll เล่าไว้ใน Indian Mythology ว่า ผู้มาหาพระอินทร์ก็อมาอยู่รวมในสวรรค์ของพระอินทร์นั้น ได้แก่บุคคล 3

---

[1] Moor, op.cit., p. 186. [2] Mbh. 2.310.

[3] Fausbøll, op.cit., p. 87. [4] Moor, op.cit., p. 178.

[5] Mbh. 12.8419. [6] Mbh. 2.49.26.

[7] Hopkins, op.cit., p. 140.

จำพวกคือ พวกที่กระทำพิธีบูชายัญวงสรวง พวกที่บำเพ็ญตบะ และพวกที่ประพฤติตนเยี่ยงวีรบุรุษในการสงคราม[1] ทั้งสามพวกนี้ได้ชื่อว่า "ผู้ไปสู่สวรรค์" (สวรคามิน)[2] คัมภีร์มหาภารตะว่า ราชาทั้งปวงผู้กระทำพิธีราชสูยะก็จะได้อยู่กับพระอินทร์[3] ด้วย นอกจากนี้ก็มีชาวสวรรค์พวกอื่น ๆ เช่น กินนร และคนธรรพ์ หัวหน้านักดนตรีในสวรรค์ของพระอินทร์มีชื่อว่า จิตรรถ

อาณาจักรของพระอินทร์คือ อินทรโลก หรือศักรโลก นั้นชื่อว่า สวรร (สวร) สวรรคติ (สวรคติ) สวรรโลก (สวรโลก) ทิว และเทวโลก[4] กล่าวกันว่าเป็นโลกที่สว่างไสว และทวยเทพก็มีรัศมีเรืองรอง[5] นครของพระอินทร์ก็เป็นนครอันวิจิตรพิสดารเป็นที่น่าพิศวง มีชื่อว่า อมราวดี (อมราวตี) ซึ่งอาจจะแปลอย่างง่าย ๆ ว่านครอันเป็นแดนของเหล่าอมร มหาภารตะเล่าว่า นครนี้มีวิมานอันงดงามเป็นที่อยู่ของเทพนาคร ไม่มีนครใดในโลกที่จะงามเสมอเหมือนได้ ในสวนมีต้นไม้หลายพรรณอันเป็นที่รื่นรมย์ บ้างมีผลอันมีโอชารสเลิศ บ้างมีดอกอันส่งกลิ่นหอมหวาน เหล่านางอัปสรมีรูปงามอย่างยิ่ง ทำให้เป็นที่จำเริญเนตรของชาวนคร ทั้งมีผู้ชำนาญในการขับร้องและสรรพดุริยางค์หาที่เปรียบมิได้ ต่างทำให้เป็นที่เพลิดเพลินด้วยสำเนียงอันไพเราะ นครนี้พระวิศวกรรม เป็นผู้สร้าง มีขนาดวัดโดยรอบ 800 โยชน์ สูง 40 โยชน์ บรรดาเสาทำด้วยเพชร วิมาน บัลลังก์ และเครื่องประดับประดาทั้ง

---

[1] Fausbøll, op.cit., p. 87 อ้างจาก Mbh. 2.498; 3.1748 - 9; 10.3086; 11.61.

[2] Mbh. 13.6632. [3] Mbh. 2.12.6 f.

[4] Fausbøll, op.cit., p. 84. อ้างจาก Mbh. 13.7111.

[5] Ibid., อ้างจาก Mbh. 3.15442, 7038, 1749; Mbh. 7.263; 8.1400.

ปวงล้วนทำด้วยทองนพคุณ[1] กล่าวกันว่าในนครมีวิมานตั้งร้อย[2] ภพนี้เป็นนครของ "มเหนทร"[3] ตั้งอยู่ในสวรรค์ชั้นที่สาม[4] แต่ผู้มีบาปจะมองไม่เห็นนครนี้เช่นเดียวกับที่มองไม่เห็นรถของพระ-อินทร[5] วิมานของพระอินทร์มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่น ศักราลัย วัชราลัย[6] มเหนทรธามัน (คือแดนแห่งมเหนทรเทพ)[7] สุทรรศน์ และบางทีก็ว่าวากามธุก ก็เป็นชื่อเรียกโลกของพระ-อินทร์ด้วย เพราะโลกของพระองค์สามารถให้สิ่งที่คนพึงปรารถนาได้ทุกสิ่ง เหมือนกับวัวกาม-ธุก ซึ่งเป็นวัวสารพัดนึก นอกจากนี้นครนี้ยังเรียกว่า อินทรปรัสถ์ หรืออินทรปัตบ้าง ศักรปรัสถ์บ้าง

ในนครของพระอินทร์มีสวนชื่อ นันทนะ กล่าวกันว่าเป็นที่อยู่ของทวยเทพและนักพรต เป็นสวนที่รื่นรมย์ มีต้นไม้สวรรค์หลายชนิด คัมภีร์วิษณุปุราณะว่าบรรดาไม้สวรรค์ต่าง ๆ นั้น มีต้นปาริชาต อันเป็นที่โปรดปรานของศจีนับเป็นเอก ต้นไม้นี้ผุดขึ้นจากเกษียรสมุทรคราวกวน น้ำทิพย์ มีลำต้นเป็นทอง ประดับด้วยใบออนอันมีสีทองแดง มีผลเป็นพวงระดะไปทั้งต้น และมีกลิ่นหอม[8] มีดอกน่ารักและมีกลิ่นหอมเช่นกัน ผลปาริชาตนั้นหวานฉ่ำ และดอกปาริชาต ก็มีความศักดิ์สิทธิ์ ถ้าภรรยาใช้ประดับผม ดอกไม้นี้จะทำให้เธอผูกใจสามีให้รักเธอแต่ผู้เดียว และถ้าใครกินผลปาริชาตก็จะทำให้รำลึกถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชาติปางก่อนได้[9] ต้นปาริชาต

---

[1] Wilkins, op.cit., p. 52. อ้างจาก Mbh. 2.36. ที่ Ward ยกมา.

[2] Mbh. 3.43.7. [3] Mbh. 1.82.1.

[4] Mbh. 18.1.3. [5] Hopkins, op.cit., p. 141.

[6] R. 6.74.59. [7] Hopkins, loc.cit. และ R. 2.14.29.

[8] Moor, op.cit., p. 148. [9] Wilkins, op.cit., p. 51.

นี้เคยลงมาอยู่ในโลกมนุษย์คราวหนึ่ง วิษณุปุราณะเล่าว่า ต้นไม้นี้เป็นสาเหตุให้เกิดการวิวาทระหว่างพระอินทร์กับพระกฤษณะครั้งหนึ่ง โดยที่พระกฤษณะไปเห็นต้นปาริชาตบนสวรรค์จึงขโมยลงมา และพระอินทร์ก็ไม่สามารถจะต้านทานได้

3.3.6 <u>วีรกรรมของพระอินทร์</u> พระอินทร์เป็นเทพที่สำคัญและมีชื่อเสียงที่สุดมาตั้งแต่สมัยพระเวท เป็นเทพที่ได้รับการสวดวิงวอนในพิธีบวงสรวงเสมอ เพราะในสมัยพระเวทพระอินทร์ประกอบวีรกรรมต่าง ๆ มากมาย วีรกรรมทั้งหมดของพระองค์นั้นอาจแบ่งออกเป็นด้านใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

การสร้างจักรวาลและสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล อันแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระองค์ ตลอดจนการที่พระองค์ครอบครองโลกและสวรรค์

การปราบอมนุษย์ต่าง ๆ ผู้ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง และเป็นศัตรูของมนุษย์ตลอดจนทวยเทพ

การปราบชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดีย เพื่อคุ้มครองชาวอารยันในการรบ

การช่วยเหลือมนุษย์ (เผ่าอารยัน) ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยดี ด้วยการประทานฝนอันจำเป็นยิ่งต่อชีวิตและการเพาะปลูก ตลอดจนประทานภรรยาและความมั่งคั่งอื่น ๆ

1) การสร้างจักรวาลและสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลนั้น ล้วนแสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระองค์ในสมัยพระเวท ทั้ง ๆ ที่กล่าวกันว่า พระอินทร์มิใช่เทพประเภทสวยัมภู หรือเทพผู้เกิดเอง แต่พระองค์กลับยิ่งใหญ่เสียยิ่งกว่าเทพผู้ให้กำเนิดและทวยเทพทั้งปวง วรรณคดีสมัยพระเวทกล่าวถึงการที่พระองค์ประกอบวีรกรรมที่เป็นคุณประโยชน์ในฐานะเทพผู้สร้างสิ่งต่าง ๆ นานัปการ อาทิ เช่น กล่าวกันว่า พระองค์เป็นผู้สร้างโลกและสวรรค์[1] พระองค์เกื้อกูลโลกที่บำรุงเลี้ยงชีวิตทั้งปวง และกำจุนสวรรค์มิให้ตกลงมาด้วยความสามารถอันมหัศจรรย์ของพระองค์[2] พระองค์ดึงสวรรค์ออกจากโลก[3] เหมือนดึงหนังสัตว์[4] พระองค์

---

[1] RV. 8.36.4. [2] RV. 2.17.5.

[3] RV. 8.3.6. [4] RV. 8.6.5.

ครอบครองและแยกสวรรค์กับโลกไว้คนละข้างด้วยรถของพระองค์ ราวกับว่าแกนของรถรักษาล้อรถทั้ง 2 ล้อให้ห่างกัน[1] การแยกและการค้ำจุนสวรรค์กับแผ่นดินนี้ บางทีก็กล่าวกันว่าเป็นผลจากการที่พระอินทร์มีชัยแก่อมนุษย์คนหนึ่ง[2] ผู้ยึดสวรรค์และโลกเข้าไว้ด้วยกัน[3]

นอกจากนี้ยังกล่าวว่า พระอินทร์เป็นผู้สร้างดวงอาทิตย์[4] หรือพระองค์ได้นำแสงอาทิตย์กลับมา[5] หรือว่าพระองค์ได้ดวงอาทิตย์กลับคืนมา[6] พระองค์พบดวงอาทิตย์ในแดนแห่งความมืด[7] แล้วพระองค์ก็กระทำทางเดินให้พระอาทิตย์ (สูรย - Surya) [8] พระองค์ประดิษฐานดวงอาทิตย์ซึ่งส่องแสงรุ่งโรจน์ไว้เหนือสวรรค์[9] และทำให้ดวงอาทิตย์ส่องแสง[10] มีข้อความบางตอนในคัมภีร์ฤคเวทว่า พระองค์กอกำเนิดดวงอาทิตย์ รุ่งอรุณ และสวรรค์ (หรือท้องฟ้า)[11] หรือกล่าวว่า พระองค์ให้กำเนิดรุ่งอรุณเช่นเดียวกับดวงอาทิตย์[12] หรือพระองค์ให้แสงแก่รุ่งอรุณ[13] และกระทำให้อุษาเทวี (Usas) และสูรยะส่องแสง[14]

2) การปราบอมนุษย์ต่าง ๆ ผู้ก่อให้เกิดความแห้งแล้ง ซึ่งเป็นศัตรูของมนุษย์ตลอดจนทวยเทพ E. D. Perry ได้วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

---

[1] RV. 10.89.4. [2] RV. 5.29.4. [3] RV. 8.6.17.

[4] RV. 3.49.4. [5] RV. 1.100.6. และ 1.100.18.

[6] RV. 3.34.9. [7] RV. 3.39.5.

[8] RV. 10.111.3. [9] RV. 8.12.30. [10] RV. 8.3.6.

[11] RV. 1.32.4; 6.30.5. [12] RV. 2.12.7.

[13] RV. 2.21.4. [14] RV. 3.44.2.

> ในบรรดาวีรกรรมทั้งหมดที่มีชื่อเสียงของพระอินทร์ที่ปรากฏในสมัยพระเวทนั้น เรื่องที่สำคัญที่สุดก็คือ การปราบพวกอมนุษย์แห่งอากาศผู้ซึ่งชาวอินเดียเชื่อว่าเป็นผู้กั้นสายฝนอันเป็นสิ่งที่ประทานให้แก่แผ่นดินและมนุษยชาติ โดยที่พวกเขาเก็บมันไว้ในก้อนเมฆ และการปลดปล่อยสายน้ำสวรรค์จากอำนาจของพวกอมนุษย์ ไม่มีวีรกรรมในด้านอื่นใดของพระอินทร์จะมีความสำคัญที่สุดเท่าเรื่องนี้ และไม่มีวีรกรรมใดที่จะมีผู้สวดอ้อนวอนขอให้พระองค์กระทำด้วยความสำนึกในพระกรุณาเท่ากับเรื่องนี้ พระองค์เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือทวยเทพแห่งสงคราม สงครามที่ในขั้นแรกเป็นเพียงสงครามกับพวกอมนุษย์ผู้ชั่วโมยสายฝน และต่อมาก็เป็นสงครามกับอมนุษย์อื่น ๆ ทั้งหมด ในที่สุดพระองค์ก็กลายเป็นนักรบและวีรเทพผู้ชอบการต่อสู้และหาใครเอาชนะมิได้ ผู้ปกป้องชาวอารยันซึ่งเคารพพระองค์ในการสงคราม ทั้งสงครามกับพวกอื่น และแม้แต่สงครามกับเผ่าอารยันด้วยกันเอง[1]

ชาวอารยันในสมัยพระเวทมีความเชื่อว่า แหล่งกำเนิดและที่อยู่ของสายฝนนั้นอยู่บนสวรรค์สูงสุด "บรมโพยม" (paramam vyoman) อันเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์สำหรับพระวรุณผู้ส่งสายน้ำฝนตรงลงมาสู่โลก และเมื่อพระองค์ปล่อยให้สายน้ำไหลมา มันก็ไหลตามที่พระวรุณสั่งโดยไม่รู้จักเหนื่อยออน ไม่หยุดไหล สายน้ำนั้นไหลแรงราวกับนกในอากาศ[2] แต่พวกอมนุษย์ในอากาศได้หยุดสายน้ำ ซึ่งกวีแสดงสัญญลักษณ์ด้วยรูปของฝูงวัว และขังมันไว้ในถ้ำในภูเขาก้อนเมฆ ด้วยเหตุฉะนั้นพระอินทร์จึงปรากฏร่างขึ้นทันที พระองค์ได้รับมอบหมายจากทวยเทพให้ไปปลดปล่อยสายน้ำให้เป็นอิสระ พระองค์จึงพิชิตอมนุษย์เหล่านั้นและปลด

---

[1] Perry, "Indra in the Rg-Veda," Journal of the American Oriental Society, XI (1880), 133.

[2] RV. 2.28.4.

ปล่อยสายน้ำให้ไหลไปโดยไม่มีสิ่งกีดขวางลงมาสู่โลก แม้ควงอาทิตย์ รุ่งอรุณ และสวรรค์ก็ปรากฏขึ้นหลังจากสงครามระหว่างพระอินทร์และอมนุษย์ ทวยเทพที่ตกพระทัยเพราะการสู้รบอันน่ากลัวก็ได้กลับมาสู่ที่อันปลอดภัย[1]

ในบรรดาการสงครามที่พระอินทร์กระทำกับพวกอมนุษย์นั้น สงครามที่สำคัญที่สุดก็คือครั้งที่ต่อสู้กับวฤตระ ดังมีเรื่องราวละเอียดในคัมภีร์ฤคเวท คือมีบทสดุดีวีรกรรมครั้งแรกของพระอินทร์ที่เทพผู้ทรงวัชระได้ประหารงูใหญ่หรือมังกร (ahi) ทรงปล่อยกระแสน้ำและทำลายท้องของภูเขาก่อนเมฆ เมื่อตวัษฏาสร้างวัชระอันมีเสียงก็กก้องให้พระองค์ และพระองค์ใช้ประหารงูใหญ่ที่นอนอยู่บนภูเขาก่อนเมฆแล้ว ทันใดนั้นกระแสน้ำที่ไหลอยู่ก็ไหลลงสู่ทะเล-สวรรค์เหมือนแม่วัววิ่งและร้อง พระอินทร์ผู้ประพฤติดังวัวผู้ทรงเลือกน้ำโสมที่คั้นแล้วในภาชนะ 3 ถุมและดื่มโสมนั้น แล้วทรงวัชระ ประหารผู้เกิดก่อนในบรรดางูใหญ่ผู้มีมายาและทำลายมายาทั้งหลาย ต่อมาพระองค์ให้ชีวิตแก่สรัยเทพ สวรรค์และอุษาเทวี ครั้นแล้วพระ-องค์ก็ไม่พบศัตรูอีก เมื่อพระองค์ประหารวฤตระผู้มีไหล่กว้าง ผู้ยิ่งกว่าวฤตระตัวอื่น ๆ ด้วยวัชระอันร้ายกาจ งูใหญ่นั้นก็หมอบลงกับดินเหมือนกับกิ่งไม้ที่ถูกขวานฟัน วฤตระเป็นเหมือนคนที่ทั้งอ่อนแอและมืนเมา เพราะบังอาจหาทายนักรบที่ยิ่งใหญ่ผู้ประหารศัตรูมามากแล้ว ศัตรูของพระองค์ก็หมดการกระหน่ำด้วยบรรดาศัตราวุธอันร้ายกาจไม่พ้น จึงล้มลงไปทับก้อนเมฆแตกกระจาย เมื่อวฤตระผู้ปราศจากมือและเท้าต่อสู้กับพระอินทร์ พระองค์ก็ฟาดวัชระที่บ่าของมัน วฤตระผู้สิ้นแรงปรารถนาที่จะมีการต่อสู้ที่เสมอกันกับพระองค์ แต่ถูกฟาดเป็นชิ้น ๆ หลายแห่งจนต้องล้มลงนอน ดังนั้น กระแสน้ำเพื่อมนุษยชาติซึ่งไหลทวมทันก็ทับวฤตระที่นอนพิฆาต เหมือนต้นอ้อ วฤตระผู้เคยกีดขวางกระแสน้ำด้วยความยิ่งใหญ่ของตน กลับต้องมานอนอยู่ใต้กระแสน้ำ แม่ผู้มีกำลังน้อยของมันก็ถูกพระอินทร์ฟาดด้วยอาวุธร้ายจนล้มลงทับลูก นางทานุนอนเหมือนแม่วัวนอนอยู่ข้างลูกวัว รางของมันจมลงกลางก้อนเมฆซึ่งเคลื่อนไปอย่างไม่มีจุดหมายชั่วนิรันดร กระแสน้ำไหลทวมร่างวฤตระผู้เป็นศัตรูของพระอินทร์ขณะแอบซ่อนอยู่ มัน-

---

[1] Perry, op.cit., p. 134.

นอนอยู่ในความมืดตลอดกาลนาน กระแสน้ำที่เคยมีอหิผู้เป็นข้าศึกปิดกั้นไว้เหมือนแม่วัวที่ปิดขังไว้ พระอินทร์ผู้ฆ่าวฤตระก็เปิดร่องน้ำนั้น พระองค์เป็นเทพองค์เดียวที่ชนะพระองค์ได้แม่วัวและโสม พระองค์ปล่อยสายน้ำเจ็ดสายให้ไหล สายฟ้าและฟ้าร้องไม่เป็นประโยชน์สำหรับวฤตระ แม้เขาจะแผ่หมอกและลูกเห็บก็ไม่เป็นประโยชน์เช่นกัน เมื่อเขาสู้กับพระอินทร์ ๆ เป็นผู้ชนะตลอดกาล เมื่อพระอินทร์เห็นผู้แก้แค้นของงูใหญ่ก็เกิดความกลัว พระองค์ทรงข้ามดินแดนและสายน้ำตั้งเก้าสิบเก้าสายเหมือนเหยี่ยวที่ตกใจกลัว[1] พระอินทร์ผู้ทรงวัชระ ทรงเป็นราชาของสิ่งทั้งปวง ของสัตว์ทั้งปวง และของชนทั้งหลาย พระองค์คุมครองทวยชนเหมือนกงล้อที่อยู่ล้อมรอบกำทั้งหลาย[2]

การต่อสู้ระหว่างพระอินทร์กับวฤตระผู้กีดขวาง (หรือปิดล้อม) ผู้มักจะกล่าวกันบ่อย ๆ ว่าเป็นอหิ คืองูใหญ่หรือมังกร เป็นการต่อสู้ที่น่ากลัวมากขนาดที่สวรรค์และโลกสั่นไหวด้วยความกลัวเมื่อพระอินทร์ฆ่าวฤตระด้วยวัชระของพระองค์[3] แม้แต่ตวัษฎาผู้สร้างวัชระเองก็ยังหวั่นไหวด้วยความกลัวเมื่อพระอินทร์กริ้ว[4]

---

[1] Griffith, The Hymns of the Rgveda, p. 21. อธิบายว่าพระอินทร์กลัวเมื่อประหารวฤตระแล้ว เพราะรู้สึกพระองค์ว่าเป็นบาป เรื่องนี้เทียบได้กับความเชื่อในสมัยมหากาพย์ที่ว่า เมื่อพระอินทร์ฆ่าวฤตระแล้วก็รู้สึกว่าเป็นบาปอย่างใหญ่หลวงจนต้องละทิ้งหน้าที่คุ้มครองโลก และสวรรค์ แล้วหนีไปซ่อนตัว.

[2] RV. 1.32.

[3] RV. 1.80.11; 2.11.9 - 10.

[4] RV. 1.80.14.

สงครามระหว่างพระอินทร์กับวฤตระนั้นมิได้เกิดขึ้นเพียงครั้งเดียว แต่เกิดขึ้นเสมอดังปรากฏข้อความในคัมภีร์ฤคเวทว่า พระอินทร์ทรงปล่อยสายน้ำให้เป็นอิสระหลังจากที่ประหารวฤตระแล้ว ตลอดเวลารุ่งเช้าเป็นจำนวนมาก และตลอดฤดูใบไม้ร่วงเป็นจำนวนมาก[1] นอกจากนี้พระอินทร์ยังได้รับคำสวดวิงวอนให้กระทำเช่นนั้นอีกในอนาคต[2] ดังนั้น ข้อความที่พาดพิงถึงการต่อสู้ของพระอินทร์กับวฤตระ และการปลดปล่อยสายน้ำนั้นมีมากและบ่อยที่สุดในคัมภีร์ฤคเวท[3] จนกล่าวได้ว่า วีรกรรมนี้เป็นลักษณะพิเศษที่สำคัญที่สุดของพระอินทร์ที่กวีบรรยายภาพพจน์ของนิยายนี้ไว้ในตอนขึ้นต้นบทสวดสูกตะนี้[4] ว่า "ข้าพเจ้าจะประกาศวีรกรรมของพระอินทร์ที่พระองค์ผู้ทรงวัชระได้กระทำเป็นเรื่องแรก คือ พระองค์ประหารงูใหญ่ (หรือมังกร) ซึ่งนอนอยู่บนภูเขา และปล่อยสายน้ำให้เป็นอิสระด้วยการแทงท้องภูเขา" นิยายเรื่องวฤตระนี้นับว่าเป็นเรื่องเด่นและปรากฏอยู่ทั่วไปในคัมภีร์ฤคเวท แม้ว่ามีข้อความหลายตอนกล่าวว่า พระอินทร์ประหารวฤตระตามลำพังด้วยอำนาจของพระองค์เอง[5] แต่บางตอนก็ว่าทวยเทพอื่น ๆ ได้มามีส่วนร่วมบ่อยครั้งในการต่อสู้นี้ โดยทั่วไปกล่าวกันว่าทวยเทพได้ให้พระอินทร์ประทับรถเพื่อประกอบวีรกรรมนี้[6] และกล่าวว่าทวยเทพเพิ่มความกระปรี้กระเปร่าให้แก่พระองค์เพื่อจะต่อสู้กับวฤตระ[7] บางทีก็ว่าทวยเทพได้วางวัชระลงในพระหัตถ์ของพระอินทร์[8] แต่ส่วนมากพวกมรุตมักจะเป็นที่กล่าวถึงบ่อย ๆ ว่าเป็นผู้สนับสนุนพระอินทร์[9] แม้ในขณะที่เทพอื่น ๆ กลัววฤตระจนหนีไป[10] แต่พวกมรุตก็ยังยืนอยู่เคียงข้างพระองค์ แม้กระนั้นก็ยังมีข้อความอยู่ตอนหนึ่งว่า พวกเขาละทิ้งพระองค์[11] สวนพระ–

---

[1] RV. 4.19.8. [2] RV. 8.78.4.

[3] Macdonell, Vedic Mythology, p. 59. [4] RV. 1.32.

[5] RV. 1.165.8; 7.21.6. [6] RV. 1.5.5.3.

[7] RV. 10.113.8. [8] RV. 2.20.8. [9] RV. 3.32.4.

[10] RV. 8.85.7; AB. 3.20. [11] RV. 8.7.31.

อัคนิ พระโสม และพระวิษณุก็ล้วนแต่เป็นพันธมิตรของพระอินทร์ในการต่อสู้กับวฤตระบ่อยครั้ง

เรื่องการต่อสู้ระหว่างพระอินทร์กับวฤตระซึ่งเป็นเทพนิยายเก่าแก่ที่มีชื่อเสียงที่สุดมาตั้งแต่ในวรรณคดีสมัยพระเวทนั้น ต่อมาในสมัยพราหมณะก็ยังกล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง ดังที่กล่าวไว้ว่า

> เมื่อพระอินทร์จะประหารวฤตระ พระองค์ได้ตรัสแก่ทวยเทพว่าพวกท่านจงสนับสนุนเรา ทวยเทพก็รับคำและวิ่งตรงมาเพื่อจะประหารวฤตระ เมื่อวฤตระทราบว่าทวยเทพจะมาประหารตน จึงคิดว่า "เราจะทำให้พวกเขาตกใจ" แล้วเขาก็พ่นลมตรงไป เป็นเหตุให้ทวยเทพหนีไป แต่พวกมรุตบินได้ละทิ้งพระ-อินทร์ พวกเขาทูลแด่พระองค์ว่า "ข้าแต่พระองค์ พระองค์จงแทง จงฟัน และแสดงกำลังของพระองค์" พวกเขาสนับสนุนพระองค์ เมื่อเห็นเช่นนี้ ฤษีจึงกล่าวว่า "ต่อหน้าเสียงพ่นลมของวฤตระ ทวยเทพผู้เป็นสหายของพระองค์ก็ละทิ้งพระ-องค์ไปโดยเร็ว แต่พวกมรุตมีไมตรีจิตต่อพระองค์ ดังนั้นพระองค์จึงเอาชนะศัตรูได้ทุกตน" พระองค์ทรงเห็นว่าพวกนี้คือเพื่อนที่แท้จริงของเรา พวกเขารักเรา ดังนั้น เราจะให้ส่วนแบ่งในบทสวดนี้แก่พวกเขา[1]

แต่ในศตปถพราหมณะ มีข้อความตอนหนึ่งถือว่า พระอินทร์เป็นดวงอาทิตย์และวฤตระเป็นดวงจันทร์[2]

ต่อมาในวรรณคดีสมัยมหากาพย์ เรื่องราวแต่โบราณของเทพนิยายนี้ก็เป็นที่หลงลืมกันเสียมาก เรื่องราวของวฤตระจึงเปลี่ยนไปว่า ตวัษฏ สร้างวฤตระขึ้นมาและ

---

[1] AB. 3.20. [2] SB. 1.6.4.18.

สั่งให้ประหารพระอินทร์เพื่อเป็นการแก้แค้นที่จอมเทพองค์นี้ได้ประหารวิศวรูป ตริศีรัส โอรสผู้ปราศจากความผิดของพระองค์[1] แต่ในที่สุดพระอินทร์ก็ประหารวฤตระทันทีที่ทรงมีโอกาส ด้วยเหตุนี้พระองค์จึงมีความผิดในฐานฆ่าพราหมณ์ เพราะวฤตระอยู่ในตระกูลพราหมณ์[2]

ส่วนรามายณะมีเรื่องเล่าที่มีรายละเอียดต่างออกไปว่า วฤตระนั้นเป็นผู้เคร่งศาสนามาก โลกจึงมีความสุขความเจริญเมื่อเขาครองอยู่ แต่ต่อมาเขาให้โอรสปกครองเมืองมธุราแทน ตัวเองออกไปบำเพ็ญตบะ การบำเพ็ญตบะนี้เป็นการทรมานจิตใจทวยเทพมาก พระอินทร์จึงทูลขอให้พระวิษณุช่วย แต่พระองค์ปฏิเสธที่จะประหารวฤตระ เพียงแต่ยินยอมแบ่งภาคให้พระอินทร์ประหารเขาแทน ด้วยเหตุที่พระอินทร์ประหารวฤตระขณะบำเพ็ญตบะ พระอินทร์จึงมีบาปหนัก[3]

เรื่องราวการต่อสู้ระหว่างพระอินทร์กับวฤตระที่แปลกออกไปก็คือเรื่องที่ Edward Moor ตีความไว้ใน Hindu Pantheon ว่าพระอินทร์นั้นเป็นเทพผู้มีอำนาจเหนือท้องฟ้าและบรรยากาศ หรือเท่า ๆ กับที่พระองค์เองเป็นปรากฏการณ์แห่งดาราการเช่นเดียวกับเทพชั้นรอง ๆ ลงมาทั้งหมด พระองค์เป็นดาวดวงหนึ่งหรือเป็นกลุ่มดาวกลุ่มหนึ่ง ชื่อของพระองค์อยู่ในบรรดาพวกอาทิตย์ทั้งสิบสอง หรือบางทีก็ว่าพระ-องค์เป็นดวงอาทิตย์[4] พระอินทร์อยู่ในเรื่องที่ว่า พระองค์สูญเสียอาณาจักรให้แก่พวกอสูรซึ่งอาจจะตีความได้ว่าพระองค์พ่ายแพ้กลุ่มดาวทางตอนใต้ของซีกโลก ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของพระยม ผู้ครอบครองอาณาจักรในบริเวณข้าวโลกใต้ พระยมและบริวารได้มีการสงครามกับพระอินทร์และพวกสุระในซีกโลกทางเหนืออันมีศูนย์กลางคือ เมรุ หรือเขาพระสุเมรุ ซุนเขาอันเป็นที่ประทับของพระอินทร์ เป็นข้าวแห่งอาณาบริเวณอัน

---

[1] ดูอุปนิสัยของพระอินทร์ ข้อ 6. หน้า 86 – 7.

[2] Fausbøll, op.cit., p. 90. [3] R. 7.84.3 f.

[4] Moor, op.cit., p. 178 อ้างจาก Visnu Purāna, p. 134.

ไร้ขอบเขตของฟากฟ้าทางเหนือ เรื่องที่เล่าในเชิงเปรียบเทียบนั้นว่า เมรุมีรูปเป็นภูเขาแห่งทองหรือเพชรพลอย เมื่อลงความเห็นว่าทั้งพวกสุระและพวกอสุระเป็นกลุ่มดาวในซีกโลกทั้งสอง ซึ่ง Moor เข้าใจว่ามีการปิดบังความจริงบางประการเกี่ยวกับดาราศาสตร์ไว้ในนิทานเชิงเปรียบเทียบเรื่องนี้ เช่น เรื่องการที่พระอินทร์ถูกขับออกจากบัลลังก์นั้นก็อาจจะเป็นการเคลื่อนที่ก่อนเวลาของวิษุวัต (วันที่มีกลางวันกลางคืนเท่ากัน) หรือเป็นการเคลื่อนที่เป็นประจำปีของหมู่ดาวจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตก ด้วยเหตุที่ตำแหน่งที่ตั้งของดาวพระอินทร์จะถูกดาวอื่นบางดวงแย่งชิงไป เพราะฉะนั้นเรื่องราวในนิทานเชิงเปรียบเทียบจึงเป็นว่า พระอินทร์ถูกขับออกจากบัลลังก์ในการต่อสู้กับพวกอสูรจำนวนมากมายของพระยม[1]

นอกจากวฤตระแล้วพระอินทร์ยังรบกับพวกอมนุษย์ที่มีความสำคัญรองจากวฤตระอีกเป็นจำนวนมาก เช่น อุรณะ ที่กล่าวว่ามีแขน 99 แขน[2] วิศวรูปผู้มีเศียร 3 เศียร มีเนตร 6 ดวง[3] ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นโอรสของตวัษฐา และถูกตริตะกับพระอินทร์ผู้ยึดเอาปศุสัตว์ของเขาพากันประหารเขาเสีย[4] มีข้อความบางแห่งเล่าว่าเขาเป็นอสูร แต่ก็กล่าวว่าเขาเป็นปุโรหิตของทวยเทพ[5] แต่เรื่องราวของเขาในวรรณคดีสมัยมหากาพย์แตกต่างไปจากสมัยพระเวทมาก อรพุทธะ นั้นคัมภีร์ฤคเวทก็ว่าเขาเป็นปฏิปักษ์ต่อพระอินทร์ เขาเป็นผู้ดุร้ายที่มีมายา พระอินทร์ได้ฝังวัวของเขา[6] และข้างเขาลงมา[7] พระองค์เหยียบเขาด้วยพระบาท[8] แทงด้วยน้ำแข็ง[9] และตัดศีรษะเขา[10] สำหรับ

---

[1] Ibid., pp. 178 - 9. [2] RV. 2 - 14.4.

[3] RV. 10.99.6. [4] RV. 10.8.8 - 9.

[5] Mbh. 5.22 f. [6] RV. 8.3.19.

[7] RV. 2.11.20; 2.14.4. [8] RV. 1.56.6.

[9] RV. 8.32.2. [10] RV. 10.67.12.

ศุษณ ผู้เป็นศัตรูตัวสำคัญของพวกกุตสะนั้น เป็นผู้มีเขา[1] มีป้อมที่แข็งแรง[2] หรือว่ามีป้อม[3] ซึ่งเคลื่อนที่ได้[4] นั้น พระอินทร์ได้ปลดปล่อยสายน้ำด้วยการทำลายป้อมของเขา[5] นอกจากนี้แล้วการต่อสู้กับอมนุษย์ตนอื่น ๆ ก็ยังมีวละซึ่งคัมภีร์ฤคเวทว่าพระอินทร์ปรารถนาฝูงวัว จึงทำลายสันเขาอันไม่แตกแยกของวละ[6] ผู้กักขังฝูงวัวไว้ในถ้ำ พระอินทร์ขับไล่ฝูงวัวออกไป[7] มีข้อความตอนหนึ่งในไตตติรียสังหิตาว่า พระอินทร์เปิดอุโมงค์ (bila) ของวละ และข้างสัตว์ที่ดีที่สุดออกมา แล้วสัตว์ตัวอื่น ๆ อีกนับพันตัวก็ตามออกมา[8] ในวรรณคดีสมัยหลังพระเวทพระอินทร์มักได้รับสมญาว่า "วลภิท" (ผู้ทำลายวละ) บ่อยครั้ง และวละก็เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นพี่น้องกับวฤตระ เพราะพระอินทร์มีสมญาว่าวลวฤตระหัน (ผู้ทำลายวละและวฤตระ)

อสูรตนสำคัญที่มีเรื่องราวต่อสู้กับพระอินทร์อย่างยืดยาวก็คือ นมุจิ มีเรื่องราวปรากฏมาตั้งแต่สมัยพระเวท ยิ่งมาถึงวรรณคดีสมัยพราหมณะก็ยิ่งมีเรื่องราวละเอียดและมีต่อมาแม้ในวรรณคดีสมัยมหากาพย์ นมุจินั้นมีสมญาว่าเป็น asura หรือ āsura มาตั้งแต่ในคัมภีร์ฤคเวท[9] กล่าวกันว่าเขาเป็นผู้มีมายา[10] และว่าเขาถูกพระอินทร์ประหารเช่นเดียวกับอมนุษย์ตนอื่น ๆ ซึ่งมี สวัศนะ วยัมสะ ศุษณะ และรุธิกราส ปิปรุ[11] มีข้อความบางตอนว่าพระอินทร์ทำลายปราสาทตั้งเก้าสิบเก้าแห่ง[12] หรือร้อยแห่ง[13]

---

[1] RV. 1.33.12. [2] RV. 1.51.11. [3] RV. 4.30.13.

[4] RV. 8.1.28. [5] RV. 1.51.11 [6] RV. 6.39.2.

[7] RV. 2.12.3. [8] TS. 2.1.5. [9] RV. 10.131.4.

[10] RV. 1.53.7. [11] RV. 2.14.5.

[12] แปลตามคำแปลของ Griffith, op.cit., p. 344.

[13] แปลตามคำแปลของ Macdonell, op.cit., p. 162.

แล้วประหารวฤตระ และนมุจิ[1] คัมภีร์พราหมณะบางตอนว่า พระอินทร์ไปกับนมุจิ[2] เรื่องทำนองนี้ในสมัยหลังอ้างว่า อสูรตนหนึ่งชื่อนมุจิ เป็นสหายของพระอินทร์[3] มหาภารตะเล่าว่า พระอินทร์เป็นสหายของนมุจิ[4] และทรงเรียกเขาว่า "สหายผู้ประเสริฐสุดในหมู่อสูร" (asuraśrestha sakhe) [5] ปัญจวิงศพราหมณะว่า ความสัมพันธ์นี้ปรากฏในสัญญาที่ว่า ทั้งพระอินทร์และนมุจิจะไม่ประหารกันไม่ว่าจะในเวลากลางวันหรือกลางคืน ไม่ว่าจะด้วยสิ่งที่เปียกหรือแห้ง[6] เรื่องราวนี้มีซ้ำอยู่ในศตปถพราหมณะว่า พระอินทร์บอกพระอัศวินและพระสรัสวดีว่า พระองค์สาบานกับนมุจิว่า พระองค์จะไม่ประหารเขาไม่ว่าในเวลากลางวันหรือกลางคืน ไม่ว่าจะด้วยคทาหรือคันธนู ไม่ว่าด้วยมือที่แบอยู่หรือที่กำแล้ว ด้วยสิ่งที่เปียกหรือสิ่งที่แห้ง[7] แต่คัมภีร์พราหมณะคัมภีร์อื่นกลับเล่าเรื่องแตกต่างกันออกไปว่า เมื่อพระอินทร์ประหารวฤตระแล้วและพิชิตอสูรทั้งปวง แต่พระองค์ไม่สามารถจับ "āsura - นมุจิ" ได้ เมื่อต่อสู้กันนมุจิเป็นฝ่ายได้เปรียบจึงตกลงทำสัญญากับพระอินทร์ว่า เขาจะปล่อยพระอินทร์ลง แต่พระอินทร์จะต้องไม่ฆ่าเขาด้วยสิ่งที่เปียกหรือแห้ง ไม่ว่าในเวลากลางวันหรือกลางคืน[8]

ต่อมาอสูรนมุจินำเอาพลังของพระอินทร์ เนื้อแท้แห่งอาหารและโสมไปจากพระองค์ได้ด้วยสุรา[9] หรือกล่าวว่านมุจิชโมยสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ของพระอินทร์ด้วยสุราของเขา[10] แต่ Bloomfield แปลว่าอสูรนมุจิอาศัยสุราเป็นเครื่องมือช่วยให้มี

---

[1] RV. 7.19.5. [2] SB. 7.1.10. [3] VS. 10.34.

[4] Mbh. 9.2434. [5] Mbh. 9.2435. [6] PB. 12.6.8.

[7] SB. 12.7.3.1. [8] TB. 1.7.1.6.

[9] Maurice Bloomfield, "Contribution to the Interpretation of the Veda," Journal of the American Oriental Society, XV (1891), 151. อ้างจาก J. Muir, Original Sanskrit Texts, Vol. V., p. 94.

[10] Ibid., อ้างจาก Lanman, A Sanskrit Reader, Notes p. 397.

โอกาสขโมยพลังรสอาหาร และความเพลิดเพลินในน้ำโสมของพระอินทร์[1] กล่าวคือ นมุจิทำให้พระอินทร์มึนเมาด้วยเครื่องดื่มที่พระองค์ไม่เคยชิน เป็นเหตุให้เขาขโมยสิ่งต่าง ๆ จากพระองค์ได้ พระอินทร์จึงต้องเสด็จไปหาพระอัศวิน ผู้เป็นแพทย์แห่งสวรรค์ และพระสรัสวดี เทวีแห่งความฉลาด สำหรับเรื่องนี้คัมภีร์ศตปถพราหมณะอธิบายถึงเล่ห์กระเท่ห์ของนมุจิ คือ นมุจิรำพึงว่า

> "เจ้าสิ่งนี้ไม่เคยมาสู่อินทรีย์ของพระองค์ เราจะเอาพลัง ความกล้า น้ำโสม และอาหารของพระองค์" และด้วยสุรานั่นเอง นมุจิจึงมีโอกาสได้พลัง ความกล้าหาญ น้ำโสมและอาหารของพระอินทร์ พระอินทร์ถึงกับนอนสลบไสลด้วยความมึนเมา ทวยเทพก็มาสู่พระองค์และกล่าวว่า "พระองค์เป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เราแต่เพราะบาปตามมาทันพระองค์ที่นี่ พวกเราจะรักษาพระองค์" แล้วทวยเทพจึงกล่าวแก่พระ-อัศวินว่า "พระองค์ทั้งสองเป็นแพทย์ผู้ทรงความรู้ โปรดรักษาพระอินทร์"... แล้วกล่าวแก่พระสรัสวดีว่า "พระนางเป็นผู้สามารถรักษาได้ โปรดรักษาพระองค์ด้วยเถิด"[2]

พระอัศวินและพระสรัสวดีตกลงแบ่งส่วนแห่งพิธีบวงสรวงเสาตรามณีที่ทวยเทพจัดให้พระ-องค์[3] หรือบางทีก็กล่าวว่าพระอินทร์เป็นผู้จัดพิธีบวงสรวงนี้[4] และยังกล่าวต่อไปว่าพระอินทร์ร้องทุกข์ในเรื่องที่พระองค์ถูกนมุจิขโมย และขอให้พระอัศวินกับพระสรัสวดีช่วยนำสิ่งที่พระองค์สูญเสียไปนั้นกลับคืนมา เทพทั้งสามกล่าวว่า พวกตนจะต้องมีส่วนแบ่งด้วย จึงจะนำมันมาให้ พระอินทร์จึงตรัสว่า "มันเป็นของพวกเรารวมกัน เพราะฉะนั้น จงนำ

---

[1] Ibid. [2] SB. 12.7.1.10 - 12.

[3] SB. 12.7.1.11 - 12. [3] SB. 12.7.3.1.

มันกลับมา" พระอัศวินและพระสรัสวดีได้รักษาพระอินทร์ด้วยพิธีบวงสรวง[1] ซึ่งอรรถกถาจารย์เข้าใจว่าเป็นพิธีเสาตรามณี[2] แล้วพระอัศวินและพระสรัสวดีก็หลอฟองน้ำให้เป็นวัชระซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่แห้งและไม่เปียก พระอินทร์ใช้วัชระนี้ตัดศีรษะอสูรนมุจิในเวลารุ่งอรุณก่อนที่พระอาทิตย์จะขึ้น ซึ่งก็มิใช่ทั้งเวลากลางวันและกลางคืน[3] การประหารนมุจิครั้งนี้พระองค์มิได้กระทำผิดสัญญา เรื่องราวการประหารนมุจินี้มีกล่าวไว้ชัดเจนในคัมภีร์พราหมณะหลาย ๆ คัมภีร์ และมีข้อความตรงกันว่า พระอินทร์ประหารนมุจิด้วยฟองน้ำอันไม่แห้งและไม่เปียก ในเวลารุ่งอรุณก่อนพระอาทิตย์ขึ้นซึ่งไม่ใช่เวลากลางวันและกลางคืน[4] แม้แต่วรรณคดีสมัยมหากาพย์ก็ยังกล่าวถึงเรื่องนี้ รามายณะว่า "ขรถูกประหารล้มลง... เช่นเดียวกับที่วฤตระถูกประหารด้วยวัชระและเป็นเช่นกับที่นมุจิถูกประหารด้วยฟองน้ำ"[5] มหาภารตะเล่าว่า เมื่อวาสวะจอมเทพเห็นหมอกก็ตัดศีรษะของนมุจิด้วยฟองน้ำ[6]

คัมภีร์ฤคเวทที่กล่าวถึงการต่อสู้ระหว่างพระอินทร์กับพวกอมนุษย์นั้น บางครั้งก็พรรณนาว่าพระอินทร์ทำลายอมนุษย์ทั่ว ๆ ไป ดังนั้น จึงกล่าวกันว่า พระองค์กวาดพวกอมนุษย์ออกไปด้วยล้อรถของพระองค์[7] พระองค์ผลาญพวกอมนุษย์ด้วยวัชระ เหมือนไฟที่เผาป่าซึ่งแห้งผาก[8] และพิชิตทรุหะ หรือพวกวิญญาณร้าย[9]

---

[1] AB. 3.20; ʼSB. 4.1.3.4; TS. 2.6.6.

[2] Bloomfield, op.cit., p. 154. [3] ʼSB. 12.7.3.3.

[4] TB. 1.7.1.7; PB. 12.6.8; MS. 4.3.4.

[5] R. 3.30.28. [6] Mbh. 9.2436.

[7] RV. 8.85.9. [8] RV. 6.18.10.

[9] RV. 4.23.7.

3) เรื่องที่พระอินทร์ปราบชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดีย เพื่อคุ้มครองชาวอารยันในการรบนั้น ไม่มีเรื่องราวละเอียดมากนักในคัมภีร์ฤคเวท การอ้างอิงก็เป็นเพียงเรื่องที่ไม่ปะติดปะต่อกันนัก ที่ระบุถึงบ่อย ๆ ก็คือชัยชนะของพระอินทร์ที่มีต่อพวกทาสและทัสยุ Macdonell ว่าทัสยุนั้นบางทีจะหมายความถึงศัตรูที่พระอินทร์มีชัยชนะ[1] บางครั้งจะกล่าวคู่ไปกับวฤตระ[2] เป็นเหตุให้พระอินทร์ได้รับสมญาว่า "ผู้ประหารทัสยุ" (ทสฺยุหนฺ)[3] พระอินทร์เคยฆ่าทาสถึง 3 หมื่น[4] หรือยกมัดพวกทัสยุเป็นจำนวนพัน[5] ในชั้นแรกพวกเหล่านี้ก็คือศัตรูที่เป็นมนุษย์ พวกเขามีผิวดำ[6] อาศัยอยู่ในความมืด[7] เป็นพวกที่ไม่มีจมูก[8] (ซึ่งคงจะหมายถึงชนเผ่าที่มีจมูกแบนไปโดยเหมือนชาวอารยัน) ไม่นับถือเทวดา และไม่มีการทำพิธีบวงสรวง แม้ว่าเค้ามูลเกี่ยวกับเทพนิยายนี้แท้จริงแล้วส่วนใหญ่จะเป็นการผสมผสานกันระหว่างเรื่องราวความมีชัยของพระอินทร์ต่อพวกทาสทีละคน และพื้นฐานของเทพนิยายเหล่านี้ก็ดูเหมือนจะเป็นเรื่องของโลกและมนุษย์ เพราะการที่วฤตระถูกประหารก็เป็นไปเพื่อสิ่งที่ดีของมนุษย์โดยทั่ว ๆ ไป แต่การกล่าวถึงมนุษย์แต่ละคนที่พระอินทร์ช่วยให้เอาชนะพวกทาสนั้น ปรากฏว่าพวกที่อยู่ในความอุปถัมภ์ของพระอินทร์เหล่านี้มิใช่บรรพบุรุษของพวกนักบวชหรือพวกพราหมณ์ แต่เป็นพวกนักรบหรือเจ้าผู้ครองเผ่าชนซึ่งน่าจะเป็นคนในประวัติศาสตร์ ดังเช่น ทิโวทาส อติถิควะ ก็คือบิดาของพระเจ้าสุทาส กษัตริย์ผู้มีชื่อเสียง และพวกทาสที่เป็นศัตรูของพระองค์ก็คือ ศัมพร โอรสแห่งกุลิตร[9] ดังนั้นพระอินทร์จึงเป็นเทพนักรบที่ชาวอารยันสวดวิงวอนให้ช่วย

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 157. [2] RV. 6.23.2.

[3] RV. 1.100.12. [4] RV. 4.30.21.

[5] RV. 2.13.9. [6] RV. 1.130.8.

[7] RV. 2.20.7. [8] RV. 5.29.10.

[9] Macdonell, op.cit., p. 64.

เหลือในการทำสงครามกับฝ่ายศัตรู ซึ่งอาจจะหมายถึงชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดียด้วย พระอินทร์ได้รับคำสาวด้อ้อนวอนในฐานะผู้อุปถัมภ์ชาวอารยันและในฐานะผู้คุ้มครองพวกเขาจากศัตรูในโลกและศัตรูในอากาศ[1] คัมภีร์ฤคเวทกล่าวว่า "พระอินทร์ผู้ทรงวัชระและเชื่อในอำนาจของพระองค์ ทรงก้าวตรงไปทำลายนครของพวกทัสยุ พระองค์ผู้ทรงวัชระรู้จักพวกศัตรูแต่ละคน ได้ขว้างวัชระไปที่พวกทัสยุ ทรงเพิ่มกำลังและเกียรติแก่พวกอารยัน"[2] กล่าวกันว่าพระอินทร์ผู้มีความช่วยเหลือดังร้อยประการในพระหัตถ์ในสงครามทุกครั้ง ทรงคุ้มครองชาวอารยันผู้บูชาพระองค์ในสงครามต่าง ๆ ในสงครามที่ได้แสงสว่างแห่งสวรรค์ พระองค์ลงโทษผู้ปราศจากกฎหมาย พระองค์ปราบพวกผิวดำให้แก่มนู (มนุ)[3] หรือชาวอารยัน[4] นอกจากนี้พระอินทร์ยังปราบปรามหัวหน้าของชาวพื้นเมืองเดิมให้แก่ราชาแห่งพวกอารยันด้วย พระองค์ได้ทำลายป้อม 90 ป้อม เพื่อปูรุ เจ้าชายองค์หนึ่งซึ่งพระองค์คุ้มครอง เพื่อทิโวทาสซ้าที่พระองค์โปรดปรานด้วยวัชระ และเพื่อผู้บูชาพระองค์ พระอินทร์ผู้เข้มแข็งได้นำศัมพรลงมาจากภูเขาเพื่ออติถิควะ[5] พระอินทร์ทำลายพวกทัสยุและคุ้มครองวรรณะอารยัน[6] ในคัมภีร์ฤคเวทบางตอน พระอินทร์กล่าวว่า "เราให้ดินแดนแก่พวกอารยัน และให้ฝนแก่มรรตัยชนผู้บูชาเรา"[7] และมีข้อความบางตอนว่า พระองค์ปราบพวกทัสยุเพื่อชาวอารยัน[8] หรือพระองค์เป็นผู้ทำลายนครอันนับจำนวนไม่ถ้วน พระองค์ผู้ประหารพวกทัสยุ พระองค์ผู้เกื้อกูลมนุษย์ (ชาวอารยัน) พระองค์ผู้เป็นใหญ่ในสวรรค์[9]

---

[1] RV. 1.51.8. [2] RV. 1.103.3. [3] RV. 1.130.8.

[4] Muir, Original Sanskrit Texts, Vol. V., p. 113.

[5] RV. 1.130.7. [6] RV. 3.34.9. [7] RV. 4.26.2.

[8] RV. 6.18.3. [9] RV. 8.87.6.

ในบรรดาเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวถึงวีรกรรมของพระอินทร์ที่ช่วยเหลือชาวอารยันนั้น มีบางเรื่องที่อาจจะมีเค้าทางประวัติศาสตร์อยู่บ้าง คือการที่พระอินทร์ได้ช่วยพาตุรวศ (ตุรวศ) และ ยทุ ข้ามแม่น้ำหลายสายอย่างปลอดภัย[1] บุคคลทั้งสองนี้เป็นวีรบุรุษดั้งเดิมของชาวอินเดียสองเผ่า และทั้งสองเผ่านี้ก็เกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับเผ่าอารยัน ฉะนั้นเรื่องราวในตอนนี้จึงแสดงให้เห็นว่า พระอินทร์ผู้เป็นเทพนักรบประจำชาตินั้นปรากฏองค์ในฐานะผู้อุปถัมภ์ในการอพยพของชาวอารยัน เรื่องราวการต่อสู้ของพระเจ้าสุทาส กับกษัตริย์ทั้งสิบซึ่งกล่าวกันว่า พระอินทร์ได้ช่วยเหลือพระเจ้าสุทาสเป็นการตอบสนองคำสวดอ้อนวอนของพวกพระของพระเจ้าสุทาส คือพวกภฤตสุส ซึ่งมีวสิษฐ ผู้มีชื่อเสียงเป็นหัวหน้า[2] และพระองค์ทำให้พวกศัตรูจมน้ำตายที่แม่น้ำปุรุษณี จะเห็นได้ว่าวิธีการบรรยายบางตอนมีลักษณะคล้ายกับนำเอาเรื่องจริงทางประวัติศาสตร์มาบรรยาย

4) เรื่องการช่วยเหลือมนุษย์ให้ดำรงชีวิตอยู่ด้วยดีนั้น พระอินทร์ประกอบภารกิจ 2 ประการคือ

1. พระองค์ประทานฝนอันจำเป็นยิ่งต่อชีวิตและการเพาะปลูกของชาวอารยัน ตลอดจนประทานความมั่งคั่งและสิ่งที่ปรารถนาให้แก่ผู้กระทำพิธีบูชาบวงสรวงพระองค์ จากวีรกรรมเรื่องเด่นที่สุดของพระอินทร์คือ การประหารอมนุษย์ทั้งหลายนั้น เราจะเห็นได้ว่าสาเหตุของการสงครามทุก ๆ ครั้งล้วนเป็นว่าพวกอมนุษย์ได้กักให้เกิดความแห้งแล้งด้วยการปิดกั้นสายน้ำสวรรค์ที่จะหลั่งลงสู่โลกเพื่อมนุษยชาติ เมื่อพวกอมนุษย์อันมีวฤตระเป็นหัวหน้าได้กีดกั้นไว้ก็ทำให้มนุษย์เดือดร้อนจนต้องทำพิธีบวงสรวงอ้อนวอนพระอินทร์ให้ช่วยปราบอมนุษย์และปล่อยสายน้ำให้ไหลลงสู่โลก กัมภีรฤาเวทมีข้อความบางตอนว่าพระอินทร์ช่วยทำทางให้น้ำไหลได้สะดวก ดังนั้นพระอินทร์ก็ได้รับความเคารพในแง่เทพผู้ประทานน้ำ (ฝน) อันเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ชาวอารยัน นอกจากนี้แล้วพระองค์ยังโปรดประทานทรัพย์และสิ่งอันพึงปรารถนาแก่ชนผู้กระทำพิธีบวงสรวงพระองค์ ผู้ถวายน้ำโสมแด่พระองค์[3] แต่พระองค์จะไม่ประทานสิ่ง

---

[1] RV. 1.174.9. [2] RV. 7.33.3.

[3] ดูอุปนิสัยของพระอินทร์ข้อ 4. หน้า 82 - 4.

โลกบาลแต่ละองค์จะมีช้างสำคัญเชือกหนึ่งซึ่งมีส่วนในการป้องกันและคุ้มครองดินแดนตลอดทิศนั้น ๆ และเรียกว่าโลกบาลเหมือนกัน ช้างทรงของพระอินทร์แห่งทิศตะวันออกชื่อไอราวต และมีชื่อเรียกกันอีกหลายชื่อ เช่น อัภระ มาตังคะ (ช้างแห่งเมฆ) อรกะ โสทระ (พี่น้องแห่งดวงอาทิตย์) นาคะ มัลละ (ช้างก็ก) สหา - ทาน (ช้างซับมันตลอดกาล) มหามหร (ช้างซับมัน มีน้ำมันเยิ้ม)[1] บางแห่งกล่าวว่า โลกบาลมีจำนวนถึง 11 องค์ เพิ่มทิศเบื้องบนมีพระพรหมเป็นผู้คุ้มครอง ทิศเบื้องล่างมีราชาแห่งนาคทั้งหลาย คือ พญาเศษนาค หรือบางที่ว่าชื่อ วาสุกิ หรืออนันตนาค เป็นผู้คุ้มครอง ทิศศูนย์กลางมีพระรุทระ หรือพระศิวะเป็นผู้คุ้มครอง ในมานวธรรมศาสตร์ว่า ถ้าโลกไร้กษัตริย์ โลกก็จะหวั่นไหวไปทุกด้านทุกมุม ฉะนั้น จึงเป็นความจำเป็นที่ท้าวโลกบาลจะต้องสร้างกษัตริย์เพื่อเป็นผู้คำจุน ผดุง ธำรง จักรวาลไว้ไม่ว่าจะในทางธรรมหรือทางโลกก็ตาม[2]

3.3.7 ความยิ่งใหญ่ของพระอินทร์ วรรณคดีสมัยพระเวทกล่าวไว้ว่า พระอินทร์เป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่สุด โดยตำแหน่งพระองค์ทรงเป็นเทพแห่งท้องฟ้า เป็นใหญ่ในแดนที่สองคือบรรยากาศ โดยความสำคัญพระองค์ทรงเป็นเทพนักรบผู้ปราบปรามเหล่าอมนุษย์อันเป็นทั้งศัตรูของทวยเทพและมนุษยชาติ ประทานฝนอันเป็นสิ่งจำเป็นที่สุดสำหรับชีวิตของชาวอารยัน และเป็นผู้นำพวกเขาในการรบกับศัตรู โดยความนิยมของชาวอารยันในสมัยพระเวท จะเห็นได้ว่าพระอินทร์ได้รับความนิยมเคารพบูชายิ่งกว่าเทพองค์ใด ๆ และมีบทสวดสรรเสริญของผู้ศรัทธาเป็นจำนวนมากในคัมภีร์ฤคเวท สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่แสดงให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระอินทร์สมกับที่กล่าวไว้ว่า ความยิ่งใหญ่และอำนาจของพระองค์มากจนไม่อาจเปรียบกับผู้ที่เกิดแล้ว หรือผู้ที่จะเกิดมาภายหลัง[3] ไม่มีใครไม่ว่าจะเป็นชาวฟ้าหรือชาวดินที่เกิดแล้วหรือจะเกิดจะเหมือนพระองค์[4] ไม่มีใครไม่ว่าจะเป็นเทพหรือมรรตัยชนจะเหนือกว่าพระองค์ หรือ

---

[1] Dowson, op.cit., p. 180.

[2] Moor, op.cit., p. 184. อ้างจากมานวธรรมศาสตร์ 7.5.3.

[3] RV. 4.18.4. [4] RV. 7.32.23.

แม้แต่จะเทาเทียมกับพระองค์[1] ความกล้าของพระองค์นั้นไม่มีใครจะเทียบเท่าไม่ว่าจะในสมัยก่อนหรือหลัง หรือแม้แต่ในปัจจุบัน[2] ไม่ว่าทวยเทพ มนุษย์หรือแม้แต่สายน้ำ ก็ไม่มีใครบรรลุขอบเขตแห่งอำนาจของพระองค์[3] ไม่มีเทพองค์ใดในหมู่เทพจะเป็นที่รู้จักเทาเทียมกับพระองค์ ไม่มีใครที่เกิดมาในอดีตหรือปัจจุบันจะสามารถเอาชนะพระองค์ได้[4] พระองค์ทรงอยู่เหนือทวยเทพ[5] เทพทั้งปวงออนนอมถออำนาจและพลังของพระองค์[6] แม้แต่หมู่เทพที่มีมากอน อำนาจของพวกเขาก็ยังเป็นรองพระองค์ทั้งในด้านความรุ่งโรจน์ ความเมตตาและเกียรติยศของพระองค์ด้วย[7] นอกจากนี้ยังมีข้อความในคัมภีร์ฤคเวทอีกหลายกอนที่บงอย่างชัดแจ้งวาพระอินทร์ทรงมีอำนาจเหนือเทพองค์อื่น ๆ เชน กลาววา แม้แตพระวรุณและพระ-สูรยะก็เป็นผู้อยู่ในคำสั่งของพระองค์[8] พระองค์ได้รับการอ้อนวอนให้ทำลายศัตรูของพระมิตรและพระอรรยมัน และพระวรุณ[9] พระอินทร์แต่ผู้เดียวที่ทรงเป็นราชาแห่งโลกทั้งหมด[10] พระองค์เป็นใหญ่เหนือสิ่งมีชีวิต (ที่เคลื่อนไหวได้และหายใจ) ทั้งหมด[11] พระองค์เป็นดวงตาของสิ่งที่เคลื่อนไหวได้และสิ่งที่เห็นได้[12] พระองค์เป็นผู้นำแห่งมนุษยชาติและชาว-สวรรค์[13] พระองค์นั้นเป็นที่เรียกกันว่า "ผู้ปกครองจักรวาลทั้งโลกและสวรรค์"[14]

---

[1] RV. 6.30.4. [2] RV. 5.42.6.

[3] RV. 1.100.15. [4] RV. 1.165.9.

[5] RV. 3.46.3. [6] RV. 8.51.7.

[7] RV. 7.21.7. [8] RV. 1.101.3.

[9] RV. 10.89.9. [10] RV. 3.46.2.

[11] RV. 1.101.5. [12] RV. 10.102.12.

[13] RV. 3.34.2. [14] RV. 1.100.1.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คัมภีร์ฤคเวทมีข้อความย้ำไว้หลายครั้งหลายหน เน้นให้เห็นความยิ่งใหญ่ของพระ-อินทร์ว่า ทรงเป็นใหญ่เหนือมนุษยชาติและทวยเทพ ดังนั้น ความสัมพันธ์กับเทพองค์อื่น ๆ พระองค์จึงมีฐานะเป็นผู้อยู่เหนือเทพเหล่านั้น เรื่องราวที่แสดงวีรกรรมของพระองค์นั้น ปรากฏว่าพระองค์มักจะอยู่ในฐานะผู้นำ เช่น การปราบพวกอมนุษย์ แม้เทพอื่น ๆ จะแสดงตนในฐานะพันธมิตรของพระองค์ แต่ก็เป็นเพียงผู้ช่วยในการนั้น ๆ เช่น พวกมรุต เป็นผู้ติดตามพระอินทร์ ช่วยพระองค์ในการสงครามเมื่อจะประหารวฤตระ เป็นต้น พระอินทร์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพวกมรุต จนกระทั่งได้รับสมญาว่า "มรุตวัต" (ผู้มีมรุตเป็นบริวาร) นอกจากนี้พระองค์มักจะกับพระอัคนิบ่อยกว่าเทพองค์อื่น ๆ สำหรับกรณีนี้ Macdonell ได้วิจารณ์ไว้ว่า เป็นเรื่องธรรมดาในฐานะที่ฟ้าแลบเป็นรูปหนึ่งของไฟ[1] บางทีก็กล่าวกันว่า พระอินทร์สร้างพระอัคนิขึ้นในระหว่างหิน 2 ก้อน[2] แม้แต่พระวิษณุก็เป็นสหายที่ใกล้ชิดของพระอินทร์[3] และบางครั้งพระองค์ก็ติดตามพระอินทร์ในการต่อสู้กับพวกอมนุษย์ พระอินทร์ประหารวฤตระเมื่อพระองค์มีพระวิษณุเป็นผู้ติดตาม[4]

วรรณคดีสมัยหลังพระเวททั้งในสมัยพราหมณะและมหากาพย์นั้น โดยทั่วไปก็ยังเล่าว่าพระอินทร์มีไมตรีต่อเทพองค์อื่น ๆ ในฐานะที่ทรงเป็นผู้อยู่เหนือ ดังเช่น พระอัคนิช่วยพระ-อินทร์ต่อสู้กับท้าวพลี[5] และพระอินทร์สัญญาที่จะประทานส่วนแบ่งในเครื่องสังเวยนั้น[6] พระอัคนิประพฤติตนในฐานะทูตของพระอินทร์[7] กล่าวคือมีเรื่องเล่าว่า อนล (พระอัคนิ) ได้นำเครื่องสังเวยไปถวายพระอินทร์อยู่เนือง ๆ[8] พระกุเวรนั้นแม้จะเป็นคู่แข่งกับพระอินทร์ในความมั่งคั่ง[9] แต่เทพทั้งสององค์ก็เป็นเจ้าของสวนสวรรค์นันทนะร่วมกัน พระอินทร์ทรง

---

[1] Macdonell, op.cit., p. 57. [2] RV. 2.12.3.

[3] RV. 1.22.19. [4] RV. 6.20.2.

[5] Mbh. 7.25.20. [6] Mbh. 5.16.32. [7] Mbh. 14.9.8 f.

[8] R. 5.37.21. [9] R. 1.6.3.

อยู่ในฐานะโอรสองค์โปรดหรือเป็นเหมือนอนุชาองค์เล็กของพระพรหม[1] ส่วนพระประชาบดีนั้น ทั้งพระอินทร์และพระองค์ล้วนทรงเป็นที่พึ่ง (นาถ) ของเทพองค์อื่น ๆ แม้ว่าพระประชาบดีจะเป็นบิดาของพระอินทร์[2] ก็ตาม แต่กับพระพฤหัสบดี (พฤหัสปติ) แล้ว พระอินทร์ปฏิบัติต่อพระองค์ในฐานะที่ศิษย์พึงปฏิบัติต่ออาจารย์ (คุรุ) เช่นพระอินทร์ใช้หัตถ์สัมผัสเท้าของพระองค์[3]

ในสมัยหลังเมื่อเกิดมีการนับถือพระเป็นเจ้าทั้งสามคือ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ตลอดจนเกิดการแยกนิกายออกไปเป็นไวษณวนิกาย และไศวนิกายแล้ว ฐานะของพระอินทร์ก็เปลี่ยนแปลงไป แม้ว่าในเรื่องราวหลาย ๆ ตอน พระอินทร์จะยังมีความเท่าเทียมกับพระวิษณุอยู่ คือ พระวิษณุช่วยเหลือพระอินทร์[4] หรือมีข้อความเล่าว่า ศุนหเศป (ศุนะเศป) สรรเสริญพระอินทร์และพระอนุชาองค์เล็กของพระองค์คือพระวิษณุ[5] และแม้แต่เมื่อพระวิษณุได้รับความนิยมจากบรรดาศาสนิกในอินเดียมากขึ้นและอยู่ในฐานะเทพผู้ยิ่งใหญ่กว่าพระอินทร์ พระองค์ก็ยังโปรดให้พระอินทร์เป็นผู้ปกครองทวยเทพ[6] พระกฤษณะผู้เป็นภาคหนึ่งของพระวิษณุก็กล่าวถึงพระอินทร์ในฐานะที่เป็นเทพชั้นรองหรือเทพผู้ขึ้นอยู่กับพระเป็นเจ้าสูงสุด[7] และพระวิษณุเคยช่วยเหลือพระอินทร์หลายครั้ง เช่น ช่วยให้ได้ตำแหน่งจอมสวรรค์ และจอมโลกคืนจากท้าวพลิ โดยที่พระองค์อวตารมาในร่างของวามนะ ซึ่งคัมภีร์ปุราณะถือว่าเป็นอวตารปางหนึ่งของพระวิษณุ นอกจากนี้พระวิษณุยังช่วยประหารนรกะ โอรสของนางทิติ พระอินทร์เกรงกลัวเขาอย่างยิ่ง และได้ร้องขอให้พระวิษณุช่วย[8] ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพรหมและพระศิวะนั้น เมื่ออยู่ต่อพระพักตร์พระศิวะ พระอินทร์ก็เป็นผู้ปราศจากอำนาจด้วยเช่นกัน[9] และเมื่อพระอินทร์แสวงหาคำแนะนำ บางครั้งพระองค์ก็ได้พึ่งพระพรหมด้วย

---

[1] R. 6.60.96. [2] R. 7.83.11 f.

[3] R. 2.103.28. และ 30. [4] Mbh. 6.59.80.

[5] R. 1.62.25 f. [6] Mbh. 5.10.7. [7] Mbh. 13.149.97.

[8] Mbh. 3.142.7. และ 20 f. [9] Mbh. 1.197.

ดังนั้น เมื่อเกิดนิกายไวษณวนิกาย และไศวนิกาย ซึ่งชาวอารยันผู้เคารพพระเป็นเจ้าสูงสุดทั้งสามได้แยกเด่นออกไป ว่าเทพองค์ใดมีอำนาจสูงที่สุดแล้ว ความยิ่งใหญ่ของพระอินทร์ก็ลดลงตามลำดับ แม้จะยังทรงเป็นจอมสวรรค์อยู่ก็ตาม อำนาจของพระอินทร์เสื่อมลงมาก และต้องพ่ายแพ้ในการสงครามกับพวกอสูรและรากษสหลายครั้ง แม้กระนั้นในที่สุดพระองค์ก็ยังพ่ายแพ้มนุษย์และครั้งหนึ่งเป็นพวกกึ่งสัตว์กึ่งเทพเสียอีกด้วย เรื่องการสงครามของพระองค์กับพวกอสูรนั้นก็มีเรื่องเล่าแตกต่างออกไปจากสมัยพระเวทและพราหมณะ ความพ่ายแพ้ครั้งใหญ่ ๆ ของพระองค์ก็มี เช่น เรื่องรามายณะกล่าวว่า พระอินทร์แพ้เมฆนาทโอรสของท้าวราพณาสูร ราชาแห่งรากษสผู้ครองลงกาจนถูกเมฆนาทจับเป็นเชลย ด้วยเหตุนี้เมฆนาทจึงได้ชื่อว่า อินทรชิต (ผู้พิชิตพระอินทร์) เรื่องกล่าวว่า เมื่อท้าวราพณาสูรยกทัพไปรบกับพระอินทร์บนสวรรค์ เมฆนาทผู้เป็นโอรสได้ตามพระองค์ไปด้วยและรวมรบอย่างกล้าหาญ ได้ใช้เวทมนตร์ซึ่งพระศิวะประทานทำให้หายตัวได้ พระอินทร์ต้องประสบความลำบากใจในการรบครั้งนี้ ในที่สุดก็ถูกเมฆนาทพันธนาการและนำไปยังนครลงกา ทวยเทพซึ่งมีพระพรหมเป็นประธานได้ตามไปขอให้เมฆนาทปลดปล่อยพระอินทร์ โดยที่พระพรหมจะยอมประทานนามแก่เมฆนาทว่า อินทรชิต แม้กระนั้นอินทรชิตก็ยังไม่ยินยอมที่จะปล่อยเทพผู้เป็นเชลยศึกของเขา เว้นแต่เขาจะได้รับพรให้เป็นอมตะ แต่พระพรหมปฏิเสธ อินทรชิตจึงขอไหมว่าเมื่อใดตนบูชาเพลิงขอให้มีรถผุดขึ้นมา และถ้าเขายังสถิตอยู่บนรถนั้นตราบใด ขออย่าให้ใครฆ่าตายได้ และอีกประการหนึ่งอินทรชิตหรือเมฆนาทสัญญาว่าจะบูชาพระเพลิงทุกครั้งก่อนหน้าจะเข้ารบกับศัตรู ถ้าฝืนคำปฏิญญาณนี้จะยอมให้ศัตรูฆ่าตายได้ พระพรหมก็โปรดประทานให้[1] แต่ Dowson ว่าพระพรหมจำต้องประทานพรคือความอมตะแก่อินทรชิต แล้วพระองค์จึงตรัสกับพระอินทร์ผู้ถูกลดฐานะลงอย่างยิ่งนั้นว่า ความพ่ายแพ้ของพระอินทร์ครั้งนี้เป็นการลงโทษสำหรับบาปที่พระองค์เป็นชู้กับนางอหัลยา ชายาของฤษีเคาตมะ[2]

---

[1] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, บ่อเกิดแห่งรามเกียรติ์, หน้า 101.

[2] Dowson, on.cit., p. 125.

คัมภีร์ปุราณะเล่าว่า พระอินทร์เสียอำนาจการครอบครองสวรรค์และโลกแก่ท้าวพลิ จนต้องขอให้พระวิษณุช่วย เรื่องมีอยู่ในวิษณุปุราณะ และภาควตปุราณะ[1] ว่า ท้าวพลิจอมแทตย์เป็นโอรสของวิโรจนะ ผู้เป็นโอรสของประหลาท ผู้ทรงคุณธรรม ตัวท้าวพลิเองก็เป็นจอมแทตย์ที่มีนิสัยดีและมีคุณธรรม เมื่อคราวที่เทวดากับอสุรกวนเกษียรสมุทรท้าวพลิก็มาช่วย แต่ไม่ได้ดื่มน้ำอมฤตด้วย มิหนำซ้ำเมื่อเกิดการต่อสู้กัน ท้าวพลิก็เสียชีวิต แต่พราหมณ์ภารควะ (พระศุกร์) ปุโรหิตของพระองค์กระทำยัญกรรมจนท้าวพลิคืนชีพ พระองค์ได้กระทำพิธีบวงสรวงและบำเพ็ญตบะจนสามารถเอาชนะพระอินทร์ และขยายอำนาจจนสามารถครอบครองสามโลก คือทั้งสวรรค์ โลก และบาดาล ทวยเทพได้ออนวอนให้พระวิษณุช่วย[2] จนพระองค์ต้องอวตารมาเป็นโอรสเตี้ยของอทิติเทพมารดา มีชื่อว่า วามนะ เพื่อปราบท้าวพลิ[3] และโปรดให้พระอินทร์กลับครองตำแหน่งตามเดิม ส่วนท้าวพลินั้นแม้ถูกลงโทษก็ยังประพฤติตนดี บูชาพระวิษณุอยู่เสมอ นอกจากพระวิษณุจะโปรดให้ขึ้นมาอยู่บาดาลชั้นสุตลอันเป็นที่มีความสุขสำราญปานเมืองสวรรค์แล้ว พระองค์ยังทรงสัญญาว่าถ้าท้าวพลิประพฤติตนดี มีคุณธรรมตลอดเวลา ต่อไปพระองค์จะโปรดให้ครองตำแหน่งพระอินทร์ ท้าวพลินั้นเรียกกันอีกชื่อหนึ่งว่ามหาพลิ ครองนครมหาพลิปุระ และมีชายาชื่อวินธยาวลี

นอกจากเรื่องที่แพร่หลายและแทตย์แล้ว คัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ และมหากาพย์ยังกล่าวถึงเรื่องพระอินทร์เสื่อมอำนาจถึงขนาดที่แพ้พระกฤษณะ ตั้งแต่พระกฤษณะมีพระชนม์เพียง 7 พรรษา[4] ขณะที่พระองค์ทรงพำนักอยู่กับพวกโคบาล พระองค์เห็นพวกนี้บูชาเซ่นสรวงพระ-

---

[1] พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, ลิลิตนารายณ์สิบปาง (พระนคร: ศิลปาบรรณาคาร, 2503), หน้า 84.

[2] Dowson, op.cit., p. 42.

[3] ดูเรื่องบิดามารดาของพระอินทร์ เรื่อง 1) ข้อ 3.3.2 หน้า 63 - 4.

[4] Moor, op.cit., p. 124.

อินทร์จึงเกิดความคิดสนุกและหาทางจะเสวยเครื่องบวงสรวงเสียเอง พระองค์แนะนำให้พวกโคบาลบูชาบวงสรวงภูเขาโควรรธนะแทน แล้วพระองค์ก็แอบไปเสวยเครื่องสังเวยนั้น พระอินทร์กริ้วที่พวกโคบาลละเลยไม่ถวายเครื่องสังเวยแด่พระองค์ จึงเรียกกลุ่มเมฆบริวารของพระองค์ชื่อ สัมวรรตกะ บันดาลให้ฝนตกใหญ่ทำให้ฝูงปศุสัตว์ล้มเจ็บหรือมีอันเป็นไปต่าง ๆ เพื่อทำลายอาชีพของพวกโคบาล มีพายุฝนและลมที่พัดแรงน่าสะพึงกลัว โลกทั้งโลกคลุมอยู่ด้วยเมฆหนามืด ฝนหลั่งลงมาไม่ขาดสาย ฝูงปศุสัตว์จึงเดือดร้อนอย่างยิ่ง ฝ่ายพระกฤษณะทรงเห็นชาวหมู่บ้าน (โคกุละ) ทั้งหมดปั่นป่วนด้วยความตกใจ อกสั่นขวัญหนีทั้งเหล่าโคบาล โคปีและเหล่าปศุสัตว์ทั้งหลาย จึงทรงคำนึงว่า "น้ำท่วมนี้ต้องเป็นผลงานของพระมเหนทร คือพระอินทร์ผู้เป็นใหญ่ ผู้ไม่พอพระทัยที่ถูกกีดกันเครื่องสังเวยของพระองค์ ฉะนั้นจึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะป้องกันพวกโคบาลไว้ เราจะยกภูเขาอันกว้างใหญ่นี้ขึ้นจากฐานอันแข็งแกร่งของมัน และชูมันไว้แทนร่มคันใหญ่เพื่อปกป้องพวกนี้" เมื่อตัดสินพระทัยเช่นนั้นแล้วพระกฤษณะก็ยกภูเขาโควรรธนะขึ้นทันที และทรงพยุงไว้ด้วยนิ้วก้อย ตรัสบอกพวกโคบาลให้เข้าไปอยู่ใต้ภูเขาอันเป็นเครื่องกำบังจากพายุ ชนทั้งปวงพร้อมด้วยสัตว์เลี้ยง รถ สิ่งของต่าง ๆ และนางโคปีก็เข้าไปในที่กำบัง ตลอดเวลาเจ็ดวันเจ็ดคืนที่หมู่เมฆอันกว้างใหญ่ซึ่งพระอินทร์ส่งมาเพื่อให้เป็นฝนตกเหนือหมู่บ้านโคกุละของนันทะ หัวหน้าโคบาลเพื่อจะทำลายผู้อยู่อาศัย แต่ก็ปราศจากผล ในที่สุดพระอินทร์จึงจำต้องสั่งให้ฝนหยุดตก พวกโคกุละทั้งหมดก็ออกจากที่กำบังและกลับคืนสู่ที่พักอาศัยของตน แล้วพระกฤษณะจึงวางขุนเขาโควรรธนะไว้ที่เดิม[1]

นอกจากเรื่องนี้แล้วยังมีเรื่องอื่นที่พระอินทร์แพ้พระกฤษณะ กล่าวคือในเวลาต่อมาพระอินทร์กับพระกฤษณะกลับเป็นมิตรกัน วิษณุปุราณะเล่าว่า ด้วยความยินยอมของอทิติเทพมารดา พระอินทร์ต้อนรับพระกฤษณะแล้วนำพระองค์กับนางสัตยภามาไปสู่นันทนอุทยาน พระกฤษณะและชายาได้ไปเห็นต้นปาริชาต นางสัตยภามาปรารถนาต้นไม้สวรรค์นี้อย่างยิ่งจึงทูลวิงวอนสวามีให้โปรดนำต้นปาริชาตนี้ไปเป็นเครื่องประดับที่พำนักของนาง คือนำไปปลูกใน

---

[1] Ibid., p. 125. อ้างจาก Visnu Purāna, p. 526.

สวนของนางที่นครทวารกา เมื่อชายาขอร้อง พระกฤษณะก็นำต้นปาริชาตมาด้วย และวางบนหลังครุฑอันเป็นพาหนะอันวิเศษของพระองค์ แม้พระอินทร์และเหล่าเทพบริวารจะพยายามป้องกันการเคลื่อนย้ายต้นปาริชาตครั้งนี้ แต่ก็ไม่สามารถจะป้องกันได้[1] พระกฤษณะยึดวัชระของพระอินทร์ไว้ในพระหัตถ์ แล้วเสด็จนิวัติทวารกาโดยไม่บาดเจ็บเลย พระองค์นำต้นปาริชาตไปปลูกไว้ในอุทยาน[2] โดยที่พระอินทร์จำต้องสละสิทธิ์ความเป็นเจ้าของต้นปาริชาต

การเสื่อมอำนาจของพระอินทร์นั้นไม่เพียงแต่จะแพ้พระกฤษณะบรมเทพในรางมนุษย์ซึ่งเป็นพระผู้เป็นเจ้าแห่งจักรวาลทั้งมวลแต่เพียงผู้เดียวเท่านั้น แม้แต่กับครุฑก็มีเรื่องเล่าว่าพระอินทร์ก็พ่ายแพ้เหมือนกัน สาเหตุมีว่าครั้งหนึ่งนางวินตา มารดาของครุฑตกเป็นคนรับใช้ของนางกัทรุ มารดาของเหล่านาคโดยแพ้กลอุบายของนางกัทรุ พวกนาคยื่นคำขาดให้ครุฑไปขโมยน้ำอมฤตจากเทวดามาไถ่ตัวมารดา ครุฑจึงจำต้องไปขโมย เมื่อพระอินทร์ทรงทราบก็ขัดขวางการขโมยน้ำอมฤต พระองค์ต่อสู้กับครุฑเป็นเวลานานถึงวัชระแตก[3]

สาเหตุเรื่องการเสื่อมฤทธิ์ของพระอินทร์นั้นกล่าวไว้ในวิษณุปุราณะว่าเป็นเพราะฤษีทุรวาสสาป ต้นเหตุมาจากการที่ฤษีทุรวาสได้มาลัยดอกไม้สวรรค์จากนางฟ้า และมากลางทางพบพระอินทร์ทรงช้างไอราวต จึงมอบมาลัยให้ กลิ่นดอกไม้หอมตลบจนทำให้ไอราวตคลั่งเอางวงคว้ามาลัยมาทำลาย ทุรวาสจึงกริ้วพระอินทร์ว่าดูหมิ่นตน แล้วสาปให้เสื่อมฤทธิ์ ให้หมู่อสูรชนะพระองค์ จนเป็นเหตุให้ต้องเกิดการประกอบพิธีกวนเกษียรสมุทรเพื่อจะได้น้ำอมฤตที่จะสามารถนำพลังและความมีชัย ตลอดจนความเป็นอมตะกลับคืนมาสู่ทวยเทพอีกครั้งหนึ่ง

วรรณคดีสมัยหลังแม้จะกล่าวกันโดยทั่ว ๆ ไปว่า พระอินทร์เสื่อมฤทธิ์เสื่อมอำนาจลงอย่างมากแล้วก็ตาม ความนิยมนับถือพระอินทร์ก็ยังมิได้เสื่อมตามลงไปด้วย พยานในเรื่องนี้ก็คือ การจัดพิธีฉลองของพระอินทร์อันแสดงว่าหมู่ชนทั่วไปรู้จักและนิยมนับถือพระอินทร์ งานนัก-

---

[1] Ibid., p. 148. อ้างจาก Visnu Purāna, pp. 585 - 590.

[2] Wilkins, op.cit., p. 51. [3] Dowson, op.cit., pp. 109 - 110.

ขัตตฤกษ์นี้แต่เดิมอุปริจรเป็นผู้ริเริ่มจัด เขาเป็นผู้ที่พระอินทร์แนะนำให้เลิกการบำเพ็ญตบะ แล้วได้เป็นพวกอากาศจรี คือผู้ไปได้ทั่วอากาศเหมือนเทวดา ในวิมานที่ลอยได้ในอากาศ[1] และยังประทานมงกุฎแห่งผู้พิชิตแก่เขา มงกุฎนี้ทำด้วยดอกบัวและเป็นสิ่งปกป้องเขาในสงคราม เรียกกันว่า "พวงมาลาของพระอินทร์" เป็นสัญญลักษณ์พิเศษของอุปริจร พระอินทร์ประทานเสาไม้ไผ่แก่เขาเพื่อเป็นเครื่องป้องกันแก่คนที่บูชาบวงสรวงพระองค์ และใช้เป็นที่บวงสรวงพระองค์ในฐานะผู้ประหารวฤตระ

วันแห่งพระอินทร์จะมีขึ้นเมื่อพ้นฤดูฝนไปแล้วและหนทางแห้งเหมาะที่จะกรีธาทัพไปเพื่อทำสงคราม ต้องเป็นวันแรมสิบห้าค่ำของเดือนเสามยะ ซึ่งมักจะอยู่ในราวปลายเดือนกันยายน[2] เสาธงของพระอินทร์ที่กล่าวถึงข้างต้นนี้จะเอาลงมาก่อนหน้านี้ในวันเพ็ญเดือนอัศวิน แม้ว่าวันแห่งพระอินทร์ (หมายถึงวันแรมสิบห้าค่ำเดือนเสามยะ) อาจไม่ตรงกับเทศกาลฉลองพระอินทร์ แต่ก็พอจะอนุมานได้ว่าเทศกาลฉลองพระอินทร์ก็จะต้องมีขึ้นเมื่อพ้นฤดูฝนไปแล้ว และเทศกาลนี้จะหมดลงก่อนหน้าพิธีขึ้นปีใหม่ เพราะมีกล่าวไว้โดยเฉพาะว่าการตั้งเสานี้จะจัดทำในตอนปลายปี พิธีนี้ผู้บูชาจะเอาน้ำหอมมาประพรมเสาของพระอินทร์และประดับเสานั้นด้วยผ้าทอง พวงมาลัยและเครื่องประดับต่าง ๆ มีธงประฏาก เป็นต้น ธงของพระอินทร์เป็นเพียงส่วนหนึ่งในการตกแต่งเสาเท่านั้น และพระอินทร์ในฐานะผู้เป็นใหญ่ เจ้าแห่งพิธีฉลองนี้จะได้รับการสักการะบูชาโดยที่พระองค์จะอยู่ในรางของหงส์ ในงานเทศกาลฉลองพระอินทร์นั้น

---

[1] Mbh. 1.63.13.

[2] Hopkins, op.cit., p. 125 f. ส่วน Sir Monier Monier - Williams, A Sanskrit - English Dictionary, p. 1254. กล่าว Saumya ที่เป็นชื่อเดือนตรงกับเดือน mārgaśīrsa ซึ่งบางทีก็ว่าอยู่ประมาณเดือนสิบ หรือในภายหลังว่าเป็นเดือนอ้าย (เดือนแรกของปี) คือประมาณเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม ถือว่าเดือนมิคเศียรตรงกับเดือนอ้าย (p. 812).

โดยทั่ว ๆ ไปในสมัยหลัง พวกกษัตริย์มักจะรับเป็นผู้อุปถัมภ์งาน คือทำตามตัวอย่างที่อุปริจรกระทำไว้ และฉลองเทศกาลนี้ด้วยการประทานของเช่น เพชรพลอย และที่ดิน เป็นต้น และจุดเด่นของงานพิธีนี้ก็คือความสุขและความหรูหราของเสานี้ซึ่งจะมองเห็นได้ในที่ทุกแห่ง[1]

3.3.8 นามต่าง ๆ ของพระอินทร์และที่มาของนามนั้น พระอินทร์ก็เช่นเดียวกับทวยเทพอื่น ๆ ในวรรณคดีสันสกฤต คือมีนามมากมาย ดังเช่นในสมัยมหากาพย์ พระเป็นเจ้าทั้งสามล้วนมีนามเป็นอันมาก และในความเชื่อของชาวอินเดียนั้น ถ้าเพียงแต่เขาสามารถเอ่ยนามของพระเป็นเจ้าองค์ที่เขาเคารพได้ทั้งหมดทุกนามก็นับว่าได้บุญ พระวิษณุซึ่งพวกไวษณวนิกายเคารพอย่างยิ่งนั้นก็กล่าวกันว่ามีนามตั้งพัน[2] พระอินทร์นั้นก็มีนามต่าง ๆ มากมายมาตั้งแต่สมัยพระเวท ส่วนใหญ่แล้วสมญาต่าง ๆ ของพระองค์จะมีเรื่องราวเกี่ยวข้องเสมอ ลักษณะตลอดจนอุปนิสัยพิเศษของพระองค์หรือการกระทำในเรื่องที่สำคัญ ๆ มักจะทำให้มีการตั้งสมญาถวายพระองค์ต่าง ๆ กัน ในวรรณคดีสมัยพระเวท พระอินทร์ได้รับสมญาเป็นอันมาก ถ้าจะแยกเหตุที่ทำให้พระอินทร์ได้รับสมญาต่าง ๆ กันก็มีดังนี้

1) สมญาที่เกี่ยวข้องกับอาวุธของพระองค์ ด้วยเหตุที่พระอินทร์โปรดทรงวัชระมากกว่าอาวุธอื่น ๆ พระองค์จึงได้นามว่า

วัชรภฤต	พระผู้ทรงวัชระ (สายฟ้า)
วัชรีวัต	ผู้มีวัชระในพระหัตถ์หรือผู้มีวัชระเป็นอาวุธ
วัชรพาหุ	ผู้ทรงวัชระ ผู้มีวัชระเป็นพระพาหา
วัชรทักษิณ	ผู้ทรงวัชระไว้ในหัตถ์ขวา
วัชรหัสตะ	ผู้มีวัชระเป็นพระหัตถ์ คือผู้ทรงวัชระไว้ในพระหัตถ์

---

[1] Mbh. 1.70.14 f. [2] Dowson, op.cit., p. 361.

2) พระอินทร์มีสหายที่สำคัญและเป็นพันธมิตรผู้มักจะติดตามพระองค์ไปบ่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสงครามกับพวกอมนุษย์ พันธมิตรเหล่านี้ก็คือคณะมรุต ในบางแห่งกล่าวว่า เมื่อพระอินทร์รบกับวฤตระนั้น ทวยเทพอื่น ๆ ตกพระทัยจากการที่วฤตระพ่นลมใส่ จึงพากันหนีพระอินทร์ไปหมด ยกเว้นพวกมรุตที่ยังเคียงข้างพระองค์และให้กำลังใจจนพระอินทร์ประหารวฤตระได้[1] ฉะนั้นพระอินทร์จึงได้สมญาจากการที่มีพันธมิตรผู้ใกล้ชิดคอยติดตามว่า

มรุตวัต ผู้มีมรุต (หรือลม) เป็นบริวาร

มรุทคณะ ผู้มีคณะมรุตติดตาม

วรรณคดีสมัยต่าง ๆ มิได้กล่าวถึงพวกมรุตในฐานะพันธมิตรของพระอินทร์ดังในสมัยพระเวท แต่ถือว่าพวกมรุตเป็นเทพบริวารของพระอินทร์ สมญาของพระอินทร์นั้นนอกจากจะได้แก่มรุตวานหรือมรุตวัตแล้วยังได้ชื่อว่า

มรุตบดี (มรุตปติ)[2] เจ้าแห่งคณะมรุตด้วย

3) พระอินทร์ทรงมีอำนาจมากในสมัยพระเวท พระองค์ทรงลักษณะที่เน้นถึงอำนาจและกำลัง จึงได้รับสมญาว่า

ศักระ ผู้ทรงอำนาจ

ศจีวัต ผู้ทรงอำนาจ ผู้มีอำนาจ

ศจีบดี (ศจีปติ) จอมแห่งอำนาจ

สำหรับสมญานี้วรรณคดีสมัยหลังถือว่าพระอินทร์ทรงได้รับสมญาเพราะเป็นสวามีของพระนางศจี แต่ Pischel กลับมีความเห็นว่า แม้ในสมัยฤคเวทก็หมายความว่า สวามีแห่งศจี[3] และสมัยมหากาพย์มีอีกสมญาหนึ่งว่า

ศจีสหาย ผู้ไปร่วมกับศจี สวามีของศจี[4]

---

[1] AB. 3.20. [2] R. 4.31.44.

[3] Macdonell, op.cit., p. 58. [4] Mbh. 3.168.12.

ศตกระตุ ผู้มีอำนาจตั้งร้อย สำหรับนามนี้ในสมัยมหากาพย์กล่าวว่า เหตุที่พระอินทร์ได้นามว่า ศตกระตุ ก็เพราะเป็นผู้ที่ได้กระทำพิธีบูชายัญวงสรวงถึงร้อยครั้ง คือ วรรณคดีสมัยมหากาพย์เชื่อกันว่า ผู้ใดสามารถกระทำพิธีอัศวเมธตั้งร้อยครั้ง ผลบุญที่ทำจะส่งให้ได้ครองตำแหน่งพระอินทร์

4) ในวรรณคดีสมัยพระเวท พระอินทร์มีสมญาต่าง ๆ ซึ่งล้วนแต่แสดงกำลังและความกล้าหาญของพระองค์[1] อยู่มาก แต่ในวรรณคดีสมัยหลัง สมญาเหล่านี้ก็ไม่เป็นที่นิยมใช้เรียกพระอินทร์อีก คือ

นฤตุ	นักฟ้อนรำ ว่องไว ปราดเปรียว
ตวัส	แข็งแรง
ตุระ	รีบเร่ง มีพลัง มีชัยชนะ
ภูระ	ผู้กล้า
อชระ	ไม่รู้แก่
ปูรวยะ	ผู้มาก่อน

5) สมญาของพระอินทร์ที่แพร่หลายในสมัยพระเวทนั้น มักจะได้รับจากการที่พระองค์ประกอบวีรกรรมครั้งสำคัญ ๆ คือ การกระทำสงครามกับพวกอมนุษย์ วีรกรรมนี้เป็นจินตภาพของนิยายเกี่ยวกับพายุฝนนั่นเอง เพราะเมฆก็คือป้อมปราการในอากาศซึ่งมีจำนวนมาก วรรณคดีสมัยพระเวทกล่าวถึงป้อมปราการเหล่านี้ว่า มีจำนวนมาก เคลื่อนไหวได้ และทำด้วยโลหะหรือศิลา[2] เมื่อพระอินทร์ทำลายมัน พระองค์จึงได้รับสมญาว่า

ปูรภิท	ผู้ทำลายป้อมปราการ
ปุรันทร	ผู้ทำลายป้อมปราการ[3]

---

[1] Macdonell, loc.cit. [2] Ibid., p. 60.

[3] เพราะพระอินทร์มีสมญาว่าเป็นผู้ทำลายป้อมปราการเช่นนี้ Stuart Piggott จึงถือว่าอารยธรรมลุ่มน้ำสินธุต้องพินาศไปก็เพราะชาวอารยันผู้ทำลายนคร (pura) ของชาวลุ่มน้ำสินธุเหล่านั้น ดู Stuart Piggott, Prehistoric India, p. 261 f.

และด้วยเหตุที่พระอินทร์ต่อสู้กับวฤตระจนได้รับชัยชนะ พระองค์ประหารเขาจึงทรงได้นามว่าวฤตระหัน ผู้ประหารวฤตระ และเพราะพระองค์ทำลายวละ จึงได้นามว่า วลภิท ผู้ทำลายวละ

วรรณคดีสมัยมหากาพย์มีเรื่องราวการสงครามระหว่างพระอินทร์กับพวกอสูรจำนวนมาก ทั้งที่มีเรื่องราวสืบเนื่องมาจากสมัยพระเวทและเรื่องอื่น ๆ ที่เพิ่มขึ้น สมญาของพระอินทร์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวเหล่านี้จึงมีเพิ่มขึ้น คือ

ปากศาสนะ ผู้ปราบปากะ หรือผู้ลงโทษปากะ[1] ปากะ เป็นชื่อของแทตย์ตนหนึ่งที่ถูกพระอินทร์ประหาร แต่โดยรูปศัพท์แล้วอาจมีความหมายว่า "ผู้ควบคุมครองพืชผล" หรือ "ผู้ควบคุมครองการปรุงอาหาร" ด้วยก็ได้[2]

ปากนิษูทนะ	ศัตรูหรือผู้ทำลายแทตย์ปากะ
วฤตรศัตรู	ผู้เป็นศัตรูของวฤตระ หรือ
ปรวีรหัน[3]	ผู้ประหารศัตรูผู้กล้า
ศัมพร-ปากหัน	ผู้ประหารศัมพรและปากะ
สุราริหัน	ผู้ประหารศัตรูของพวกสุระ
อสุร-สูทนะ	ผู้ทำลายพวกอสูร
ประหลาทหัน[4]	ผู้ประหารประหลาท
วลหัน	ผู้ประหารวละ
วลสูทนะ	ผู้ทำลายวละ
นมุจิหัน	ผู้ประหารนมุจิ
นมุจิฆนะ	ผู้ประหารนมุจิ

---

[1] Monier - Williams, op.cit., p. 613.

[2] Hopkins, op.cit., p. 122. [3] Mbh. 3.43.21 f.

[4] Fausbøll, op.cit., p. 88; Hopkins, op.cit., p. 133. อ้างจาก Mbh. 3.286.12; 289.18; 12.98.49 f.

แต่สมญาที่เป็นที่ชื่นชอบกันที่สุดก็คือ

วล - วฤตรนิสูทนะ	ผู้ทำลายวละและวฤตระ
แทตย์ - ทานวสูทนะ	ผู้ทำลายแทตย์และทานพ
แทตย์ - ทานวหัน	ผู้ประหารแทตย์และทานพ

นอกจากสมญาเหล่านี้แล้ว ในภายหลังพระอินทร์ยังมีสมญาว่า

ปุโลมชิต	ผู้พิชิตแทตย์ปุโลมัน
ปุโลมาริ	ผู้เป็นอริของแทตย์ปุโลมัน เพราะพระองค์ประหารแทตย์ปุโลมัน[1]

6) สมญาอีกพวกหนึ่งที่พระองค์ได้รับนั้น ได้มาจากการที่ทรงกรุณาต่อมนุษยชาติ และความสนิทสนมที่มีต่อหัวหน้าชาวอารยันบางคน กล่าวคือทรงได้รับสมญาว่า เกาศิก[2] ซึ่งหมายความว่า พระองค์โปรดตระกูลของพวกกุศิกเป็นพิเศษ[3] และสมญานี้ก็ยังใช้มาจนสมัยมหากาพย[4]

พระอินทร์มักได้รับคำสวดวิงวอนขอฝูงวัวและม้า จนได้รับสมญาว่า โคบดี (โคปติ) จอมแห่งวัว

ความโอบอ้อมอารีของพระอินทร์ก็เป็นคุณลักษณะพิเศษ จนกระทั่งทรงได้รับสมญาว่า มฆวัน มฆวัต "ผู้โอบอ้อมอารี" และสมญานี้ก็คงใช้เรื่อยมาแม้ในสมัยหลังพระเวท

---

[1] Hopkins, op.cit., p. 123. อ้างจาก H. 1174. และดูเรื่องชายาของพระอินทร์ หน้า 65.

[2] RV. 1.10.11; Griffith, op.cit., p. 6. แปลไว้ว่าโอรสแห่งกุศิก.

[3] Macdonell, op.cit., p. 63. อ้างจาก Muir, Original Sanskrit Texts, Vol. V., pp. 348 - 9.

[4] Hopkins, loc.cit. อ้างจาก Mbh. 3.9.9. และ 135.20.

นอกจากนี้วรรณคดีสมัยพระเวทกล่าวกันว่า พระอินทร์ทรงมีทรัพย์เป็นอันมากที่จะประทานแก่ผู้ที่พระองค์โปรด จนได้รับสมญาว่า วสุบดี (วสุปติ) เจ้าแห่งทรัพย์ด้วย

7) วรรณคดีสมัยหลัง ๆ ก็กล่าวถึงสมญาทาง ๆ ของพระอินทร์อีกมากในฐานะที่เป็นจอมเทพและเป็นใหญ่ในสวรรค์ พระองค์จึงมีสมญาว่า

ทิวบดี (ทิวปติ)	จอมแห่งฟ้า
สวรรคบดี (สวรคปติ)	เจ้าแห่งสวรรค์
มเหนทร	พระอินทร์ผู้ยิ่งใหญ่
เทวบดี (เทวปติ)	จอมแห่งทวยเทพ
สุราธิป	จอมแห่งทวยเทพ
ทิวัสบดี (ทิวสุปติ)	ผู้กรอบครองบรรยากาศ
ชิษณุ	ผู้นำแห่งคณะเทพ
ตริทิเวศวร	เจ้าแห่งสวรรค์ชั้นที่สาม
ตริทเศศวร	จอมแห่งเทพทั้งสามสิบ (สาม)[1]
ตริทศาธิบดี (ตริทศาธิปติ)	จอมแห่งเทพทั้งสามสิบ (สาม)
ตริภุวเนศวร	เจ้าแห่งโลกสาม
เทวาธิป[2]	เจ้าแห่งทวยเทพ
ตริโลกนาถ[3]	เจ้าแห่งโลกสาม
ตริโลเกศ	เจ้าแห่งโลกสาม
เทวเทเวศ	จอมแห่งทวยเทพ

---

[1] Mbh. 1.34.10. และ 15.

[2] Mbh. 5.10.17.

[3] R. 6.15.5.

เทวราช	ราชาแห่งเทพ
สุเรศวร	จอมแห่งทวยเทพ
อมเรศวร	จอมแห่งทวยเทพ
อมเรศ	จอมแห่งทวยเทพ
เทวคเณศวร[1]	เจ้าแห่งคณะเทพ
มเหศวร	ผู้เป็นใหญ่ยิ่ง
วาสวะ	ผู้เป็นหัวหน้าของพวกวสุ

8) สมญาอื่น ๆ ของพระอินทร์ที่โด่งดังและรู้จักกันมากก็คือ สมญาว่า "ท้าวพันตา" ซึ่งมีรูปต่าง ๆ เช่น

สหัสร - หฤศ

สหัสร - นัยน์ (สหสร - นยนะ)

สหัสรเนตร

สหัสรจักษุ

สหัสรากษะ

นอกจากนี้แต่เดิมพระองค์ยังได้รับสมญาว่า สโยนิ และเนตรโยนิ ด้วย แล้วต่อมาจึงได้รับสมญาใหม่ว่า "ท้าวพันตา"[2]

9) สมญาอีกสมญาหนึ่งของพระอินทร์คือ นคาริ[3] "ศัตรูแห่งภูเขา" สมญานี้มีเรื่องราวเล่ากันมาตั้งแต่ในวรรณคดีสมัยพระเวทว่า พระอินทร์ประดิษฐานภูเขาที่สั่นไหวและที่ราบ[4] ซึ่งเรื่องราวในสมัยหลัง ๆ เล่าว่า พระอินทร์ตัดปีกภูเขา เพราะแต่เดิมนั้นภูเขาสามารถเคลื่อนที่ไปได้ตามความพอใจ และทำให้โลกไม่มั่นคง เมื่อตัดปีกภูเขาแล้วปีกเหลา

---

[1] Mbh. 1.123.31.

[2] ดูอุปนิสัยของพระอินทร์ ข้อ 5.

[3] Mbh. 4.39.10.

[4] RV. 2.12.2; 10.44.8.

นั้นก็กลายเป็นเมฆสายฟ้า[1] เรื่องราวนี้ในสมัยหลังได้รับความนิยมชมชอบมากและตามเรื่องกล่าวว่าภูเขานั้นเป็นทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์และเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับพวกนักพรต นักสิทธ์ และพวกชาวสวรรค์ชั้นต่ำอื่น ๆ ภูเขาเหล่านี้ได้กระทำพิธีบูชาบวงสรวง[2] แต่มีนิยายเล่าไว้ในรามายณะว่า พระอินทร์ตัดปีก (คือก้อนเมฆ) ของภูเขาและทำให้แผ่นดินมั่นคง[3] ฉะนั้น ในปัจจุบันภูเขาจึงไม่สามารถเคลื่อนไหวได้เช่นกับในสมัยโบราณ[4]

นอกจากนี้พระอินทร์ยังเป็นที่รู้จักในฐานะภูตภาวนะ และภูตกฤต[5] "ผู้สร้างสัตว์โลก"

พระอินทร์ทรงเป็นเทพนักรบ จึงมีสมญาว่า อุครธันวัน ผู้มีธนูอันร้ายกาจ น่าเกรงขาม และในฐานะที่ประทานฝน จึงทรงมีสมญาว่า เมฆวาหนะ ผู้มีเมฆเป็นพาหนะ

สมญาหนึ่งของพระอินทร์เป็นสมญาที่ไม่ปรากฏที่มา และเป็นสมญาที่แปลกก็คือ อุลูกะ "นกเค้าแมว"[6]

---

[1] MS. 1.10.13. [2] Mbh. 12.321.182.

[3] R. 5.1.125. อ้างจาก RV. 2.12.2; MS. 1.10.13.

[4] Mbh. 7.26.65 และ 37; 7.103.6.

[5] Mbh. 1.67.144. [6] Dowson, op.cit., p. 127.